

T.C.

OSMANIYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

OSMANIYE YÖRESİNDE EFSANE VE MEMORATLAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Furkan Kürşat DÜNDAR

OSMANIYE / 2021

T.C.
OSMANİYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

OSMANİYE YÖRESİNDE EFSANE VE MEMORATLAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Furkan Kürşat DÜNDAR

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ali DOĞANER
Jüri Üyesi: Prof. Dr. Cengiz GÖKŞEN
Jüri Üyesi: Prof. Dr. Refiye OKUŞLUK ŞENESEN

OSMANİYE / 2021

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Osmaniye Yöresinde Efsane ve Memoratlar başlıklı çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Dr. Öğr. Üyesi Ali DOĞANER
(Danışman)

Üye: Prof. Dr. Cengiz GÖKŞEN

Üye: Prof. Dr. Refiye OKUŞLUK ŞENESEN

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

.../.../2021

Prof. Dr. Müjdat AVCI
Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
 - Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
 - Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
 - Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
 - Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,
- bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. / / 2021

Furkan Kürşat DÜNDAR

ÖZET

OSMANİYE YÖRESİNDE EFSANE VE MEMORATLAR

Furkan Kürşat DÜNDAR

Yüksek Lisans, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ali DOĞANER

Ocak 2021, 151 sayfa

Efsaneler ve Memoratlar Türk halk edebiyatı içerisinde çok önemli yere sahip iç içe geçmiş iki türdür. Yıllarca süregelen sözlü anlatma geleneği içerisinde efsaneler ve memoratlar ile toplumun kültürel hafızası her zaman canlı tutulmuş ve sonraki nesillere bu yaşamsal izler aktarılmıştır. Toplumun belleğinde canlılığını yitirmeye başlayan bu iki sözlü gelenek unsurunun kayıt altına alınması ve sonraki nesillere aktarılması çalışmamızın temelini oluşturmuştur. Osmaniye yöresi gerek coğrafi, gerek kültürel konumu nedeniyle belleklerden silinmeye yüz tutan, yaşamsal hafıza niteliğindeki efsane ve memorat türleri açısından zenginliğini yitirmektedir.

Osmaniye ve ilçelerinden derlediğimiz efsanelerin 44'ü yazılı kaynak, 5'i dijital ortam, 75'i mülakat yoluyla elde edilmiştir. 101 efsane ve 23 memorat sekiz ana başlıkta toplanmış, konu ve motif özellikleri bakımından incelenmiş, Stith Thompson'ın Motif-İndex of Folk-Literature adlı altı ciltlik eserini tamamlamamızı incelemeye imkânımız olmadığı için çeşitli kaynaklar içerisinde yer alan motif index bölümleri incelenmiştir, bulamadığımız motiflerin başına (T) eklenmiştir. Derlediğimiz efsane ve memoratların 2 tanesi “dünyanın ve evrenin yaratılış ve yok oluş efsaneleri” bölümünde, 14'ü “mistik efsaneler”, 25'i “olağanüstü varlıklar ve olağanüstü olaylarla ilgili efsaneler”, 24'ü “bitkiler, ağaçlar ve hayvanlarla ilgili efsaneler”, 7'si “şekil değiştirme taş ve kuşa dönme ile ilgili efsaneler”, 2'si “doğa olaylarıyla ilgili efsaneler”, 49'u “tarihî efsaneler”, 1'i “taşıt ve araç-gereçlerle ilgili efsaneler” bölümlerinde yer almıştır.

Anahtar kelimeler: Osmaniye, Efsane, Memorat, Halk Edebiyatı.

ABSTRACT**LEGEND AND MEMORATES OF OSMANIYE REGION****Furkan Kürşat DÜNDAR****Master Thesis, Department of Turkish Language and Literature****Supervisor: Dr. Lecturer Ali DOĞANER, 151 p.**

Legends and Memorates are two intertwined genres that have a very important place in Turkish folk literature. The cultural memory of the society has always remained alive with the legends and memorates in the oral narrative tradition that has been going on for years and these vital traces have been passed on to the next generations. The written recording of these two elements of oral traditions, which started to lose their vitality in the memory of the society, and their quote to the next generations formed the basis of this study. 124 legends and memorates from Osmaniye and its districts were collected under twelve main titles, examined in terms of subject and motif features, and (T) was added to the head of the motifs not included in Stith Thompson's Motif-Index of Folk-Literature. Two of them are included in “myths about the creation and destruction of the world and the universe”; twelve of them are included in “legends about saints, shrines and visits”, twenty-four of them are included in “legends about extraordinary beings”; twenty-four of them are included in “myths about plants, trees and animals”; seven of them are included in “myths about the transformation to stone and bird”; two of them are included in “legends about natural phenomena”; twenty of them are included in “legends about historical places and treasures”; seven of them are included in “legends associated with place names”; eighteen of them are included in “legends about mountains, lakes, caves, springs, fountains”; four of them are included in “legends about various signs”; two of them are included in “Legends about Lokman Hekim”; one of them is included in “legends about vehicles and equipment” sections.

Keywords: Osmaniye, Legend, Memorate, Folk Literature.

ÖN SÖZ

Efsane ve memorat türü, içerisinde oluştukları toplumun kültürel yapısını, tarihi ve geleneksel izlerini barındırması açısından önemli sözlü gelenek ürünleridir. Osmaniye’de anlatılan efsane ve memorat örnekleri bölge halkının kültürel, geleneksel, tarihsel açıdan dünyayı ve yaşamı algılayışlarının izlerini göstermektedir.

Efsane ve memorat örnekleri açısından oldukça verimli bir yöre olan Osmaniye, birçok eski uygarlığa ait inanç kalıntılarını da içerisinde taşımaktadır. İslamiyet öncesi Türk kültürü ve Türk-İslam kültür etkileri ile Anadolu’daki eski uygarlıklar, inanç yönünden Osmaniye efsane memoratlarını şekillendiren unsurlardır.

Cumhuriyet öncesinde Cebeli Bereket Sancağı olarak da bilinen Osmaniye ili, yüzlerce yıldır bölge halkının hafızasında yer edinmiş sözlü gelenek ürünleri açısından zengin bir birikime sahiptir.

Bugün toplumun belleğinde canlılığını yitirmeye başlayan bu iki sözlü gelenek unsurunun kayıt altına alınması ve sonraki nesillere aktarılması çalışmamızın temelini oluşturmuştur. Osmaniye yöresi gerek coğrafi, gerek kültürel konumu nedeniyle belleklerden silinmeye yüz tutan, yaşamsal hafıza niteliğindeki efsane ve memorat türleri açısından zenginliğini yitirmektedir. Çalışmamız Osmaniye özelinde Türk toplumunun bu serveti kaybetmesini engellemek amacını taşımaktadır.

Hazırlık aşamasında yaptığımız incelemelerde daha önce bölge üzerinde efsane üzerine Prof.Dr. Refiye Okuşluk Şenesen’in ‘Adana Efsaneleri Araştırması (Derleme-İnceleme)’ adlı çalışmasını görmekteyiz. Son derece kapsamlı bir şekilde ortaya konulan bu çalışmanın akabinde, geçen süre, memorat türünün daha belirgin bir şekilde efsaneden ayrı biçimde tanımlanmaya başlanması ayrıca Osmaniye’nin Adana’dan ayrı bir il olması tezimizin konusunun ve başlığının (Osmaniye Yöresinde Efsane ve Memoratlar) belirlenmesinde de esas oluşturmuştur.

Çalışmamızın amacı ve yöntemi gereğince derlemeye konu olan türler hakkında ve derleme yöntemleri hakkında bilgimizi tazeleyerek efsane ve memorat derlemelerine başlanılmıştır.

Derleme, inceleme ve teori bölümlerinden oluşan bu çalışmamız yaklaşık üç yıl süren bir zaman dilimi içerisinde ortaya çıkmıştır. Çalışmamız belirli bir süre içerisinde tamamlanması gerektiği için sözlü ve yazılı olarak kayıt altına alınabilen efsane ve memorat örnekleri ile tamamlanmıştır.

Derleme yönteminde öncelikli olarak mülakat yöntemi uygulandı, kamera veya ses kaydı vasıtasıyla kayıtlar alındı. Kovit 19 pandemisi nedeniyle dijital ortandan kaynak kişilere ulaşılarak derleme çalışması tamamlandı. İnsanlar şehrin farklı bölgelerinde dağınık olarak yaşamlarını sürdürdükleri için derleme çalışmasına öncelikle yakın çevremizden başlanılmıştır. Akralarımız ve komşularımız öncelikli olmak üzere halkayı genişleterek kaynak kişilere ulaşılmıştır.

Çalışmamız bir dil incelemesi olmadığı için derlediğimiz efsane ve memoratları kayda geçerken çeviri yazı tekniği kullanılmış, yöreye özgü anlatıma ve dile sadık kalınmıştır. Gerektiğinde hasarlı olan kısımlarda bazı küçük düzeltmeler yapılmıştır.

Teori bölümü oluşturulurken Osmaniye Korkut Ata Kütüphanesi'nde yapılan kaynak taramaları sonucu elde edilen materyallerden, süreli ve süresiz yayınlardan istifade edildi.

İnceleme bölümünde ise efsanelerin olay örgüleri sıralanıp, motifler Motif-İndex'in ulaşabildiğimiz Türkçeye çevrilmiş bölümlerine göre incelenmiştir. Stith Thompson'un Motif-İndex of Folk-Literature adlı eserinin tamamını inceleme imkânımız olmadığı için, bulamadığımız motiflerin başına (T) eklenmiştir.

Sözlü gelenek ürünleri olduğu toplumun tüm unsurlarından izler taşıdığı için; tezimizin birinci giriş bölümünde çalışma bölgemiz olan Osmaniye ilinin tarihi dönemlerinden, coğrafi özelliklerinden, iklim ve bitki örtüsünden, nüfusu ve ekonomik yapısından, sosyo-kültürel yapısından bahsedilmiştir.

İkinci bölümde efsane ve memorat türleri kavramsal olarak ele alınmış, özellikleri ve diğer türlerle ilişkilerinden bahsedilmiştir.

Üçüncü bölümde Osmaniye ve ilçelerinden derlediğimiz 101 efsane ve 23 memorat sekiz ana başlıkta toplanmış, motif özellikleri Stith Thompson'un Motif-İndex of Folk-Literature adlı altı ciltlik eserinin tamamının Türkçe çevirisine ulaşamadığımız için çeşitli kaynaklar ve dijital ortandan ulaşabildiğimiz kısımlarına göre incelenmiş, bulamadığımız motiflerin başına (T) eklenmiştir.

Dördüncü bölümde çalışmamızın temelini oluşturan Osmaniye yöresinden derlediğimiz 124 efsane ve memorat metinleri konularına göre verilmiştir.

Beşinci bölümde sonuç kısmı yer almış, efsane ve memoratların bilimsel, kültürel ve toplumsal açıdan öneminden, Osmaniye yöresindeki işlevinde bahsedilmiştir. Derleme ve inceleme çalışmaları sonucu değerlendirmelerimize yer verilmiştir.

Kaynakça bölümü, yazılı kaynaklar, sözlü kaynaklar ve internet kaynakları olarak üç ayrı kısımda verilmiştir. Yazılı kaynaklar yazarların soyadına göre sıralanmıştır ve aynı yazara ait birden fazla kaynak en eski tarihli ilk sırada olacak şekilde verilmiştir.

Derleme çalışmalarında istifade ettiğimiz kaynak kişilerin listesi kayıt tarihleri ile birlikte nerede derlendiği kaynakça bölümünden sonra verilmiştir.

Sözlük bölümü, efsane ve memorat metinleri içerisindeki yöresel kelimeler ve anlamlarının verilmesinin gerekli olabileceğini düşündüğümüz sözcüklerden oluşmaktadır ve alfabetik sıraya göre düzenlenmiştir.

Ekler bölümünde derlemelerimiz esansında çekilmiş ve internet ortamından ulaştığımız birkaç fotoğrafa yer verilmiştir.

Derleme çalışmaları esnasında değerli vakitlerini ayırıp bana gerek kılavuzluk eden, gerek efsane ve memorat örnekleri anlatan tüm kaynak kişilere çok teşekkür ederim.

Hayatımın her anında büyük gayret ve fedakârlıklarla desteğini hiçbir zaman esirgemeyen annem Nurgül DÜNDAR, ablam Selay KARAASLAN'a, çalışmalarım esnasında bana yardımcı olan akrabalarım Selbi GÜZEL ve Melike GÖK'e ve tüm aileme çok teşekkür ederim.

Tecrübe ve bilgileri ışığında beni her zaman daha çok çalışmaya teşvik eden kıymetli hocam Prof. Dr. Cengiz GÖKŞEN'e teşekkür ederim.

Yoğun ve yorucu uğraşlar neticesinde meydana gelen bu tez çalışmamızın her aşamasında destek ve önerileriyle, bana inanan ve yol gösteren değerli hocam Dr. Öğretim Üyesi Ali DOĞANER'e çok teşekkür ederim.

Furkan Kürşat DÜNDAR

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖN SÖZ	vi
KISALTMALAR DİZİNİ	xi
TABLolar DİZİNİ.....	xii

BÖLÜM I

GİRİŞ.....	1
-------------------	----------

1.Amaç, Yöntem, Kapsam ve Sınırlar

1.1. Amaç.....	1
1.2. Kapsam ve Sınırlar	1
1.3. Yöntem	1
1.4. Araştırma Alanı.....	2
1.4.1. Araştırma Alanının Tarihi ve Tarihi Dönemleri	2
1.4.2. Araştırma Alanının Coğrafi Özellikleri, İklim ve Bitki Örtüsü	5
1.4.3. Araştırma Alanının Nüfusu ve Ekonomik Yapısı	6
1.4.4. Araştırma Alanının Sosyo-Kültürel Yapısı	7

BÖLÜM II

KELİME VE KAVRAM OLARAK EFSANE VE MEMORATLAR

2.1. Kelime ve Kavram Olarak Efsane.....	8
2.2. Kelime ve Kavram Olarak Memorat	15
2.3. Efsane ve Memoratlarda Yapı, Dil ve Anlatım Özellikleri.....	18
2.4. Efsane ve Memoratların İşlevi.....	20
2.5. Efsanelerin Oluşumu	24
2.6. Efsanelerin Diğer Türlerle ilişkisi	26
2.6.1. Efsane – Mit	26
2.6.2. Efsane – Masal	28
2.6.3. Efsane – Destan.....	29
2.6.4. Efsane – Memorat.....	30

2.7. Efsane Tasnif Çalışmaları	31
--------------------------------------	----

BÖLÜM III

OSMANİYE EFSANE VE MEMORATLARININ KONULARINA GÖRE TASNİFİ, MOTİF YAPISI VE MOTİFLERİN İNCELENMESİ

3.1. Osmaniye Efsane ve Memoratlarının Konularına Göre Tasnifi	40
--	----

BÖLÜM IV

TASNİFE GÖRE OSMANİYE EFSANE VE MEMORATLARI METİNLERİ

BÖLÜM V

SONUÇ	137
KAYNAKÇA	140
SÖZLÜK	146
EKLER	148
ÖZ GEÇMİŞ	151

KISALTMALAR DİZİNİ

Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
K.	: Kaynak kişi
K.B. HAGEM	: Kùltür Bakanlığı Halk Kùltürlerini Araştırma ve Geliřtirme Genel Mùdùrlùđù
K.T.B. MIFAD	: Kùltür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi
M. İndex/Motif İndex	: Motif İndex of Folk Literature
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
OEM	: Osmaniye Efsaneleri Memoratları
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TTV	: Typen Türkischer Volksmarchen
TY	: Tarih yok

TABLolar DİZİNİ**Tablo 1.** Tük Verileri 2007-2020 Yıllarına Göre Osmaniye ve İlçeleri Nüfusu...7

BÖLÜM I

GİRİŞ

1. Amaç, Yöntem, Kapsam ve Sınırlar

1.1. Amaç

Osmaniye gerek bulunduğu konum, gerek halkının yaşam tarzı ile oldukça zengin bir halk kültürüne sahiptir. Amacımız, zengin kültüre sahip bu ilin, ilçeleri ve köylerinde hâlâ varlığını koruyan efsane ve memorat örneklerinin derlenmesi, yazıya geçirilmesi ve incelenmesidir. Bu sayede öncelikle Osmaniye'nin bulunduğu bölgede ve ardından Türk halk kültürü içerisindeki yerinin belirlenmesine katkı sağlamaktır.

Yapmış olduğumuz çalışma ile gelecek nesillerin kendi kültürlerine ait efsane ve memorat örneklerini yazılı bir kaynaktan öğrenmelerine fırsat sağlamak ve aynı zamanda bir kültür hazinesi olan bazı kaynak kişilerin bilgi ve birikimlerinin unutulmasını önlemek hedeflenmiştir. İlerleyen süreçte kültür turizmi açısından da ele alınabilecek son derece değerli ve mühim bir altyapı oluşturması hedeflenmektedir.

1.2. Kapsam ve Sınırlar

Tezimizin inceleme alanı Osmaniye ili merkez, ilçe, köy ve mahalleleriyle sınırlıdır. İl merkezi ve Bahçe, Düziçi, Hasanbeyli, Kadırlı, Toprakkale ilçeleri ile köy ve mahalleleri tezimizin kapsam ve sınırları içerisinde yer alan yerleşim birimleridir.

Osmaniye Yöresinde Efsane ve Memoratlar adlı tezimiz, Osmaniye, ilçeler ve bağlı köylerde çalışmamıza konu olan efsane ve memorat örneklerini derleme ve incelemeye sınırlı bir çalışma olmuştur.

1.3. Yöntem

Osmaniye Yöresinde Efsane ve Memoratlar adlı tez çalışmamızda alan araştırması, yazılı ve sözlü kaynaklardan yararlanma yöntemlerine başvurulmuştur. Araştırma sahasındaki kaynak kişilere kılavuz kişilerden yararlanılarak ulaşılmaya çalışılmıştır ve gözlem, görüşme teknikleriyle çalışmamız yürütülmüştür. Tespit edilen kaynak kişilere sorulacak sorular görüşme öncesinde hazırlanmıştır ve sorular sohbet havası içerisinde sorularak derleme çalışması yürütülmüş kayıtlar alınmıştır.

Kaynak kişileri tespit ve onlara ulaşma noktasında, yöreyi ve yöre insanını iyi tanıyan kılavuz kişilerden yararlanılmıştır. Bu esnada yakın çevremizden başlanılarak halka genişletilmiştir. Sahaya çıkmadan evvel yöre ile ilgili mevcut yazılı kaynaklar

incelenmiştir ve saha ile ilgili toplumun önde gelenlerinden bilgi edinilmiştir. Kısmen de katılımlı gözlem yoluyla araştırılan topluluğun içerisinde bulunularak daha ayrıntılı, sağlıklı veriler toplanmaya çalışılmıştır.

Derleme çalışmamız esnasında cep telefonu, ses kayıt cihazı, fotoğraf makinesi, kamera gibi teknik cihazlar kullanılarak, ses ve görüntüler sağlıklı bir şekilde kayıt altına alınmaya çalışılmıştır.

Yazılı kaynaklardan yararlanma sürecinde konumuzla ilgili süreli ve süresiz yayınlardan, Yüksek Öğretim Kurumu Dokümantasyon Merkezinden, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Kütüphanesinden ve Osmaniye İl Halk Kütüphanesinde bulunan kaynaklardan istifade edilmiştir.

1.4. Araştırma Alanı

Osmaniye Merkez mahalle ve köyleri, Osmaniye iline bağlı Bahçe, Düziçi, Hasanbeyli, Kadirli ve Toprakkale ilçe ve köylerini kapsayan alan içerisindeki yerleşim birimleri araştırma bölgesi olarak belirlenmiştir.

1.4.1. Araştırma Alanının Tarihi ve Tarihi Dönemleri¹

Osmaniye; Çukurova bölgesinde yer alan bir ilimizdir, yüzlerce yıl bereketli toprağı ve elverişli iklimiyle Akdeniz ve Güneydoğu bölgesinin geçiş noktasında yerleşim yeri olarak ilgi görmüştür. Osmaniye şehir tarihinden önce, bölge tarihine kısaca değinmeyi uygun görüyoruz. İlk çağlarından itibaren Osmaniye'yi de içine alan Çukurova bölgesi Hitit, Asur, Pers, Roma, Bizans gibi birçok devletler ve milletlerin yaşayışlarına sahne olmuştur. Sonraları Emevi ve Abbasilerin yaşadığı bu toprakları, 1070'te Türklerin Anadolu'yu fethetmesinin ardından Türk boyları ve aşiretleri yerleşmiştir. 12. yüzyıl başlarından itibaren Anadolu ve dahi bu bölge artık tamamen Türk yurdu olmuştur. Aslantaş Baraj gölü altında kalan Domuztepe'nin güney ve batı yamaçlarında Neolitik, Kalkolitik, Tunç ve Demir çağlarına ait yerleşimler ortaya çıkarılmıştır. Kadirli ilçesinde Topraktepe höyük, Taşlı höyük, İspir höyük, Tırmıl höyük ve Cevdetiye beldesinde Karataşlı höyük bulunmaktadır.

Akad Kralı Sargon (M.Ö. 2340 – 2284) tarihsel içerikli yazıtlarında Amanos ve Toros Dağlarına, yani Anadolu'nun güneydoğu sınırlarına geldiğinden söz eder. Sargon'dan sonra bir başka Akad kralı olan Naramsin (M.Ö. 2260 – 2223) de,

¹ Bu bölümde aktarmış olduğumuz bilgiler Osmaniye Valiliği, Osmaniye Belediyesi, Osmaniye Radyo ve Televizyonu ile Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi internet veri tabanlarından faydalanılarak hazırlanmıştır.

yazıtlarında Anadolu sınırlarına kadar varan askeri seferler yaptığını anlatmaktadır. Boğazköy Naramsin Tabletlerinde “Sedir Ağacı (Amanos) kralı İskuppu” adı geçer.

M.Ö 3. bin yılı Mezopotamya kaynaklarında “Amanum”, Hitit imparatorluk devri tabletlerinde “Amana”, M.Ö. 4-7 yy. Asur yazıtlarında “Hamanu”, Klasik çağ kaynaklarında “Maurun Oros”, Haçlılar devrine ait batı kaynaklarında “Montana Migra”, İslam devri kaynaklarında ise “Cebel’ül lukkam” olarak kaydedilen bölge; halkın Gavur dağları dediği, coğrafyacıların adlandırması ile Amanoslardır. Hemite kalesinin 500 m güneyindeki kayalıklara işlenmiş Kral kabartması ve Babaoğlan kalesinin 300 m uzağındaki tepede şaha kalkmış at üzerindeki kişi ve onun karşısında dua eder vaziyetteki kişi betimlemeleri, Hitit kral kabartmalarına benzemektedir. Hitit yazılı kaynaklarında bu bölge kralları ve halkından sıklıkla söz edilir.

Geç Hitit Kent Krallarından Asativata (M.Ö. 8. yy.) Karatepe’de bir sınır kalesi kurmuştur. M.Ö. V. ve IV. yy. Anadolu’ya egemen olan Persler, Çukurova’nın doğusuna da egemendiler. M.Ö. IV. yy. sonu ve M.Ö. I yy. ortaları arasında bölgede hâkim güç Seleukoslardır. M.Ö. 333’te Büyük İmparator İskender IV. Darius’u Dörtyol ovasında yenmiştir. Kaya mezarları, nekropol alanları, kalelerin bazılarının temellerindeki taş malzeme ve duvar işçiliği ile ortaya çıkan mimari öge kalıntıları Helenistik dönemde de buraların yerleşim gördüğünü gösterir. Amanos Kilikya’ında Prokonsüllük yapmış olan, meşhur hatip ve devlet adamı Çiçero’nun M.S.51’de yazdığı mektupta da Amanoslardan bahsedilmektedir. Roma İmparatoru Mark Antony (M.Ö. 39 – 31) tarafından yerel kral seçilen Tarkandimotos’un kurduğu ve başkent yaptığı Hierapolis-Kastabala kenti ile Kadirli ilçesinin üzerine kurulduğu Flaviopolis kenti Roma dönemi eserlerindedir.

M.S. 260 yılında bölgeyi Sasani Kralı I. Şapur ele geçirmiştir. M.S. 380 yılında Roma’ya başkaldıran Isaurialı Balbinos’un kontrolüne geçmiştir. 524 yılındaki depremde tüm Kilikya kentleri tahribata uğramıştır. 561 yılında İmparator Justinianus zamanında ikinci bir deprem Kilikya’daki tüm kentleri yerle bir etmiştir. Bunun ardından çıkan veba salgını kentlerde ve kırsal alanda büyük can kaybına yol açmıştır. İlerleyen zamanlarda her anlamda bu kadar verimli toprakların olduğu bölgede yapılacak araştırmalarda, çok sayıda höyük ve kültürel zenginlikler gün yüzüne çıkacaktır. Gökçedam köyü, Hemite kalesinin 500 metre Güneyindeki kayalıklara işlenmiş Kral kabartması ve Babaoğlan kalesinin 300 metre uzağındaki tepede şaha kalkmış at üzerindeki kişi ve onun karşısında dua eder vaziyetteki kişi betimlemeleri,

Hitit kral kabartmalarına benzemektedir. Hitit yazılı kaynaklarında bu bölge kralları ve halkından sıklıkla söz edilir. Geç Hitit Krallarından Asativata (M.Ö 8. yüzyıl) Karatepe’de bir sınır kalesi kurmuştur. M.Ö V. ve VI. yüzyılda Anadolu’ya egemen olan (www.osmaniyekulturturizm.gov.tr).

Osmaniye’nin şehir olarak tarihçesi 1865’ten sonra başlar. II. Meşrutiyet’in 1908 yılında ilânından sonra sancak merkezi Osmaniye’ye nakledilmiştir. Birinci Dünya Savaşı’nın sonunda yenilen Osmanlı Devleti’nin topraklarının bu bölümünü ise Fransızlar işgal etmiştir. 7 Ocak, Osmaniye’nin düşman işgalinden Kurtuluş Günü olarak kutlanmaktadır. Cebelibereket Sancağı, 1877 yılında Gâvur dağlarının asayişini sağlamak için kurulmuştur. 1923’te Cumhuriyet’in ilanı neticesinde sancaklar vilayete dönüştürülmüş, Osmaniye; “Cebelibereket Vilayeti” adını almıştır. Hassa, İslahiye, Osmaniye ve Kadirli şehirleri Fırka-i İslahiye’nin eseri olarak ortaya çıkmışlardır. (Sansar, 2006, s. 96). 1 Haziran 1933’te nedeni bilinmeyen bir amaç ile ilçe haline getirilmiş ve Adana’ya bağlanmıştır. 3 Kasım 1996 tarihinde yapılan mahalli idareler ara seçimleri öncesinde, il olması gündeme gelmiş, TBMM’de 23 Ekim 1996 tarihinde yapılan oylamada il olması karara bağlanmış, 28.10.1996 gün ve 22801 sayılı Resmî Gazete’de yayınlanan 24.10.1996 gün ve 4200 sayılı kanun ile yeniden il olmuştur (www.osmaniye-bld.gov.tr).

Osmaniye’nin yüzölçümü; 974 km², İl trafik kodu; 80’dir. Şu anda Osmaniye Merkez ilçeye bağlı bulunan altı ilçe bulunmaktadır, bunlar; Bahçe, Düziçi, Hasanbeyli, Kadirli, Sumbas ve Toprakkale’dir. Bahçe ilçesine bağlı on beş köy bulunmaktadır, bunlar; Arıcaklı, Aşağı Arıcaklı, Arıklıkaş, Aşağı Kardere, Bekdemir, Burgaçlı, Gökmustafalı, İnderesi, Kaman, Kızlaç, Nohut, Örencik, Savranlı, Yaylalık ve Yukarı Kardere köyleridir. Düziçi ilçesine bağlı Atalan, Böcekli, Ellek, Yarbaşı adlarında dört belde ile yirmi dört köy bulunmaktadır, bunlar; Akçakoyunlu, Alibozlu, Bayındırlı, Bostanlar, Çamiçi, Çatak, Çerçioğlu, Çitli, Çotlu, Elbeyli, Farsak, Gökçayır, Gümüş, Güzelyurt, Karagedik, Karaguz, Kuşçu, Oluklu, Pirsultanlı, Selverler, Yazlamazlı, Yenifarsak, Yeşilköy ve Yeşilyurt köyleridir. Hasanbeyli ilçesine bağlı köyler; Çolaklı, Çulhalı, Kalecik, Karayığit, Sarayova ve Yanıkkışla köyleridir. Kadirli ilçesine bağlı altmış köy; Akköprü, Akova, Anberinarkı, Aşağıbozkuyu, Aşağıçıyanlı, Aydınlar, Azaplı, Bahadırlı, Bekereci, Cığcık, Coşkunlar, Çaygeçit, Çınar, Çiğdemli, Çukurköprü, Değirmendere, Durmuşsofular, Erdoğan, Göztaş, Hacıhaliloğlu, Halitağalar, Hardallık, Harkaçtıği, İlbistanlı, Kabayar, Karabacak, Karakütük, Karatepe, Kayasuyu, Kerimli, Kesikkeli, Kesim, Kızıyusuflu, Kiremitli, Koçlu, Kösepınarı, Kümbet, Mecidiye,

Mehedinli, Mezretli, Narlıkışla, Oruçbey, Öksüzlü, Sarıdanışmendli, Sofular, Söğütlüdere, Şabablı, Tahta, Tatarlı, Tekeli, Topraktepe, Tozlu, Vayvaylı, Yalnızdud, Yenigün, Yeniköy, Yoğunluk, Yukarıbozkuyu, Yukarıçıyanlı ve Yusuf İzzettin köyleridir. Sumbas ilçesine bağlı Alibeyli ve Mehmetli adlı iki belde ve yirmi dört köy bulunmaktadır, köyler; Akçataş, Akdam, Armağanlı, Çiçeklidere, Esenli, Gaffarlı, Höyük, Kızılömerli, Köseli, Küçükçınar, Reşadiye, Yazıboyu, Yeşilyayla köyleridir. Toprakkale ilçesine ise Tüysüz adlı bir belde, beş köy bağlı bulunmaktadır, köyler; Aslanpınarı, Büyüktüysüz, Lalegölü, Sayhöyüğü ve Sazlık köyleridir (<http://www.osmaniye.gov.tr/sehrimiz>).

1.4.2. Araştırma Alanının Coğrafi Özellikleri, İklim ve Bitki Örtüsü

Osmaniye; doğuda Gaziantep, güneyde Hatay, batıda Adana, kuzeyde Kahramanmaraş ile komşudur. Yüz ölçümü 3.279,9 km² olup, deniz seviyesinden 121 metre yükseklikte ve Akdeniz'e 20 km. mesafededir.

Yukarı Çukurova'da, Ceyhan Nehri'nin doğu yakasında yer alan Osmaniye; Ceyhan Nehri, Hamus, Karaçay, Kesik Suyu ve Sabun Çayları nedeniyle sulak, hem de Çukurova'yı doğuya bağlayan yolların kavşağında olması nedeniyle son derece işlek bir bölgededir. Osmaniye; Karatepe, Aslantaş Açık Hava Müzesi ve Antik kentleriyle önemli bir turizm merkezi konumundadır. Akdeniz Bölgesi'nin ve Çukurova'nın doğusunda yer alan Osmaniye; 35 52' - 36 42' Doğu Meridyenleri (boylamları) 36 57' - 37 45' Kuzey Paralelleri (enlemleri) arasında yer alır.

Osmaniye, Akdeniz Bölgesinin doğusunda yer alan, aynı bölgenin iklim özelliklerini taşıyan, batıdan kuzeye doğru Orta Toroslar, doğu ve güneydoğu kesiminde Amanos dağları yükselen, Çukurova' ya has oldukça zengin tarım topraklarına ve geniş ormanlara sahip olan bir ildir.

Güneyinde ise İskenderun körfezinden doğuya doğru uzanan Osmaniye ili merkez sınırları içinde bulunan dağlardan biri olan Amanos Dağı için bölge halkı Gâvur dağları demişlerdir. Kuzeybatı yönünde Toros dağları, doğusunda Dumanlı, Düldül ve Tırtıl dağları mevcuttur. En yüksek dağları; Düldül dağı 2.400 metre, Turna dağı ise 2.285 metredir. Dağlar ile ovalar arasında hafif engebeli araziler mevcuttur. Ovalık arazi en çok Merkez, Toprakkale, Kadirli ve Düziçi ilçelerinde bulunmaktadır. Osmaniye Ovası, kuzeyi Kozan, Kadirli, güneyinde Yumurtalık dağları, batısında ise Kırmıtlı beldesi ile sınırları olan Ceyhan ovasının doğusunda 13.500 hektarlık alan kaplamakta olup, 10 km genişliğinde, 27 km uzunluğundadır. Denizden yüksekliği yaklaşık 100-150

metre arasındadır. Toprakların yaklaşık %42'si orman ve fundalıklarla, %39'u ekili, dikili alanlarla, %2'si diğer arazilerle kaplı olup %17'si tarıma elverişsiz arazidir (www.osmaniye.tarimorman.gov.tr).

Akdeniz ikliminin hüküm sürdüğü Osmaniye'de Akdeniz bitkilerinin tamamına yakını görülmektedir. Osmaniye'nin tabii bitki örtüsü, ova tabanlarında kültür bitkileri, makiler, yüksek kısımlarda iğne yapraklı çam ormanları ile kaplıdır. Özellikle krakos, Çukurova orkidesi, Çukurova menekşesi sadece bu yörede yetişen bitkilerdir. Orman ve fundalıklarda; kızılçam, Halep çamı, karaçam, meşe, servi, sakız ağacı, köknar, sedir, ardıç, kayın, karaağaç, kızılağaç gibi ağaçlar bulunmaktadır.

İklim yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlı geçer. İklim, dağlık ve ovalık alanlarda farklılık göstermekle birlikte, genel olarak Akdeniz iklimi karakteristiğini taşımaktadır. Ortalama sıcaklık 18,2 olup, ortalama en yüksek sıcaklık ise 42,8 dir. Yağışlar kış ve sonbahar aylarında diğer aylara göre fazla olup, yıllık ortalama yağış miktarı 767,6 mm'dir. Özellikle yaz aylarında sıcak havanın etkisi ile yayla kültürü çok gelişmiştir. Haziran-Eylül döneminde; Zorkun, Cebel, Ürün, Fenk, Alman Pınarı, Bağdaş, Maksutoğlu gibi yaylara göçer olmaktadır

1.4.3. Araştırma Alanının Nüfusu ve Ekonomik Yapısı

İlimizin 2015 yılında yapılmış olan genel nüfus sayımına göre nüfusu 512.873'tür. İlimize bağlı bulunan altı ilçeden, Kadirli ilçesi 119.857 kişi ile en fazla nüfusa, Hasanbeyli ilçesi ise 4.127 kişi ile en az nüfusa sahip olan ilçelerdir. İl merkezinin şehir nüfusu artış hızı %35.2'dir. İlimize bağlı ilçelerin şehir nüfusları incelendiğinde, şehir nüfusu en fazla olan ilçenin Kadirli ilçesi, en az olan ilçenin ise Hasanbeyli ilçesi olduğu görülmektedir. Şehir nüfus artışının en fazla olduğu ilçe %68.9 ile Hasanbeyli ilçesi, en az olduğu ilçe %7.7 ile Sumbas ilçesidir. Nüfus yoğunluğu olarak ifade edilen bir kilometrekareye düşen kişi sayısı, ilimiz genelinde 147 ve il merkezinde 278 iken, ilçelere göre 42 ile 167 kişi arasında değişmektedir. Yüz ölçümüne göre ilk sırada yer alan Kadirli ilçesinde nüfus yoğunluğu 98, yüzölçümü en küçük olan Hasanbeyli ilçesinde nüfus yoğunluğu 59 kişidir. İlimizde bulunan toplam 168 köyden 72'sinin nüfusu 500'den daha azdır.

Osmaniye önemli bir tarım yöresidir, verimli topraklar ve uygun iklim koşulları neticesinde çeşitli tarım ürünleri elde edilmektedir. Ekilen ürünler arasında; yer fıstığı, zeytin, turp, buğday, pamuk, mısır, arpa, soya, ayçiçeği ve susamın yanı sıra, turunçgiller, üzüm, karpuz, kavun, hurma, nar, incir, erik, kayısı, şeftali ve daha pek çok

meyve çeşidi de sayılabilir. Tarımın yaygın bir şekilde yapılması dolayısı ile hayvancılık da oldukça gelişmiştir. Büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliği büyük mera sahiplerince yapılmaktadır (www.osmaniyebl.gov.tr).

Tablo 1. TÜİK Verilerine 2007-2020 Yıllarına Göre Osmaniye ve İlçeleri Nüfusu

	Toplam	İl ve İlçe merkezleri	Belde ve Köyler	Nüfus Artış Hızı
Osmaniye	548 556	427 804	120 752	18,0
Merkez	274 420	243 490	30 930	21,3
Bahçe	22 683	15 673	7 010	23,6
Düziçi	85 499	55 233	30 266	16,1
Hasanbeyli	4 780	2 541	2 239	-0,4
Kadirli	127 416	97 729	29 687	18,5
Sumbas	13 722	2 038	11 684	-8,6
Toprakkale	20 036	11 100	8 936	-4,1

Kaynak: https://tuikweb.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=1059

1.4.4. Araştırma Alanının Sosyo-Kültürel Yapısı

Osmaniye halk kültürünün oluşumunda ve gelişiminde; Osmaniye'nin konumunun ve coğrafi özelliklerinin, yöre halkının kültürlerini yaşantılarında sürdürmelerinin, kamu kurumları ve STK'ların kültürel alanlardaki çalışmalarının etkisi büyüktür.

Osmaniye'de yapılan çeşitli festivallerin (Karacaoğlan Şenlikleri, Fıstık Festivali, Âşık Feymâni Şenliği, Uçurtma Şenliği, Tırşık Festivali, vb.) halk kültüründe canlılığı sağladığı açıkça görülmektedir. Bu festival ve şenliklerde geleneksel sözlü edebiyat ürünleri (Türkü, Şiir, Mani, vb.) icra edilmekte, halk oyunları gösterileri gibi etkinlikler gerçekleştirilmektedir.

Osmaniye büyüklü küçüklü kalelerle çevrili adeta bir kaleler şehridir. Osmaniye; Karatepe, Aslantaş Açık Hava Müzesi, Antik kentleri, eşsiz güzellikteki yaylaları ve dört mevsimin bir arada yaşandığı nadir yörelerden biri olması sebebi ile önemli turizm merkezi olma özelliğine sahip bir yerleşim merkezidir.

BÖLÜM II

KELİME VE KAVRAM OLARAK EFSANE VE MEMORATLAR

2.1. Kelime ve Kavram Olarak Efsane

Tarihin ilk dönemlerinden itibaren inanç temelli olarak ortaya çıkan efsane, hayali veya gerçek olay ve kişiler hakkında olağanüstülük ve kutsallık hususiyetleri ile anlatılan, sözlü gelenek ürünlerinden biridir. “Sözlü gelenek ürünlerinden olan efsaneler, tarihi olaylara kısmen de olsa ışık tutma yönleri ve toplumun sosyal-psikolojik yapısını yansıtmaları açısından, önemli bir yere sahiptirler.” (Okuşluk, 1994, s. 5).

Efsane kelimesin köküne baktığımızda Farsça “fesâne” köküne dayandığını görmekteyiz. Dilimize Farsçadan geçmiş olan efsane kavramı üzerine bazı izahlar şu şekildedir: Farsça: “Hikâye, meselden bozma masal” (Sükûn, 1996, s. 155) anlamına gelen efsane, Türkçede: “Masal, asılsız hikâye, hurafat, şöhret bulup dillere düşen vak’a ve hal, destan” (Sami, 2010, s. 136); “Asılsız hikâye, masal, boş söz, saçma-sapan lakırdı” (Devellioğlu, 2011, s. 234); “Dinsel nitelikleri olan erkek ve kadınlarla ilgili olaylarla, kutsal varlıklarla ilişkili hayvan, bitki ve nesnelere konu alan masal türü” (Acıpayamlı, 1978, s. 88); “Eski çağlardan beri söylenegelen, olağanüstü varlıkları, olayları konu edinen hayali hikâye, söylence” (TDK, 2005, s. 603) gibi tanımlanmaktadır.

Fesâne, “aslı olmayan hikâye, dillere düşen vak’a, destan” anlamındadır. Gerçekten cereyan etmiş bir hikâye gibi ağızdan ağıza anlatılan efsane, “söylence, rivayet, esatir” kelimeleriyle de karşılanmaya çalışılmıştır; ancak rivayet ve esatir, efsane kelimesini tam olarak karşılamaz. Söylence, efsane kelimesine karşılık olarak bulunmuş bir terimdir. Rivayet terimi, daha çok insanların başından geçen menkıbeleri kapsar. Esatir ise, dünyanın ve tabiat hadiselerinin insanın ilkel şuurunda vücut bulmuş şeklidir. Esatir, mit teriminin Türkçeye henüz girmediği dönemde, mit sözcüğünü karşılayan bir tabir olarak kullanılmıştır (Elçin, 2004, s. 314).

Sözlü gelenek ürünlerinden biri olan efsaneler içerisinde olduğu toplumun hususiyetlerini yansıtan, ağızdan ağza anlatılarak günümüze kadar ulaşmış anlatılardır. Batı dillerinde, Latince “legendus” kökünden gelen, “legenda, legend, leggenda, leyenda” kelimesiyle aynı kökten Almanca “legenda, sage”, İtalyanca “leggenda”,

İspanyolca “leyenda” Fransızca “legende” terimleri efsanenin karşılığı olarak kullanılmaktadır (Sakaoğlu, 1980, s. 4).

Türklerin tarihin ilk devirlerinden itibaren sahip oldukları inanç sistemleri ve toplumsal yapısı efsane oluşturmaya oldukça elverişlidir. Bu nedenle de Türk dünyasında efsane terimi için birçok farklı tabirle karşılaşmaktadır. Efsane kavramına karşılık olarak Türk dünyasında kullanılan terimler şu şekildedir: Azerbaycan Türkçesinde “esatir, mif, efsane; Türkmenler’de epsana, rovayat; Özbekler’de efsane, rivayat; Karakalpaklar’da epsane, legenda, anız, anız-engime; Kazaklar’da anız, anız-engime, epsane-hikayet; Baskurtlar’da rivayat, legenda; Kırım Tatarları’nda efsane; Kazan Tatarları’nda rivayat, legenda, ekiyet, beyt; Altay Türkleri’nde kuuçın, kep-kuuçın, mif-kuuçın, legenda-kuuçın; Hakaslar’da kip-çoooh, legenda, çoooh-çaah, az da olsa nımah; Tuva Türkleri’nde tool-çurgu çugaa, töögü çugaa, genel ad olarak toolçurgu bolgaş töögü çugalar; Şorlar’da purungu çook, kep-çook, erbek; Karaçaylar’da aytıv, tavruh; Uygurlar’da rivayet, epsane; Yakutlar’da kepseen, sehen, kepsel, bıırgı sehen; Dolganlar’da çukçah; Tofalar’da uleger, Çuvaşlar’da halap, mif, legenda, az da olsa yumah; Kırgızlar’da ulamis, mif, ılap, comok vb. terimler efsane karşılığı olarak kullanılmaktadır.” (Ergun, 1997, s. 2).

Efsane üzerine, Türk halk kültürü içerisinde kullanılan birçok farklı etimolojiye sahip birçok terim vardır, bu terimlerin fazlalığı, efsanenin değerini göstermesi açısından son derece önemlidir. Araştırmalar neticesinde İslamiyet öncesi dönem için bugün efsane terimi ile karşılanan kavramın neye karşılık olarak kullanıldığına dair kesin bir bilgi henüz bulunmamaktadır. Bu durum üzerine Ergun’un şu ifadeleri son derece önemlidir: “Bugün, efsane olarak kullandığımız terimin yerine İslamiyet’ten önceki devirde nasıl bir terim kullandığımız, hangi terimi kullandığımız bugünkü bilgilerin ışığında kesin olarak belli değildir. Fakat, eldeki veriler, bu terimin hikâye etmeyi, sözü, “kara söz”ü hatırlatan bir söz olması gerektiğini düşündürmektedir.” (Ergun, 1997, s. 4).

19. yüzyılın başlarından itibaren yürütülen çalışmalar neticesinde Folklorun bağımsız bir bilim dalı olarak ortaya çıkışı efsane kavramı üzerinde de durulmasını sağlamıştır. “International Society for Folk-Narrative Research (Halk Anlatmaları Uluslararası Topluluğu) adlı kuruluşun sahipliğinde efsane hakkında çalışmalar yürüten bazı araştırmacılar 1959 yılından 1969’a kadar süren uluslararası toplantılar tertiplemişlerdir. Ulusal efsanelerin derlenmesi ile uluslararası indeks oluşturma ve

sınıflandırma gibi çalışmalar ve ortak alınan kararlar bu toplantıların son derece verim sağladığını göstermektedir.” (Okuşluk Şenesen, 2018, s. 7).

Efsane müstakil bir tür olarak kabul edilmezden evvel diğer sözlü halk ürünlerinden mit, destan, hikâye, masal ile olan benzerlikleri sebebiyle bu terimlerin içerisinde ifade edilmiştir. Bugün ise 19. yüzyılda başlayan çalışmaların neticesinde müstakil bir tür olarak kabul edilmektedir. “Efsane, 19. asrın başlarından itibaren Avrupa’da ilgi görmeye başlamış, derleme ve inceleme gibi çeşitli sahalarda çalışma konusu olmuştur. Asrın sonlarında kesif bir şekil alan neşirler, yerini 20. asrın başında daha değerli araştırmalara bırakmıştır. Bir yandan efsane üzerine araştırmalar yapılırken diğer yandan efsanelerin de masallar gibi tip katalogları yapılmaya başlanılmıştır.” (Sakaoğlu, 1980, s. 11). Bu alanda yaptıkları çalışmalar ile efsane türünü müstakil bir hususiyete kavuşturan Grimm Kardeşler ve devamında Max Luthi’nin çalışmaları sonucu oluşan tanımlar, efsanenin geleceği açısından son derece önemlidir.

Grimm Kardeşlerin efsane türü için oluşturduğu tanım şu şekildedir: “Efsane, gerçek veya hayalî muayyen şahıs, hadise veya yer hakkında anlatılan bir hikâyedir.” (Sakaoğlu, 2013, s. 21).

“Grimm Kardeşlerin oluşturduğu efsane tanımı şu üç ana hat üzerine kuruludur:

1. Efsane, anlatıcının tarihi zaman kavramı içinde uygundur. Şöyle ki:

a) Efsane, muayyen bir tarihi (gerçek veya hayalî) hadise ile birleştirilmiştir.

b) Efsane, muayyen bir şahısla, yani, bir ad verilen tarihi (gerçek veya hayalî)

bir şahsiyet ile birleştirilmiştir.

2. Efsane, anlatanın coğrafi alan kavramına uygundur; yani, o, belirli bir yerle birleştirilmiştir.

3. Efsane hakiki bir hikâyedir. Gerçi o, tabiatüstü hadiselerle iş görür, ama anlatıcıları tarafından ona inanılır. Onu anlatanın ve dinleyenin hakiki dünyasına mahsusmuş gibi itibar edilir. Bu hususu masalla mukayese edersek şöyle diyebiliriz: Peri masalları da tabiatüstü hadiselerle iş görür, fakat anlatıcıları ona inanmazlar. Efsanelerin inandırıcılık özelliği anlatan ve dinleyen kişi üzerinde etkilidir, ancak bu inandırıcılık masal türünde bulunmaz. İki tür de olağanüstü olaylarla örülü olsa da efsanelerin masallara göre inandırıcılık hususiyeti bulunur.” (Sakaoğlu, 2013, s. 21-22).

Grimm Kardeşlerin masal ile mukayese ederek tanımladığı ve üç ana özelliğinden bahsettiği efsane türünü Max Luthi şu şekilde tanımlar: “efsane (sage) aslında, gerçekte vukua gelmiş hadiseleri hikâyeye eder. Fakat o, gerçekten iki şekilde uzaklaştırılmaktadır. Ağızdan ağıza nakledilirken değişikliğe uğramasının yanında

şairler tarafından edebi olarak işlenmeleri de başlıca değişme sebebi olmaktadır. Dar manada efsane, masallarda olduğu gibi, tabiatüstü bir hadisenin takdimidir; hikâye edilişidir. Asıl halk efsanesi ise alışılmamış, tuhaf ve ekseriyetle huzursuzluk meydana getiren şeylerden, şekillerden ve hadiselerden bahseder.” (Ergun, 1997, s. 5). Max Luthi, Grimm Kardeşlerin hayalî veya gerçeklik şeklinde ifade ettiği efsane kavramının gerçek hadiselerden yola çıktığını, sözlü aktarmalar esnasında, şairlerin veya âşıkların süslü bir anlatım ile nakletmelerinden dolayı gerçeklikten uzaklaştığını düşünmektedir.

Efsane tanımının yukarıda en yaygın kabul görenleri sonrasında hemen her araştırmacı çalışmalarında kendi tanımlamalarını yapma yoluna gitmiştir. Araştırmacıların çeşitli çalışmalarla ortaya koydukları efsane tanımları birbirinden farklılık gösterse de temelde Grimm Kardeşler ve Max Luthi'nin çalışma ve tanımlarından hareketle oluşmaktadır (Luthi, 1995, s. 66-68).

Mircea Eliade efsaneyi kutsallık vurgusu üzerinden değerlendirmiştir ve efsaneyi şu şekilde tanımlamıştır: “Efsane, kutsal bir tarihtir. Zamanın başlangıcında meydana gelmiş ilk olayları anlatır. Efsane, gerçeğin nasıl varlık kazandığını anlatır; bu gerçek ister kozmos ister bir ada, ister bir bitki türü isterse insan olsun, nesnenin nasıl varlık kazandığını anlatır. Hakiki bir var oluşun yüce nedenini kutsal dünyada oluşumunu açıklar.” (Eliade, 1991, s. 74-77). İnsanlığın yaradılışın daha ilk döneminde bilinmeyi anlama ve yorumla gayreti ile dogmatik anlatılar olarak değerlendirilmiştir diyebiliriz.

Linda Dégh, birçok araştırmacının efsane hakkında yaptığı tanımların ve izledikleri yolun dışında bir yaklaşımla konuyu ele almıştır. Dégh, efsaneyi diğer folklorik anlatılardan rahatlıkla ayırt edilemeyen, tutarsız bir hikâye olarak; efsaneyi kendi halinde yani işlenmemiş şekli ile değerlendirme yolunu denemiştir. “Efsane daha ziyade, tartışmalarda, yalanlamalarda, ilavelerde, uygulamalarda, düzeltmelerde, kabullerde ve itirazlarda iletişimin bazı veya bütün evreleri boyunca başlangıcında, olgunlaşmasında, gerilemesinde ve güçlendirilmesinde ortaya konulan ve konuşmalarda vurgulanan zıt fikirlerin ürünüdür.” (Gürçayır, 2019, s. 204).

Dégh'in efsane hakkında özellikleri üzerinden daha detaylı olarak yaptığı tanımlama düşüncelerini anlamamıza faydalı olacaktır. “Efsane cevapları zorlar, ancak kati olmasa da yaşamın en gizemli, en eleştirel, en az cevap verilebilir sorularına çözüm getirir. Efsane, somut bir olayı tartışmanın ve fikrin önemli noktalarını örnekleyerek, tasvir ederek, belgeleyerek, dinleyicilere başvurarak, onların yorumlarına bakarak anlatır.” (Gürçayır, 2019, s. 205).

Fin folkloru üzerine çalışmalar yürüten Lauri Simonsuuri efsane türünü şu şekilde açıklamıştır: “Efsane, bir insan, bir görüş ya da kesin bir zamana ve mekâna sahip bir olay hakkında yayılmış söylenceleri yâd etmektir. Efsane; açıklık, kesinlik ve varsayılan gerçeğin özetini içerir. Bu gerçek, inandırıcı ve öğretici bir şekilde açıklanır. (Bağlayıcı bir) mekândan bahsetmesine rağmen anlatma büyük kitlelerce bilinir.” (Dönmez Fedakâr, 2008, s. 98).

Türkiye’de de efsane hakkında birçok çalışma ve tanım yapılmıştır. Ülkemizde efsane hakkında tanımlamalara baktığımızda ilk olarak karşımıza Ziya Gökalp çıkmaktadır. Türk Töresi adlı eserinde Ziya Gökalp efsaneyi: “Üstûreler, ilâhlara taallûk eden maceralardır. Menkıbeler de kahramanlara yani nim ilâhlara isnad olunan sergüzeştlerdir.” şeklinde tanımlamıştır (Ziya Gökalp, 1976, s. 7). Eksikliği bulunması ile birlikte Türkiye’de yapılan ilk efsane tanımı olması nedeniyle Ziya Gökalp’ın tanımı önemlidir. “Gerek usturelerin gerek menkıbelerin iki içtimaî rolü vardır.” Bu iki içtimai rol ise inanç ve törensel anlatılar olarak değerlendirilmiştir. Efsaneleri tanrısal anlatılar olarak değerlendiren Ziya Gökalp, efsaneyi bu hususiyeti açısından mite ve Dede Korkut Kitabı’ndan alıntılara yer verdiği için de destan türüne benzetmiştir (Ziya Gökalp, 1976, s.105).

Bahaeddin Ögel’in Türk kültürü ve mitolojisi üzerine iki cilt halinde hazırladığı Türk Mitolojisi adlı eserinde efsane kavramı da yer almıştır. Ögel öncelikle Almanya’da yürütülen mitoloji araştırmalarını incelemiş ve metodolojik olarak bu çalışmaların etkisiyle Türk mitolojisi üzerine eğilmiştir. Almanların Brockhaus isimli ansiklopedisindeki “Tarihte adı geçmeyen, artık unutulmuş büyük kahramanlara ait efsaneler, mitolojinin kadrosuna girer.” şeklindeki tanımı ile efsane türünü mitolojiye bağlamıştır. Ögel efsanelere “mhythus veya mythe” denildiğini ve mitolojinin ise bu efsaneleri inceleyen bir ilim kolu olduğunu ileri sürmektedir (Ögel, 2014, s. XVII-XVIII).

Pertev Naili Boratav, efsaneyi başka türler içerisinde değerlendirmeyip, diğer türler ile karşılaştırarak açıklama yoluna gitmiştir. Efsaneyi inandırıcılık hususiyetiyle ele alarak masaldan uzaklaştırıp hikâye ve destan türüne yakınlaştırmıştır. Ayrıca masalarda hep mutlu bir son bulundurma özelliği efsanelerde geçerli değildir. Boratav’a göre efsaneler; “destan türünün aksine, üslup kaygısı gütmeyen, kalıplaşmış ifadelerden uzak, konuşma dili ile aktarılan kısa anlatılardır. Kısacası, efsane kendine özgü bir üslubu, kalıplaşmış, kurallı biçimleri olmayan, düz konuşma dili ile bildirilen

bir anlatı türüdür.” Boratav destanların zamanla kısalıp ve sanatkârane üslubunu kaybederek efsane türüne dönüştüklerini söylemiştir (Boratav, 2019a, s. 112).

Mustafa Nihat Özön’ün tanımına göre efsane türü zaman içerisinde halkın hayal gücünün etkisiyle gerçeklikten uzaklaşıp masal türü ile yakınlaştırılmıştır. Özön efsaneyi: “Bir tabiat olayını, bir varlığın meydana gelişini, tabiat elemanlarından birinde olan bir değişikliği, akıl dışı, olağanüstü açıklamalarla anlatan hikâyeye. Bunun temeli olan olay, halkın muhayyilesinde şekil değiştirerek, ağızdan ağıza, kuşaktan kuşağa geçer. Genel olarak, masal ile eş anlamlı olarak kullanılır.” şeklinde tanımlamaktadır (Özön, 1954, s. 74).

Erman Artun olağanüstülük özelliğini vurgulayarak efsaneyi: “Efsane tanımlarında öne çıkan en önemli özellik, efsanelerin olağanüstü olay ve kişilere dayanmasıdır. Bu olağanüstü olay ve kişiler halkın hayal gücünde ortaya çıkar ve kuşaktan kuşağa aktarılır. Efsane; gerçek veya hayalî belli kişi, olay veya yer hakkında anlatılan bir hikâyedir.” şeklinde tanımlamıştır (Artun, 2009, s. 94).

Şükrü Elçin efsaneyi: “İnsanoğlunun, tarih sahnesinde görüldüğü ilk devirlerden itibaren, aynı coğrafya, muhit veya kavimler arasında doğup gelişen; zamanla inanç, âdet, anane ve merasimlerin teşekkülünde az çok rolü olan bir çeşit masallar vardır. Sözlü gelenekte yaşayan bu anonim masallara dilimizde Arapça: ‘Ustûre’ (cem’i: esâtir); Farsça: ‘Fesâne, efsâne’; Yunanca: ‘Mitos, mit’ kelimeleri ad olarak verilmiştir.” şeklinde tanımlamıştır (Elçin, 2004, s. 314).

Yabancı çalışmacıların tanımlarını sıralayarak daha sonra bu tanımlardan hareketle bir tespitte bulunmuş olan Saim Sakaoğlu’nun tanımı içerikten ziyade şekil özelliklerinden de bahsetmesi açısından diğer efsane tanımlarından ayrılmaktadır. Saim Sakaoğlu’nun efsane tanımı şu şekildedir:

- “a) Şahıs, yer ve hâdiseler hakkında anlatılırlar.
- b) Anlatılanların inandırıcılık vasfı vardır.
- c) Umumiyetle şahıs ve hâdiselerde tabiatüstü olma vasfı görülür.
- ç) Efsanelerin belirli bir şekli yoktur; kısa ve konuşma diline yer veren bir anlatmadır.” (Sakaoğlu, 1980, s. 6).

Bilge Seyidoğlu’nun, L. W. Von Sydow, Kurt Ranke, Linda Degh ve Andrew Vazsonyi gibi araştırmacıların efsane konusundaki çalışmalarını ve tanımlarını inceleyerek oluşturduğu efsane tanımı şu şekildedir:

“1. Bir inanış etrafında teşekkül etmişlerdir. Bu inanış efsanelerin gerçek ve doğru olduğu inancıdır.

2. Efsaneler bilinmeyen esrarengiz bir âlemi anlatırlar. Bu bakımdan olağanüstü unsurlar ihtiva ederler.

3. Efsaneler, bir tarife göre mitlerin modernleşmiş şekli olarak ifade edilmekte, çok eski hikâyeler olduğu söylenmektedir. Bu bakımdan kutsal unsurlar da taşınlar.

Bir efsane mutlaka bir inanış üzerine kurulmakla birlikte diğer unsurların hepsini taşımayabilir.” (Seyidoğlu, 2016, s. 24).

Bu üç madde içerisinde Seyidoğlu’na göre en önemli husus inanç kavramına değinen ilk maddedir. Anlatan kişinin, gerçekliğine inanmadığı anlatının, olağanüstülük, esrarengizlik ve kutsallık gibi hususiyetlerinin bir anlamı kalmaz. Bu şekilde oluşturulan metinleri efsane türüne ait olarak değerlendiremeyiz. Seyidoğlu’na göre efsaneler inanç temellidir, anlatanın ve dinleyenin gerçekliğine inandığı, birkaç motif içeren, tarihi devirler içerisinde oluşmuş kısa anlatı türleridir (Seyidoğlu, 1992, s. 315-320).

Yukarıda Saim Sakaoğlu’nun dört maddede ifade ettiği efsane tanımı ile Bilge Seyidoğlu’nun üç maddeden oluşan tanımı Türkiye’de en detaylı efsane tanımları olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca bu tanımlar, içerikten ziyade şekil özelliklerinden de bahsetmesi bakımından diğer efsane tanımlarından ayrılmaktadır.

Fuzuli Bayat efsanenin inandırıcılık ve olağanüstülük özelliklerini vurgulamıştır, fakat sınıflandırmanın zor olduğuna değinmiştir. Bayat’a göre efsane: “Efsaneler halk hayatı, daha doğrusu halkın talihi ile ilgili olduğundan, içeriğini genel olarak hayatın gerçekleri teşkil eder. Halkın yaşadığı tarihi yolun izleri, şu veya bu biçimde göz önünde sergilenir. İnanırıcılık ve olağanüstülük gibi vasıflara sahip olan efsaneler halk edebiyatının bir türü gibi kendine has şekil ve muhtevaya sahiptir. Ancak temas ettiği konuların çok geniş olması nedeniyle efsanelerin sınıflandırılması, diğer türlerle belirleyici sınırı çözülmemiş problemlerdendir.” (Bayat, 2010, s.112).

Nilgün Çıblak “İçel Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma” adlı çalışmasında efsaneyi: “Halk tarafından gerçek veya hayalî kişi, yer ve olaylar hakkında anlatılan, esas özelliği inandırıcılık olan, kişi ve olaylarla ilgili olanlarında olağanüstülükler bulunan, yakın veya tarihi geçmişe dayandırılan halk anlatılarıdır.” şeklinde tanımlar (Çıblak, 1995, s. 6).

Efsaneler üzerine yapılan yeni çalışmalar neticesinde de yeni efsane tanımları ile karşılaşma ihtimalimiz her zaman bulunmaktadır. Çünkü efsane türü diğer anlatı türlerine nazaran daha canlı ve değişken bir yapı arz eder. Bunun en önemli sebebi

efsane söyleme/icra etme geleneğine ait kuralların henüz kesin hatlarla belirlenmemiş olmasıdır (Aslan, 2012, s. 88).

2.2. Kelime ve Kavram Olarak Memorat

Memorat kavramı son yıllara kadar yaygın olarak duyulmamış, efsane içerisinde ele alınmış bir türdür. Efsane ve memorat birbirine geçmiş, özellikleri açısından birçok benzerlikleri bulunan, ayrımı son derece güç iki sözlü gelenek ürünüdür. Memorat kavramı son yıllara dek efsane türü içerisinde bir alt başlık olarak değerlendirilmekte ve ayrı müstakil bir tür olarak değerlendirilip, incelenmemektedir. Memorat kavramının ayrı bir tür olarak değerlendirilmemesinin nedeni yapı, işlev, konu ve motif gibi özellikler açısından efsane türü ile birebir benzeşmesidir, hatta yer yer örtüşmesidir. Efsane ve memorat türünün bu yakınlıklarından dolayı memoratlar diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de çoğu zaman efsane başlığı altında beraber değerlendirilmiştir (Çobanoğlu, 2015, s. 25).

Memoratu kavram ve terim olarak efsanelerden ayrı değerlendirip çalışmalar yürüten ve memorat terimini ilk defa kullanan İsveçli halkbilimci Carl Wilhelm von Sydow olmuştur. Von Sydow, ilk olarak 1934 yılında bir çalışmada, “efsane ile ilişkili olarak ele alınan ama onunla ‘karakteristik ve gelenek’ bakımlarından uyuşmayan ‘şahsi ve tamamen kişisel bir tecrübe hüviyetinde’ olan materyalin ayrı bir kategori olduğunu ve bu kategoriye giren materyali ‘memorat’ (memorate) olarak adlandırmayı uygun bulduğunu ifade eder.” (Çobanoğlu, 2015, s. 25).

Sydow’un ortaya koyduğu bu yeni terim hakkında farklı araştırmacılar da eleştiriler sunmuş kavramı daha da geliştirmişlerdir. Sydow memoratın, şahsi olarak olayı yaşayan kişinin bizzat nakletmesi gerektirdiğini söylemekte, daha sonra bu görüşe itiraz eden Pentikainen bu durumu olayı yaşayan kişi ve ondan nakledenler olarak dört kişiye çıkarmıştır. Daha sonra Dégh ve Andrew Vazsonyi bu sınırlamanın olayı yaşayan kişi belirli ise gereksiz olduğunu belirtmiştir. “Juha Pentikainen, Sydow’un farklı bir efsane türü olarak değerlendirdiği memoratları tamamen ayrı bir tür olarak ele alır. Dahası, Juha Pentikainen, von Sydow’un, tamamen yaşayanın anlatmasıyla -birinci şahıs- sınırlamasını, şahsi tecrübeyi yaşayan kişi, onun anlattığının, anlattığından dinleyenin anlattığı olarak naklediliş zincirini dört kişiye kadar çıkarır. Linda Dégh ve Andrew Vasonyi ise bu sınırlamanın da eksik olduğunu bunu beş, altı kişiye çıkarmanın mümkün olduğunu kanıtlayarak, şahsi tecrübeyi bizzat yaşayanla ve ondan dinleyenleri

ve aktaranları, tecrübeyi bizzat yaşayan belli olduğu müddetçe sınırlamanın gereksizliğini ortaya koyarlar.” (Çobanoğlu, 2015, s. 26).

Sydow’un oluşturduğu düşünceye göre “kişisel deneyim” memoratın önemli bir unsurudur. Bu yalnızca tek bir şekilde yorumlanabilir: İncelenen hikâye, yalnızca olayı yaşamış kişi tarafından başkasına aktarılmış olabilir. Eğer ikinci kişi üçüncü bir kişiye hikâyeyi anlatırsa, onu kendisinin değil, orijinal deneyimi yaşamış ve onu ilk olarak aktarmış birinci kişinin deneyimi olarak anlatmaktadır.” (Dégh & Vázsony, 2015, s. 31).

Bu tartışmalar çevresinde gelişen çalışmalar ve ortaya çıkan tanımlamalar neticesinde efsane türüne ait anlatılarda geçen hadiselerin şahsı bilinmemekte, memorat türüne ait anlatılarında ise temel özellik hadisenin kahramanının ağzından aktarılması veya ondan dinleyen kişi tarafından nakledilmesidir diyebiliriz. Özkul Çobanoğlu’nun Kvideland’tan aktardığı memorat tanımı şu şekildedir: “Bu bağlamda, günümüzde memorat, tabiatüstü ferdi bir tecrübenin yaşayan veya ondan dinlemiş birisi tarafından anlatılan şahsa bağlı hikâye.” (Çobanoğlu, 2015, s. 26). Bu tanımda yer alan “tabiatüstü ferdi bir tecrübe”: insanlarla aynı mekânları paylaşan şeytan, cinler, periler, karabasan veya daha başka ruhsal varlıklarla temas etmek, dokunmak, görmek hissetmek veya başka şekilde bir iletişim kurmadır. Efsanelerde zaman memoratlara göre daha eski tarihlidir, net bir zaman ve mekân verilmemektedir. Memoratlar günümüze, şimdiye dayanırlar, bu güncelliği ile de geleceğe, yarına ve de kişinin, olayın kendisinin başına gelebileceği düşüncesi çağrıştırmaları açısından efsane ile farklılık taşır. Bu şahsilek meselesi efsane ve memorat türlerini birbirinden ayıran çizgilerden en belirgin olanıdır.

Memorat türü üzerine son dönemde kapsamlı bir çalışma gerçekleştiren İrfan Polat, memoratın yapısı ve oluşumu üzerine yabancı ve ülkemizdeki araştırmacıların çalışmalarını da inceleyerek değerlendirmelerde bulunmuştur. “Reimund Kvideland ve Henning K. Sehmsdorf, Scandinavian Folk Belief and Legend (İskandinav Halk İnanışı ve Efsanesi) adlı eserinde: “Günümüzde memorat, doğaüstü bir tecrübenin yaşayan ya da dinlenen tarafından anlatıldığı şahsi bir hikâye olarak tanımlanır. Memoratta bildirilen doğaüstü tecrübe, genellikle karanlıkta ve yorgunluk, stres, uyku ile uyanıklık arasındaki bir durumda yaşanır.” olarak tanımlamada bulunmuşlardır. Bu tanım neticesinde memoratların oluşumunda doğaüstü tecrübenin meydana gelebilmesi için “yorgunluk, stres, uyku ile uyanıklık arası” gibi biyolojik etmenlerin öne çıkarılmaktadır. Bu biyolojik etmenler haricindeki inanç, kültür gibi unsurlar değerlendirilmemektedir (Kvideland ve Sehmsdorf, Akt. Polat, 2020, s. 3).

Bir antropolog bakış açısı ile James McClenon, memoratı oluşturan doğaüstü tecrübeyi, kolektif bilinç ve bilinçdışı malzemeler içeren bilişsel hadiseler olarak adlandırır. McClenon memoraatların kaynağını şu iki formül ile açıklar:

“1. Psikolojik temelden kaynaklanan evrensel özellikler,

2. Ruh, hayalet, ölümden sonraki yaşam ve büyüsel güçlerle ilgili inanış üretme yetisi (McClenon, Akt. Polat, 2020, s. 4). McClenon, memoraatların oluşumunu psikoloji ve ikinci olarak inançsal etmenler üzerinden temellendirmektedir.

İrfan Polat, yabancı araştırmacıların, memoraatların tanımı ve oluşumu üzerine ortaya koydukları çalışmaları incelerken doğal olarak Türkiye ve Türk Dünyası üzerinden, Türk kültürü, inanç sistemi ve yaşamsal kodları üzerinden değerlendirmelerde de bulunmuştur. “Memorata konu olabilecek bir hadisenin meydana gelmesi için karanlık, sessizlik, yalnızlık, ıssızlık, yorgunluk, uyku ile uyanıklık gibi bireysel ve çevresel koşulların genel geçer olduğu görüşü eleştiriye tabi tutulmalıdır. Nitekim bu görüş, cinler, periler, cadılar, kara kedi, koç vb. suretinde gezen çeşitli olağanüstü varlıklar ve güçler ile din uluları etrafında şekillenen anlatımları pek çok açıdan sınırlandırır.” Memoratı oluşturan doğaüstü hadiselerin sadece biyolojik ve çevresel etmenlere bağlı olarak geliştiğini düşünmek inanç temelli olarak yaklaşım gösteren insanlar açısından hata olacaktır (Polat, 2020, s. 13).

Memoraatların aktarım sürecinde görülen farklılıklar neticesinde birçok tanımlama ve açıklama ortaya konulmuştur. “Memoratin, ‘ben-anlatımı’ dışında kaçınıcı kişiye kadar anlatılabileceği hususunda pek çok görüş ortaya atılmış olsa da Honko ve Vazsonyi, İstov’la aynı kanaati paylaşarak, dört kişilik anlatı dizisine ulaştığında memoraatların fabulata dönüştüğünü belirtir ve fabulet-memorat geçişi neticesinde oluşan memoraatları da sahte memorat veya sözde memorat olarak tanımlarlar. Ayrıca Honko ve Vazsonyi, anlatıda tecrübeyi yaşayan kişinin belli olduğu sürece anlatım zincirindeki sınırların gereksiz olduğunu da ortaya koyarlar.” Memoraatların oluşum sürecinde tecrübeyi yaşayan kişi ve daha sonra aktarım zincirinde yer alanların sınırlaması hakkında değerlendirmeler çeşitlilik göstermektedir. Memoraatların dört kişilik zinciri oluşturduğunda “fabulat-memorat” geçişleri neticesinde sahte veya sözde memorat tanımları ortaya çıkmaktadır (Honko ve Vazsonyi Akt, Polat, 2020, s. 18-19).

Memorat türü, olağanüstü bir hadisenin kişisel tecrübeye dayalı olarak geliştiği ve aktarımı esnasında farklılıklar gösterdiği için birçok araştırmacı tarafından çeşitli değerlendirmelere tabi tutulmuştur. Memorat türünün oluşumunda olağanüstü tecrübe, kişisel ve çevresel faktörler, biyolojik etmenler ve inançsal temeller üzerinden anlatının

oluştugu ve yayıldığı bölge içerisinde değerlendirilmelidir. Bu güne dek en çok efsane türü ile birlikte ele alınıp değerlendirilen memoraatlar oluşum ve aktarım sırasında birçok türle temas ve etkileşim içerisinde.

2.3. Efsane ve Memoraatlarda Yapı, Dil ve Anlatım Özellikleri

Efsaneleri dış yapılarına göre ele aldığımızda sabit, belirli bir biçime sahip olmadıklarını görürüz. Toplumun inançsal değerlerinden, hayata yaklaşımından hareketle şekillenebilen bir türdür efsaneler. Anlatan kişinin kabiliyet ve becerisi doğrultusunda bazen uzayıp bazen kısalmış, anlatının icra edildiği ortama ve ortamda bulunan kişilerin inanç ve değerleri hususuna göre farklılıklar gösterebilirler. L. Schmidt'in bu husus üzerine: "Efsane tamamen muhteva meselesidir, hiçbir şekilde sabit bir formu yoktur, şeklinde bir açıklaması vardır. Diğer edebi türler gibi kendine has üslubu yoktur, konuşma diline yakın inandırıcılık temeline dayanan bir anlatı türüdür." (Çobanoğlu, 2015, s. 48).

Efsanelerin ve memoraatların açıklayıcı bir özelliği bulunmaktadır. Bu konu ile ilgili olarak Buch'un efsane üzerine şu açıklaması önemlidir: "Efsanenin getirdiği açıklama o zamanın dünya imajına bağlıdır. Bizimki de dâhil olmak üzere her çağ, dünyayı elinden geldiğince yorumlar. Çağdışı kalmış bir dünya görüşünden kaynaklanan eski açıklamalar geriden, çok gelişkin bir perspektiften bakınca yanlış görünür; fakat bu hüküm tarihî olmadığı gibi dar görüşlü ve haksızdır." (Buch, 1992, s. 10-15).

Mehmet Naci Önal efsanelerin kutsallık, inandırıcılık gibi özelliklerini vurgulayarak dış yapı olarak belli bir kuralı olmadığını ifade etmiştir. Efsanelerin özelliklerini şu şekilde açıklamıştır: "Efsanelerin pek çoğu tarihin bilinen veya bilinmeyen dönemlerinden günümüze kadar gelebilmiş, bir yönüyle kutsal olan hikâyelerdir. Efsanelerin inanılır olması, onların en önemli özelliğidir. İnanç unsuru taşıyan motifler, kutsal olduğu için kolay kolay değişikliğe uğramazlar. Anlatıma dayalı metinler içinde, efsaneler bu özellikleriyle varlıklarını sürdürürler. Metinlerde yer alan cümleler değişebilir. Bu değişimler, efsane anlatıcısının konuyu kendi cümleleriyle yeniden anlatmasıyla gerçekleşir. Kısa bir anlatım sergilenen efsanelerde metnin dış yapısına dair bir kural söz konusu değildir. Efsanelerde, rahat bir anlatım sergilenirken efsanelerin motifleri korunur ve inanç yönü vurgulanır. Bu hikâyelere inananlar olduğu sürece, efsaneler de yaşamaya devam eder." Efsane ve memoraatı birbirinden ayırmak

oldukça güç olsa da iki tür de birbiri ile içiçe geçmiş özellikleri yanı sıra birçok farklılığa sahiptir (Önal, 2013, s. 9).

Memoratlar da efsaneler gibi belirli, sabit bir forma sahip değildirler, efsane türü ile yapı ve şekil özellikleri açısından benzedirler. Efsane ve memoratlar her türlü konuşmanın içerisine kolayca girebilirler, yapısal açıdan içerisine girdikleri konuşmanın biçimine göre şekil alırlar ve konuşulan konunun içeriği olurlar. Efsaneler ve memoratlar bir masal, türkü veya hikâye içerisinde bulunarak bu türlerin formuna girebilirler. Her iki tür de inandırıcılık özelliğine sahip, içerisinde bir veya iki motif bulunan, olağanüstülükler barındıran kısa anlatılardır.

Memoratların ayırt edici özelliği efsaneye göre daha yakın veya belirli net bir zaman içermesi, olayın geçtiği mekânın net olarak bilinmesi ve olayın yaşayan kişiden direk nakledilmesi veya birinci ağızdan aktarılmasıdır. Memoratlarda kalıplaşmış ifadeler de önemli bir ayırt edici unsurdur. Efsaneler ve memoratlar şiirsellikten uzak, kurallı biçimi olmayan konuşma dili ile aktarılan anlatılardır.

Efsanenin özelliklerini on bir madde ile detaylı bir şekilde ele alan Ali Berat Alptekin'e göre efsanelerin özellikleri şunlardır:

“1. Efsaneler şahıs, yer ve olaylar hakkında anlatılır. Şahıslar hakkında anlatılan efsanelere menkıbe veya velilerle ilgili efsaneler adı verilmektedir. Yerlerle ilgili efsaneler kısmında, tabiatta olan her tür mekân; dağ, taş, tepe, ağaç, göl vb. konu edinilebilir. Olaylarla ilgili efsaneler ise tarih bilimiyle yakından alakalı olarak anlatılan efsanelerdir.

2. Anlatılanların inandırıcılık özelliği vardır. Şahıs, yer ve olay hakkında anlatılan bütün efsaneler inandırıcı olmalıdır, bu özellik efsaneyi benzer türlerden ayırır.

3. Genellikle şahıs ve olaylarda olağanüstü olma özelliği görülür. Olağanüstü özelliği olmayan metinler efsane olarak nitelendirilemez. Kahramanın, mekânın ya da olayın olağanüstü bir özelliğe sahip olması gerekmektedir.

4. Efsanelerin belirli bir şekli yoktur; kısa ve konuşma diline yer veren anlatılardır. Üslup ve sanat kaygısından uzak icra edilen efsaneler, halkın konuşma dilinin örneklerini görebileceğimiz kısa metinlerdir. Bu sebeple derlenen efsanelerin yazıya geçirilme aşamasında, anlatıcının dil özellikleri korunur.

5. Efsaneler, gerçek olmamasına karşılık gerçekmiş gibi kabul edilir. Bu maddede efsanelerin en önemli özelliği olarak gösterilen ‘inanış özelliği’ üzerinde durulmuştur. Anlatıcı, ne kadar olağanüstü olursa olsun olayın gerçekliğine inanır.

6. Efsanelerde zaman, geçmiş zamanla şimdiki zaman arasında değişir. Eski zamanlarda yaşandığına inanılan olaylar gibi, yakın geçmişteki olaylar da efsane özelliği gösterebilir. Ayrıca efsaneler, ortaya çıktıkları zamanda olduğu gibi günümüzde de inanışların diriliği sayesinde canlılığını korumaktadır.

7. Efsanelerin mekânı yaşadığımız dünyadır. Efsane boyunca mekânlar sabit kalabildikleri gibi değişim de gösterebilmektedirler. Mekân ne kadar değişirse değişsin, yaşadığımız dünyanın bir parçası olmak zorundadır. Efsaneler, hayalî bir mekân hakkında değil, gerçek ya da gerçek olduğuna inanılan bir mekân hakkında anlatılır.

8. Efsaneye kazanılan kutsiyet zamanla o mekânı veya şahsı dokunulmaz yapar. Halk arasında efsaneleriyle tanıdığımız, kutsal addedilen kişilerin türbeleri ya da mezarlarının yerlerinin değiştirilmesi teklif dahi edilememektedir. Halk tarafından kutsal olarak değerlendirilen bu tarz kişiler ya da onlarla ilgili yerler büyük bir özen ile korunmaktadır.

9. Efsanelerin tarihle çok yakın bir ilişkisi vardır. Tarihte yaşamış devlet adamları, komutanlar ve onların gerçek icraatları daha sonraki zamanlarda efsaneleşmektedir, bir başka ifadeyle gerçek, zamanla efsaneye dönüşmektedir.

10. Efsaneler büyük ölçüde millîdirler, ancak milletlerarası özelliği olan gezgin efsaneler de vardır.

11. Efsaneler genellikle tek motif üzerine kurulurlar

Bu özelliklerin artırılabilmesi mümkün olsa da efsanelerin genelinde veya hepsinde var olan belli başlı özellikler bu şekilde sıralanabilir.” (Alptekin, 2014, s. 16-17).

2.4. Efsane ve Memoratların İşlevi

Hemen her bir nesne ve varlığın bir işlevi bulunduğu gibi efsane ve memoratların da işlevleri bulunmaktadır. İşlevin ne olduğunu konumuzla ilgili olarak şu şekilde kısaca izah edebiliriz; bir nesnenin, varlığın veya kültür unsurunun belli bir toplumsal düzenin uyum sistemine yaptığı katkıdır. Bir sistemin varlığını devam ettirebilmesi için belirli ihtiyaçları karşılaması ve gözlenebilen sonuçlar meydana getirmesi gerekmektedir. Aksi halde sistem devam etmez (Nirun & Özönder, 1990, s. 259-260). Toplumun düzeni birbirine eklemlenmiş birçok etken ve unsurdan oluşmaktadır. Bundan dolayı her bir unsurun işlevi önemlidir. Her bir geleneksel ürün, tutum ve davranışın, sosyal hayat içerisinde hareketinin veya normun toplum düzeni içerisinde etkisi vardır. Tüm bu düzen içerisinde; efsane, destan, masal, hikâye, fıkra,

türkü gibi halk edebiyatı ürünleri; gelenek taşıyıcılığı, eğitime, sosyal motivasyon, yararlılık, bütünleştiricilik, dengelemeci bir düşünceyi destekleme, dikkat çekme, az sözle çok şey anlatma, son sözü söyleme, kıssadan hisse kapma, gerilenleri yumuşatma, eğlendirme, güldürme ve rahatlatma gibi işlevleri bulunmaktadır (Öger, 2008, s. 231).

Bascom efsane türünü de içerisine alan folklorun işlevlerini dört madde ile şu şekilde açıklamıştır:

“1. Eğlenme ve eğlendirme işlevi folklorun en önemli işlevlerinden biridir.

2. Kültürün onaylanması ve ritüelleri gözlemleyen ve icra edenlerin ritüellerinin ve kurumlarının doğrulanması.

3. Özellikle okuma-yazması olmayan kültürlerdeki eğitim işlevi.

4. Kabul edilmiş davranış örüntülerini sürdürme işlevini yerine getirme işlevi.”

(Okuşluk Şenesen, 2018, s. 50).

Bilge Seyidoğlu Erzurum Efsaneleri adlı çalışmasının sonuç kısmında efsanelerin işlevini dört madde ile açıklamıştır.

“1. Gelenekler ve göreneklerin koruyucularıdır.

2. Efsaneler topluma yön verir, onlara iyi olmayı, nelerin yapıp nelerin yapılmayacağını telkin ederler.

3. Teşekkür ettikleri yere mana kazandırırılar.

4. Koruyucu ve tedavi edici rolleri vardır.” (Seyidoğlu, 2016, s. 263).

Memoratlardan nasihat taşıyıcı işlevinden bahsedilebilir, olayı bizzat yaşayan veya yaşayandan aktaranın dinleyiciyi uyarması nasihat etmesi söz konusudur. Çobanoğlu bu konuyu şu şekilde açıklamıştır: Sözlü kültür ve edebiyatın, sosyo-kültürel olarak onaylayıp meşru kabul ettiği olağanüstü varlık ya da varlıklarla ilgili görme, dokunma, hissetme ve konuşma gibi yollardan biri veya birkaçı yoluyla kurulan kişisel iletişimin hatırası olarak tanımlanabilecek olan memoratların da nasihat anlatım tutumuna ve konuşma durumu ve bağlamına uygun olarak nasihat edildiği görülmektedir. Bu türdeki nasihatler genelde olağanüstü bir olayı yaşayanlar tarafından ya da bu olayı yaşayandan dinleyenler tarafından edilir (Çobanoğlu & Çobanoğlu, 2015, s. 25).

Efsane türünün diğer türlere nazaran çok fazla milli motif taşımamasından yol çıkarak inandırıcılık hususiyetinin de güçlü olması sebebiyle kültürel birikimleri koruması ve aktarması açısından önemli bir işleve sahiptirler. Gökşen efsane türünün; diğer türlere nazaran çok fazla milli motif taşımamasından yola çıkarak inandırıcılık hususiyetinin de güçlü olması sebebiyle kültürel birikimleri koruması ve aktarması

açısından önemli bir işleve sahip olduklarını ifade etmiştir. “Diğer halk edebiyatı nevelerine göre bünyelerinde daha çok milli motifler bulundurması hasebiyle ve sahip olduğu hususiyetler nedeniyle, en önemli vasıtanın efsaneler olduğu kanaatindeyiz. Zira efsaneler sahip oldukları inanç unsuru vasıtasıyla telkin ve yönlendiricilik fonksiyonu en kuvvetli türdür. Efsanelerde önemli olan anlatılan olayın sergilenmesi değil, olayın içinde yer alan ve yaşatılmak istenen düşüncedir. Kişi anlatılanla efsanenin kahramanı olurken, vermek istediği mesajlar açısından da efsanenin muhatabıdır. Zira efsaneler, diğer anlatım türleri gibi eğlenmek, dinlenmek veya hoş vakit geçirmek için değil, özellikle bir şeyi açıklamak veya söylenen bir sözü müşahhas bir örnekle desteklemek için anlatılır.” (Gökşen, 1999, s. 20). Gökşen efsanelerin diğer anlatı türlerinden ayıran en belirgin özelliğın veya işlevin onun açıklayıcı ve kültürel değerleri aktarıcı rolünün ağır basması olduğunu belirtmiştir. Efsanelerde toplumun birer yansımasının bulunması bundan dolayıdır.

Genel manada bakıldığında efsanelerin ve memoraların işlevi insanları doğruluktan, iyilikten ve güzel düşünüp hareket etmekten yana davet etmeleri, eğitsel yönde bir görev üstlenmeleri aynı zamanda da eğlenceli bir şekilde kültür aktarım aracı olmalarıdır. “Başlıca işlevi geleneği pekiştirmek olan efsaneler, insanoğlunun en derin arzularına, korkularına, ümitlerine, ihtiraslarına, duygularına değindiği gibi sosyal düzeni de onaylayıp düzenler.” (Okuşluk Şenesen, 1998, s. 531).

Efsane türü sade ve düz bir konuşma diliyle bir mesaj taşıma, dinleyen kişilere bilinmeyen şeylerle ilgili bir açıklama getirmek gibi bir işleve sahiptir. Anlatıcı ve dinleyicinin efsane içerisinde gerçekleşen hadiselerin gerçekten yaşanıp yaşanmadığına değil taşıdığı mesaja odaklanması gerektiğini vurgular. “Kimi efsanelerde dini, kimi efsanelerde milli, ahlaki, tarihi dersler verilirken, her bir efsane, dinleyicinin karşısına birer ibret tablosu gibi çıkar. Onun için efsanelerin gerçekliğinden çok, verdiği mesaj önemlidir bizim için. Herkes bilir ki herhangi bir sebebe bağlı olarak hiçbir insan dağa, taş, ağaca bitkiye, gök cisimlerine veya hayvana dönüşmemiştir. Ama çocuğunun temizliğini süt veya ekmekle yapan annenin taş dönüşmesinde nimete saygısızlığın; sürüsüyle birlikte susuz kalan çobanın dileğine kavuştuğunda en semiz koyununu kurban edeceğini söylemesine rağmen, bunu hileli bir şekilde yerine getirdiğinde sürüsüyle birlikte taş dönüşmesinde sözünde durmamanın; büyük ölçekte alıp küçük ölçekte veren cimri satıcının kaplumbağaya dönüşmesinde hak yemenin; topladıkları kengerleri kaybeden kardeşlerin taş ya da kuş olmayı istemelerinde üvey anne zulmünün gerçekliği yatmaktadır.” (Şimşek, 2006, s. 1).

Metin Karadağ efsanelerin toplum içerisindeki işlevlerini şu şekilde açıklar: “Efsaneler, fıkra ve atasözü gibi, yeri geldikçe, bir ders vermek, yol göstermek, açıklama getirmek amaçlarıyla anlatılır. Halkın, bu anlatılara göstermiş olduğu saygı, anlatırken ve dinlerken sergilenen tavırlar, dinsel içerikli efsanede saygıyı; diğerlerinde de halk bilgisinin pratiğini sergilemektedir.” (Karadağ, 1999, s. 210).

Efsanelerin genel olarak ne gibi mesajlar taşıdığına dair detaylı bir çalışma yürüten Necmi Akyalçın, Anadolu Efsanelerinin Dil Özellikleri ve Eğitim İşlevleri adlı doktora çalışmasında efsanelerin ileti dizinini şu sıralama ile vermiştir:

A. Etik İletiler

A1-A49. Namus, Onur

A50-A99. Yalan ve Hile

A100-A199. Beddua

A200-A249. Soyluluk

B. Sosyolojik İletiler

B1-B49. Toplumsal Norm

B50-B99. Aile

B100-B149. İnsan İlişkileri

B150-B199. Hak, Hukuk, Adalet

B200-B249. Yönetim, Yöneticiler

B250-B299. Nimete Saygı

C. Psikolojik İletiler

C1-C49. Din ve Tanrı Duygusu

C50-C99. İyilik, Kötülük

C100-C149. Acı, Özveri, Dostluk

C150-C199. Paylaşım, Hoşgörü, Anlayış

C200-C249. Dikkat, Zekâ, Mantık, Sağduyu

C250-C299. Cesaret, Kararlılık

C300-C349. Saygı ve Güven

C350-C399. Umut, Şans

C400-C449. Kıskançlık, Şantaj, Kin

C450-C499. Bağışlayıcılık ve İncelik

D. Ekonomik İletiler

D1-D49. Para ve Mal

D50-D99. Yardımlaşma

E. Diğer İletiler

E1-E49. Yurt ve Ulus Sevgisi

E50-E99. Yer ve Kişi Adları

E100-E149. Başka İletiler” (Akyalçın, 2002, s. 29-31).

2.5. Efsanelerin Oluşumu

İnsanoğlu yaratılışından itibaren kendisini, dünyayı, evreni tanıma ve anlam veremediği tüm olayları algılama gayretinde olmuştur. Bu süreç içerisinde karşılaştığı anlamlandıramadığı olayları ve sorunları inanç temelleri üzerinde düşünerek yorumlamaya çalışmıştır. Bu yorumlar çerçevesinde de çeşitli kavramlar ortaya koymuştur. Mit ve efsane bu noktada insanlığın dünyayı, birtakım olayları özümsemesi ve yorumlaması açısından önemli kavramlardır.

Refiye Okuşluk efsanelerin oluşumu ile ilgili olarak: “İnsanlar var oldukları andan itibaren karşılaştıkları sorunları kendi düşünce sistemine göre yorumlamışlardır. Dışa karşı üstünlük sağlamak isteyen insan düşüncesi, kendisini etkileyen olaylar karşısında bir takım kavramlar geliştirmiş, bu kavramları belli biçimlerde harekete geçirerek, sözlü gelenekte yaşayan anlatım türlerini meydana getirmiştir.” şeklinde bir açıklama getirmiştir (Okuşluk, 1994, s. 8).

Her bir efsane metni oluşum veya meydana gelme süreçleri açısından birbirlerinden ayrı temeller üzerinde yer alırlar. Efsaneler kendi içerisinde kökleri ve oluşum süreçleri itibariyle farklılıklar göstermektedir. Köklerini incelediğimiz zaman efsanelerin oluşum sürecinden daha açık bahsedebiliriz. Efsanelerin oluşumunu, efsane metinlerinin köklerine bakarak açıklama yolunu tercih eden Metin Ergun Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi adlı eserinin I. cildinde efsanelerin birden fazla kökten beslendiğini izah etmiş ve bu kökleri dört başlıkta açıklamıştır.

“1. Mitolojik Kökler

2. Tarihi Kökler

3. Dini Kökler

4. Hayali, fantastik kökler” (Ergun, 1997, s. 41).

Mitolojik köklerden beslenen efsanelerde toplumun eski inanışlarından izler bulunur. Miti efsanenin kaynağı olarak değerlendirenlere göre, efsaneler mitlerin modernleşmiş şeklidir bu yüzden de mitoloji efsanelere kaynaklık teşkil etmektedir. Mitoloji içerisinde dinî inançlara ait izler bulunmasının yanı sıra hayalî unsurlardan da izler taşımaktadır, efsanelerin kökeni mitolojik olarak da düşünülebilmektedir. Bunun

dışında gerçek hayatın bir parçası olan, halk arasında anlatılan hikâyelerin zamanla efsaneleştiğine de inanılmaktadır.

Mitler, eski dönemlerde insanoğlunun inanç gereksinimini karşılayan ve anlamlandırıp açıklayamadığı hadiselerden doğan anlatılardır. İnanç temelli ve olağanüstülüklerle oluşmaları nedeniyle efsane türüyle birbirlerine benzetilmektedir. İnanç olgusu temelinden oluşan bu iki türde, mitler, daha eski zamanların anlatıları olduğu için efsanelere kaynak oluşturabileceği kanısına varılmıştır.

Eskiden, yaşanmış bir tarihi olayın zamanla gerçeklik bağlantısı kopmadan farklı bir şekilde olağanüstülük katılarak anlatılmaya başlanması efsane oluşumuna örnektir. Tarih elbet de efsanelerin oluşumunda en önemli kaynaklardan birisidir. Mitolojik köklerden, tarihimize daha yakın bir zamanda oluşan kökler ise tarihî kökler olarak adlandırılır. Tarihte yaşamış kahramanların ya da tarihte meydana gelmiş önemli olayların zamanla hayalî unsurlarla birleşmesiyle efsaneye dönüştüklerine inanılır. Bu şekilde tarihin kaynaklık ettiği efsaneler, mitolojik köke sahip efsanelerden daha gerçekçi ve daha inandırıcıdır.

Dinî kökler, dinî şahsiyetlerin maceralarının hayalî unsurlarla birleşmesiyle oluşan efsaneleri oluşturan köklerdir. Günümüzde menkıbe olarak belirttiğimiz, dinî şahısların başlarından geçtiğine inanılan olağanüstü efsaneleri bu kapsamda değerlendirebiliriz.

Hayalî ve fantastik kökler ise tarihî kökler ile büyük benzerlik taşımaktadırlar. Bu köke sahip efsaneler, eski olay ya da kahramanın hatırasının zayıflamasıyla bu olayların daha güncel bir kahraman ya da olay için anlatılır hâle gelmesiyle oluşmaktadır (Ergun, 1997, s. 41-46).

Zaman içerisinde kahramanın silinmeye başlayıp unutulması veya yerini daha baskın ve bilinir bir kahramana bırakması neticesinde hayali ve fantastik köklere bağlı bir efsane meydana gelir. Bu köklerin hepsi bir efsanede görülmez, konusuna göre köklerden bir tanesi daha baskın çıkmaktadır. Bazı efsanelerdeyse birden fazla kökün etkisi de görülebilmektedir. Efsanelerin oluşumu üzerine yapılan çalışmaları incelediğimizde birbirinden farklı yaklaşımlar olsa da tarihî gerçeklikler, mitoloji ve dinî inançların efsanelerin oluşumuna kaynaklık ettiği konusunda araştırmacılar ortak görüştedir (Erol, 1996, s. 13).

Türkiye’de ve dünyada efsane kavramının tanımı ve özellikleri üzerinde olduğu gibi efsanelerin oluşumuyla ilgili olarak da birçok görüş ifade edilmiştir. Bu görüşler

içerisinde en yaygın olarak kabul göreni Raoul Rosières'e aittir. Rosières'in üç kural ile açıkladığı efsanelerin oluşumu ise şu şekildedir:

“1. Kökenlerle ilgili kural: Benzer akıl yapısına sahip olan bütün milletlerde hayal gücü aynı şekilde ortaya çıkar,

2. Birinin yerine diğerinin geçmesi kuralı: Bir kahramanın hatırası zayıfladıkça onun şerefine ortaya konulmuş olay bu kahramanı terk eder ve daha ünlü birine bağlanır,

3. Adapte olabilme kuralı: Çevre değiştiren her efsane yeni çevrenin sosyal ve etnografik şartlarına kendisini adapte eder.” (Alptekin, 2014, s. 18).

Raoul Rosières'un ortaya koyduğu efsane oluşum kurallarını izah eden Alptekin kendi tezini de bu izah üzerine üç ana madde hâlinde oluşturmuştur:

“1. Efsanelerin kaynağı dinîdir.

2. Efsanelerin kaynağı mitolojidir.

3. Efsaneler gerçek hayatın artıklarıdır.” (Alptekin, 2014, s. 18-19).

2.6. Efsanelerin Diğer Türlerle ilişkisi

Müstakil bir tür olarak değerlendirilmeden önce efsaneler; mit, destan ve masal gibi sözlü gelenek türlerinin bir alt kolu olarak ele alınıp, değerlendirilmiştir. Efsane türünün özellikle mit ve masal türü olmak üzere destan türü ile de yakın özellikler barındırmaları nedeniyle bu türlerin efsane ile ilişkilerinden bahsetmek gerekir. Bascom, efsane, mit ve masal türleri arasındaki ilişkiyi detaylı olarak inceleyip; “bu türlerin inanma, kurgu, zaman, yer, kabul edilme tavrı, temel karakter, geleneksel başlangıç ve geceleyin anlatılma” özelliklerine değinmiştir. Efsanenin diğer sözlü gelenek ürünlerinden mit, masal ve destan türleri ile arasındaki yakınlıktan dolayı oluşan birçok kavramsal karmaşıklık efsane çalışmalarının artması ve çerçevenin belirlenmesiyle son bulmuştur (Bascom, 2003, s. 76-95).

2.6.1. Efsane – Mit

Mitler insanlık tarihinin ilk dönemlerinde insanoğlunun anlamlandıramadığı doğa olaylarını ve içinde bulunduğumuz dünya ve evreni yorumlama girişimleri sonucu oluşmuş anlatı türüdür. Mit, tabiat veya kozmogonik cisimleri ve hadiseleri hayalî bir şekilde nakleden anlatımlardır. Dünyanın, tabiat hadiselerinin insanlığın şuurunda muayyen manada değişmiş birer yansımasıdır. (Ergun, 1997, s. 46).

Eliade'nin mit hakkında: “İnsan bütünsel bir varlık olduğu ölçüde miti varsayar; mit insanın sadece zekâsına veya imgelemine hitap etmez. Mit “gizemlerin” bir

açıklaması olarak kabul edilmediğinde, “işlevini yitirir” ve muğlâklaşır; bir masala veya bir efsaneye dönüşür.” şeklindeki açıklaması ile mitin gizemleri açıklama işlevini kaybetmesiyle efsane veya masala dönüştüğünü vurgulamaktadır. (Eliade, 2017, s. 15).

Efsanenin en belirgin özelliği inanç temelli oluşu mitler için de söz konusu bir özelliktir. Sözlü gelenek ürünleri içerisinde efsaneye en çok benzeyen türlerden biri mittir. Bu benzerlik efsane ve mitin inanç temelli bir gerçeklik özelliğinden kaynaklanmaktadır. “Mit ile efsanenin birbirine en yakın olan tarafları her ikisinin de inanma yönünden gerçek olarak kabul edilmesidir. Anlatıcı ve dinleyici mit ile efsaneyi gerçek olarak kabul eder. Günümüzde yeni efsaneler teşekkül edebilir ancak bu mit için söz konusu değildir.” (Sakaoğlu, 2013, s. 37-38).

Mitler genellikle kutsaldırlar ayin ve törenlerle bağdaştırılırlar. Efsaneler; mitler gibi anlatıcısı ve dinleyicisi tarafından gerçekliği kabul edilmiş, ama mitlere göre daha sonraki, yani dünyanın bugünkünden çok da farklı olmadığı dönemlerde oluşmuştur. Efsaneler ilahî olmaktan çok dünyevidir ve ana karakterleri insanoğludur. Efsaneler, göçlerden, savaş ve zaferlerden; eski kahramanların yaptıklarından ve başarılarından söz ederler.” (Bascom, 2006, s.176).

Mitler, eski zamanlarda yaşandığına inanılan olayların gerçeğe uygun olduğu düşünülen anlatılardır. İnanca uygun olup inanılması için öğretilirler. Bu sebeple mitler dogmanın temeli olarak kabul edilir. Kutsallığına inanılan tanrılar veya yarı tanrılar hakkında onların, aşk, arkadaşlık, aile ilişkilerini; insanı, ölümü, doğal olayları anlatan olağanüstü hikâyelerdir. Mitler zaman içerisinde yerini belirli kişi, yer ve olay hakkında anlatılan olağanüstü efsanelere bırakmıştır (Bascom, 2003, s. 79).

Mitler çok eski zamanlarda başkahramanları genellikle hayvanlar, tanrı veya yarı tanrı olan, kutsallık barındıran anlatılar olarak dikkat çeker. Mit hakkında kısaca insanoğlunun ilk anlamlandırma çabaları ile ortaya çıkmış anlatılardır diyebiliriz. Mitler, var olmayı ve ilkleri anlatmaya çalışan kutsal hikâyelerdir. Genellikle bir şeyin nasıl yaratıldığı ve nasıl var olmaya başladığını anlatan yaratılış hikâyeleridir. (Ocean, 2017, s. 20). Efsaneler ise yaratılış da dâhil olmak üzere hemen her konuda anlatılabilirler. Mitlerde, efsanelerde olduğu gibi hayali unsurlar fazladır. Tüm mitlerde bu hayali unsurları kesin olarak görmekteyiz fakat efsanelerin bazılarında hayalî unsurlar olmayabilir. Bundan dolayı efsaneler, mitlere göre daha gerçeklik temelleri olan anlatılar olarak ele alınabilir (Ergun, 1997, s. 47).

Mit ve efsane türü arasındaki başka bir farklılık da kutsallık ile ilgilidir. Kutsallık efsane türü içerisinde sadece dini kaynaklı efsanelerde yer alır. Mitlerde ise kutsallık en

önemli husustur. Mitler, tanrılarının veya yarı tanrılarının hikâyeleri olduğu için, bir inancın kutsal metinleri olarak değerlendirilebilir. Tüm efsaneler kutsiyet taşımak zorunda değildir ancak dinî şahsiyetlerin kerametlerine yer veren efsanelerde kutsal özellikler bulunabilmektedir (Sakaoğlu, 2013, s. 37).

2.6.2. Efsane – Masal

Yabancı bazı araştırmacılar mitlerin masalın ana kaynağı, bazıları da masalın efsaneden ve mitemden daha eski bir tür olduğunu düşünmektedirler. Efsane, masal ve mit birbirine çok yakındır, efsane inanış temelinden masaldan ayrılır.

Efsaneleri diğer türlerden, özellikle masaldan ayıran en önemli husus; onun oluşumunda görülen farklılıktır. Masallar hayal ürünü olarak değerlendirilirken efsanelerde anlatan ve dinleyenin inandırıcılık kabulü vardır. Masalın aksine efsanenin gerçek olarak kabul görmesi, onu oluşum bakımından diğer türlerden ayırmıştır. Şükrü Elçin, efsanelerin insanoğlunun yaratıldığı andan beri var olduğunu düşünmektedir. Fakat ona göre, masal olarak doğup toplumların hayal gücü ve inançlarıyla yoğrulan hikâyeler zamanla din, kültür ve ekonomi şartlarının hazırladığı ortamda tarihî gerçeklerle birleşerek efsaneye dönüşmüştür (Elçin, 2004, s. 315).

Masal ve efsane içerisinde uydurma hadise ve kişiler vardır ancak masalarda insanın taşla çevrilmesi uydurma olarak kabul edilirken efsanelerde ise tarihte olmuş gerçek bir olay olarak inanılıp aktarılır. Efsanelerde taş kesilme hikâyesi için delil olarak sunulabilecek bir kaya, bir taş parçası vardır. Masalarda ise bu durumun destekçisi hiçbir iz yoktur. Aynı zamanda, taş kesilme motifine yer veren efsanelerde, bu olay yaşandıktan sonra efsane biter; masalarda ise taş yeniden canlanır, kötülerini alt eder ve mutlu sonla biter (Ergun, 1997, s. 47).

Masal türünde belirli bir şekilde açıkça ifade edilmiş bir zaman bulunmaz. Aynı şekilde masal içerisinde bulunan mekân da belirli bir yer değildir. “Efsane anlatılarında verilen zaman genellikle yakın geçmiş olarak ifade edilmektedir. Fakat masalların zamanı belirli bir sınırlama ile ifade edilemez, zaman net olarak bilinemez. Bu olaylar herhangi bir zamanda ve herhangi bir yerde geçmiştir. İşte masalların geçtiği bu yer masal ülkesi olarak adlandırılmaktadır. Oysaki efsanelerin geçtiği yer yaşadığımız dünyanın belirli bir yeridir.” Yer ve zaman açısından masal ve efsane türünün belirgin bir şekilde farklılığı görülmektedir (Sakaoğlu, 2013, s. 38).

Masallar efsanelerden daha uzun metinlerdir öyle ki birkaç gece süren örneklerine dahi rastlanılmaktadır. Efsaneler ise masal, destan, halk hikâyesi gibi türlere

göre oldukça kısa anlatmalardır. Efsanelerde fazla uzun ve süslü bir anlatıma yer verilmez, kalıplaşmış sözcükler kullanılmaz ve şiirsel bir söyleyiş yerine düz konuşma dili hâkimdir.

Dini efsanelerde kutsallık söz konu iken masal anlatılarında kutsallık söz konusu değildir, dinleyici ve anlatan kimse böyle bir özellik atfetmez. Ayrıca masal ve efsane arasındaki farkı belirginleştiren bir diğer husus masalarda dini bir konu işlenmez. “Masallar, din dışı konuları işlerken efsanelerin dinî konularda anlatılan türleri de mevcuttur.” Masalarda karşılaştığımız kahramanlar insan veya olağanüstü canlılardır. Efsanede ise her zaman değil, kimi zaman olağanüstü canlılar kahraman olarak yer alır. Tüm masalarda insan dışı en az bir olağanüstü kahramana yer verilirken efsanelerde çoğu zaman kahraman sıradan veya tarihî şahsiyetler olarak karşımıza çıkmaktadır. “Masalarda motif sayısı efsanedeki motif sayısından fazladır. Masalarda karşılaştığımız motif ve tipler gibi efsanelerin motif ve tipleri de gezgin özellik gösterebilir. Belirli bir yere ya da millete bağlı kalmazlar. Efsaneler masalardan daha millî ve mahallî bir özellik göstermektedir.” (Sakaoğlu, 2013, s. 38).

2.6.3. Efsane – Destan

Destanlarda uzun ve ezgili bir söyleyiş vardır, kahraman olarak seçilen kişiler genellikle soylu, seçilmiş kimselerdir. “Destan, ilkel ve popüler bir anlatı çevresinin içinde doğan, gerçek veya kurmaca olağanüstü ve mitolojik kahramanların maceralarını şiir veya şarkı diliyle ve çoğu zaman bir müzik aleti eşliğinde anlatan, anonim olan veya unutulmuş bir şair tarafından yaratılan fakat şairin maceranın içinde duygu veya eylem olarak yer almadığı “edebiyat eseri” olarak karşımıza çıkmaktadır.” Efsane türüne göre farklı olarak kutsallık taşımayan destanlar milli bir özelliğe sahiptirler. Bazı efsaneler milletler arasında benzerlik gösterebilirken böyle bir benzerlik destanlar için söz konusu değildir (Oğuz, 2004, s. 6).

Destanlar tarih içerisinde yer alan bir hadiseden veya kişiden izler taşıyabilir. Tarihi bir olaydan izleri içerisinde taşıyabilen destanlar olağanüstülüklerle örülebilir. “Her ne kadar olağanüstü durumlardan bahsedilse de destanlardaki hadiseler gerçekte cereyan etmiş olarak kabul edilmektedir. Destanlardaki olaylar tarih sayfalarında bulunabilirken aynı durumu tüm efsaneler için söylenemez.” (Sakaoğlu, 2013, s. 38-39).

Hilmi Ziya Ülken efsanelerin üç türü üzerinden yaptığı açıklama destanla arasındaki ilişki açısından da önemlidir: “Efsaneler: 1) Hayvan şekilli (zoomorphique), 2) İnsan şekilli (anthropomorphique) ve 3) Astronomique olmak üzere üç manzara

gösterir. İnsan muhayyilesinin mahsulü olan eserlerden bir kısmı dini, bir kısmı lâ-dini karakterdedir. Dini olanlar efsaneler, mythoslardır. Dinle alakası olmayanlar da masallar, hikâyeler ve kıssalardır. Halk muhayyilesinin bu çeşitli mahsullerinden destanlar doğmaktadır. Destanlar tamamen inşaî ve ferdî olabileceği gibi tabii suretle teşekkül etmiş ve parçaları sonradan toplanmış da olabilir.” (Ülken, 2019, 69).

Çok eski bir tarihte değil de yakın bir zaman içerisinde meydana geldiğine inanılan bir olay efsane olarak anlatılabilmektedir. Fakat günümüzde meydana gelen bir olay bundan anca yüzyıllar sonra bir destana dönüşebilir. Bazı destanların ise zaman içerisinde hacimleri küçülür ve efsane hâline dönüşebilirler (Ergun, 1997, s. 48).

Efsane ve destan türünün en çok benzerlik taşıyan özelliği her ikisi de mekân olarak bu dünyayı kullanır. Her iki türde de olaylar günümüz dünyasında geçmektedir. Masallarda olduğu gibi bilinmeyen bir mekân mevcut değildir (Sakaoğlu, 2013, s. 39).

Destanlar, efsanelere göre daha millî bir tür özelliği göstermektedir. Farklı milletlerin destanlarında benzer özellikler mevcut olabilese de bu durum destanların mahallî özelliğini etkilememektedir. Efsaneler masallara göre, destanlar ise efsanelere göre daha milli bir özellik taşırlar. Destanlar konuları bakımından efsanelere kaynaklık etmektedir. Bazı destanlar içerisinde efsane metinleri bulunabilir. Köroğlu Destanı içerisinde bulunan Kır At efsanesi bu duruma örnek olarak gösterilir (Ergun, 1997, s. 48).

2.6.4. Efsane – Memorat

Türkiye’de memorat türü üzerine Özkul Çobanoğlu en kapsamlı çalışmayı yapan araştırmacılardan birisidir. Çobanoğlu, memoratlarda yer alan ve tabiatüstü kavramı ile ifade edilen yaratıklar, onlarla olan etkileşimler ve meydana gelen olayların, efsane türü içerisinde de yer aldığını, aralarında temel farkın da burada oluştuğunu söyler. “Çünkü konusu ne kadar tabiatüstü olursa olsun hiçbir efsane anlatımında, efsane icracısı olayın bizzat başından geçtiğini veya nakledilen olayı gördüğünü yahut söz konusu olayı yaşayan kişinin ağzından dinlediğini söylemez, söyleyemez. Söylediği veya söyleyebildiği durumdaysa anlatılmış olan anlatı bir “efsane” (legend) değil memorattır.” şeklinde efsane ve memorat arasındaki en belirgin farkı ortaya koymuştur. Bu bakımdan: “Tabiatüstü varlıklarla yaşanan bir ilişkinin nakledilen hatırası veya raporu olarak tanımlanan memorat, yaşayanı belli bir kişinin kendisi veya kendisinden dinleyenlerin naklettiği hatıra olma ölçütü iki türü ayırt eden en önemli hususiyettir.” (Çobanoğlu, 2015, s. 30).

Gürol Pehlivan efsane ve memorat türünü şu şekilde değerlendirmiştir: “İnanç anısı (memorat) veli öldükten sonra, yaşayan canlıların hayatına girmesi, müdahale etmesi vb. ile ilgili, bizzat anlatanın başından geçmiş ya da bir biçimde anlatıcı tarafından tecrübeyi bizzat yaşayanın adı verilebildiği sürece, naklediş zincirinin beş altı kişiye kadar uzanabildiği bir metindir. Efsane ise kutsal kişiler söz konusu olduğunda, özellik bakımından, inanç anısından farksız; fakat tecrübeyi yaşayan yönünden belirsizleşmiş, daha uzak bir zamandan bahseden bir türdür. Ayrıca kutsal kişiyle ilintilendirilen bir takım mekân, nesne gibi şeyler hakkında oluşmuş hikâyeler de bu türün kapsamındadır.” (Pehlivan, 2009, s. 91).

Efsane ve memorat türü arasındaki belirleyici farkları ise şu üç madde de açıklamıştır:

“1) İnanç Şiddeti: Memorat, efsane türüne nazaran daha inandırıcıdır.

2) Tecrübe: Memorat türünde, olağanüstü tecrübenin öznesi bizzat anlatıcının kendisi veya tanıdıkları iken; efsane türünde tecrübeyi yaşayan kişi belirsizdir.

3) Zamansallık: Efsane türünde zaman, memorat türüne göre daha belirsiz, daha eskidir.” (Pehlivan, 2009, s. 95).

2.7. Efsane Tasnif Çalışmaları

Bu başlık altında elimizden geldiğince bazı önemli efsane tasnif çalışmalarına yer vermeye çalıştık. Efsanelerin ayrı bir tür olarak ele alınmazdan evvel diğer anlatı türlerinden mit ve özellikle masal ile birlikte veya bu türlerin altında ele alındığını görüyoruz. Önceleri masalların bir alt kolu olarak değerlendirilen efsaneler, bu alandaki araştırmaların artması ile müstakil bir tür olarak kabul edilmiştir. İlk efsane kongreleri Kiel’de ve Kopenhag’da 1959’da yapılmıştır. İlk efsane kongresinden sonra 1962’de Anvers’te ve 1963’te Budapeşte’de efsane konulu toplantılar düzenlenmiştir. Bu toplantılar ile efsane türü hakkında kapsamlı çalışmalar yürütülmüş ve verimli sonuçlar elde edilmiştir. 1963’te Budapeşte’de toplanan International Society of Folk-Narrative Research (Milletlerarası Halk Anlatısı Araştırma Kurumu) tarafından ilk efsane tasnifi yapılmıştır (Sakaoğlu, 2013, s. 32).

Dört ana başlıkta sunulan tasnif şu şekildedir:

“1. Dünyanın yaratılışı ve sonu (kıyamet) ile ilgili efsaneler

2. Tarihi efsaneler ve medeniyet tarihi ile ilgili efsaneler

A - Medeniyet ile ilgili yer ve eşyanın menşei

B - Bazı yerler ile ilgili efsaneler

C - Dip tarihi (prehistorya) ve ilk zamanlarla ilgili efsaneler

D - Harpler ve felaketler

E - Yükselmiş, seçkin kişiler

F - Bir düzenin bozuluşu

3. Tabiatüstü varlıklar ve kuvvetler / mitik efsaneler

A - Kader

B - Ölüm ve ölümler

C - Tekin olmayan yerler ve hayaletler

D - Hayaletlerin resmi geçidi ve savaşları

E - Öbür dünyada ikamet

F - Cinler, periler, ruhlar

G - Medeniyetle ilgili yerlerdeki hayaletler

H - Değişmiş varlıklar

I - Şeytan

K - Hastalık yapan kötü ruhlar (cinler) ve hastalıkları

L - Tabiatüstü (sihri) kuvvetlere sahip kimseler

M - Efsanevî (mitik) hayvanlar ve bitkiler

N - Hazine

4. Dinî efsaneler / Tanrı ve kahramanlarla ilgili efsaneler” (Sakaoğlu, 2013, s. 32-33).

Dünyaca kabul gören bu tasnifin ardından yapılan çoğu akademik çalışmada elde edilen efsane metinleri belirli tasnifler ile sunulmuştur. Ülkemizde Anadolu-Türk efsanelerinin sınıflandırılması çalışmasını yapan ilk kişi Pertev Naili Boratav’dır.

Boratav, International Society for Folk-Narrative Research tarafından yapılan sınıflandırma üzerinde küçük değişiklikler yaparak Anadolu-Türk efsanelerini şu şekilde tasnif etmiştir:

“1. Yaradılış efsaneleri –Oluşum ve dönüşüm efsaneleri.– Evrenin sonunu (Mahşer ve Kıyamet günlerini) anlatan efsaneler.

2. Tarihlik Efsaneler.

A) Adları belli yerler (dağ, göl vb.) üzerine anlatılanlar,

B) insan topluluklarının oturdukları yerler (şehir, köy vb.) hakkında anlatılanlar,

C) ünlü büyük yapılar (kilise, cami, köprü vb.),

D) tarihlik sayılan kişilerden ya da uluslardan kaldığına inanılan defineler,

E) milletler, hükümdar soyları,

- F) büyük afetler,
- G) tarihlik niteliği olduğuna inanılan ünlü kişilerin savaştıkları olağanüstü güçlü yaratıklar,
- H) savaşlar, fetihler, yayılışlar,
- İ) yerleşmiş bir düzene başkaldırmalar,
- K) başkaca tarihlik önemli olaylar ya da sivrilmiş kişiler, (Uygarlıkta kılavuz olmuş kişiler, bilginler, şairler, şeyhler, mürşitler vb.)
- L) sevdâ maceraları ile ün salmış âşıklar; kişilerin aile için çeşitli ilişkileri,
- M) çeşitli başka olaylar içindeki yerleri ile bir toplumun tarihinde iz bırakmış “önemsiz” kişiler (Örneğin: Çoban, hizmetçi vb.) üzerine anlatılanlar,

3. Olağanüstü kişiler, varlıklar ve güçler üzerine efsaneler

- A) alın yazısı,
 - B) ölüm ve ötesi,
 - C) tekin olmayan yerler,
 - D) tabiatın bir parçası olan yerler (Orman, göl, vb.) ile hayvanların “sahipleri” (Koruyucuları),
 - E) Cinler, Periler, Ejderhalar vb. olağanüstü güçte yaratıklar,
 - F) Şeytan,
 - G) hastalık ve sakatlık getiren varlıklar (Albastı gibi),
 - H) olağanüstü güçleri olan kişiler (büyücü, üfürükçü, efsuncu gibi),
 - İ) “Mythique” nitelikte hayvan ve bitkiler (adamotu gibi) üzerine anlatılar,
4. Dinlik Efsaneler” (Boratav, 2019a, s. 113-118).

Boratav bu sınıflandırmasından başka, Türk efsaneleriyle ilgili Fransızcadan tercüme edilen Folklor Doğru Dergisi’nde yayımlanan “Türk Efsaneleri” adlı makalesinde, millî ve özgün bir tasnif ortaya koymuştur. Bu tasnif ise şu şekildedir:

- “A. Ünlü kimseler üzerine anlatılan ve az çok olağanüstü nitelikler taşıyan efsaneler,
- B. Etiyolojik efsaneler,
- C. Hayalî hayvanlar üzerine anlatılan efsaneler,
- D. Büyücü ve falcılarla ilgili efsaneler,
- E. Evliya menkabeleri,
- F. Aşk efsaneleri.” (Ergun, 1997, s. 18).

Boratav'ın Türk efsaneleriyle ilgili bir diğer tasnifine, A. Rıza Önder'in Yaşayan Anadolu Efsaneleri eserinin tanıtımı için yazdığı makalesinde rastlamaktayız. Boratav üçüncü tasnifinde, Türk efsanelerini şu başlıklarla ele almıştır:

- “1. Evliyalar ve kerametleri,
2. Değişik bölgeler üzerine etiyolojik ve etimolojik efsaneler,
3. Aşk efsaneleri ve masallara benzeyen efsanevî hikâyeler.” (Boratav, 1997, s. 112-117).

Boratav'ın tasniflerinin ardından bu konuda önemli araştırmalarda ve çalışmalarda bulunmuş Saim Sakaoğlu'nun da tasnifine bakmakta fayda vardır. Sakaoğlu, “Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu” adlı araştırmasında Anadolu-Türk efsanelerini yedi ana bölümde ele almıştır. Bunlardan ilk beşi ortak bir ada bağlanırken, altıncı bölüm ortak bir başlık ile belirtilmiş yedinci bölüm ise tamamı tespit edilemeyen efsanelere ayrılmıştır.

Sakaoğlu'nun oluşturduğu efsane tasnifi şöyledir:

- “1. Aşk
2. Zor durumdan kurtulma
3. Saygısızlıklar
4. Kötü Huylar
5. Hızır ve insanlar
6. Değişik taş kesilmeler
7. Eksik anlatılanlar” (Sakaoğlu, 1980, s. 65).

Bu çalışma dışında Sakaoğlu, Efsane Araştırmaları adlı kitabı içerisinde yer alan “İnsan Asıllı Kuş Efsaneleri” adlı bildirisinde insanların kuş olmasıyla ilgili efsaneleri şu şekilde tasnif etmiştir:

- “A. Kendi duasıyla kuş hâline gelenler
- B. Başkalarının dualarıyla kuş olanlar
- C. İkili bir isteğin neticesinde kuş hâline gelenler
- Ç. Farklı hususiyet gösteren istekler
- D. Dua edilmeden kuş hâline gelenler
- E. Farklı sebeplere bağlı olarak kuş hâline gelenler” (Sakaoğlu, 2013, s. 90-92).

Saim Sakaoğlu, genel anlamda efsaneler ya da Türk efsaneleri üzerine değil, efsanelerin belirli türleriyle ilgili tasniflerde bulunmuştur.

Hasan Özdemir ise etiyolojik niteliğini göz önünde bulundurarak Türk efsanelerini tasnif etmiştir. Özdemir'in tasnifi, etiyolojik efsaneleri ilk defa sistematik

olarak sınıflandıran Annti Aarne'nin tasnifine benzemektedir. Aarne'ye göre etiyolojik efsanelerin tasnifi şu şekildedir:

- “1. Dünyanın yaratılışı (1-10),
2. İnsan (11-47),
3. Memeli hayvanlar (48-81),
4. Kuşlar (82-104),
5. Sürüngenler (105-110),
6. Kurbağalar (111-114),
7. Balık (115-119),
8. Böcekler, Örümcekgiller (120-125),
9. Bitkiler (126-132).” (Sakaoğlu, 2013 s. 25).

Hasan Özdemir ise 3. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi'ne sunduğu bildiriye etiyolojik olarak Türk efsanelerini şu şekilde tasnif etmiştir:

- “A. Dünyanın yaratılışı,
- B. Gök kubbenin yaratılışı,
- C. Meteorolojik olaylar ve görüntüler,
- D. İnsan ve kültür etiyolojileri,
- E. Hayvanlar,
- F. Bitkiler,
- G. Türkiye'nin coğrafi ve toponomisiyle ilgili efsaneler,
- H. Soyad ve lakaplarla ilgili efsaneler.” (Özdemir, 1986, s. 305-310).

İsmail Görkem, Elazığ Efsaneleri adlı çalışmasında efsaneleri şu şekilde tasnif etmiştir:

- “1. Dini Efsaneler
 - A. Evliya Menkabeleri,
 - B. Kutsal Kabirlerle İlgili Efsaneler.
 - C. Mecnunlarla İlgili Efsaneler
 - D. Hızır-İlyas ile İlgili Efsaneler
2. Al Karısı, Kapos (Kepoz) ve Cinlerle ilgili Efsaneler.
3. Taş Kesilme Efsaneleri
- 4: Hayvan Efsaneleri
5. Yer Adları ile İlgili Efsaneler
 - A. Meskûn Bölgelerle ilgili Efsaneler
 - B. Yeryüzü Şekilleri ile İlgili Efsaneler

C. Diğerleri.” (Görkem, 1987, s.58).

Ali Duymaz ise yine Bingöl ve çevresinden derlediği 101 Bingöl efsanesini konularına göre su şekilde sınıflandırmıştır:

- “1. Dini efsaneler
 - 1.1. Evliyalar hakkında anlatılan efsaneler
 - 1.2. Ziyaret yerleri hakkında anlatılan efsaneler
 - 1.3. Peygamberler, Hızır ve diğer din büyükleri hakkında anlatılan efsaneler
2. Osmanlı-Rus savaşı hakkındaki efsaneler
3. Yer adları hakkındaki efsaneler
 - 3.1. Yerleşim yerleri (il, ilçe, köy, mezra) ile ilgili efsaneler
 - 3.2. Tabiat şekilleri (dağ, mağara, çay, maden) ile ilgili efsaneler
 - 3.3. Tekin olmayan yerler ve diğer yerlerle ilgili efsaneler
4. Taş kesilme efsaneleri
5. Hayvanlar hakkındaki efsaneler
6. Olağanüstü varlıklar hakkındaki efsaneler
7. Sevdaya bağlı teşekkül eden efsaneler
8. Halk oyunları ve türküler hakkındaki efsaneler” (Duymaz, 1989, s. 35-43).

Bu aktardığımız efsane tasnifleri dışındaki tasnifler, ya efsanelerin belirli türünün ya da bir bölge veya şehir hakkında anlatılan efsanelerin sınıflandırılmasıyla oluşturulmuştur. Örneğin Sakaoğlu, taş kesilme efsaneleri ve insan asıllı kuş efsanelerinin, Metin Ergun ise değişme motifli efsanelerin tasnifini yapmıştır. Bir bölge ile ilgili yapılan efsane tasniflerine, Ali Berat Alptekin’in Fırat Havzası Efsaneleri, Neşe Işık’ın Doğu Karadeniz Efsaneleri tasnifleri örnek gösterilebilir. Fırat Havzası Efsaneleri adlı eserinde Ali Berat Alptekin, efsaneleri şu şekilde tasnif etmiştir:

- “1. Taş kesilme ile ilgili efsaneler
2. Veliler ile ilgili efsaneler
3. Mecnunlar ile ilgili efsaneler
4. Hz. Hızır ile ilgili efsaneler
5. Meşhur kahramanlar ile ilgili efsaneler
6. Yer adları ile ilgili efsaneler
7. Çeşitli işaretler ile ilgili efsaneler
8. Çeşitli yapılar ile ilgili efsaneler
9. Dağ, göl, pınar ve mağaralar ile ilgili efsaneler
10. Ağaçlar ile ilgili efsaneler

11. Çeşitli hastalıklar ile ilgili efsaneler
12. Tabiat hadiseleri ile ilgili efsaneler
13. Gök cisimleri ile ilgili efsaneler
14. Halk oyunları ile ilgili efsaneler
15. Olağanüstü varlıklar ile ilgili efsaneler
16. Hayvanlar ile ilgili efsaneler
17. Diğerleri” (Alptekin, 1993, s. 205-210).

Metin Ergun, “Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi” adlı eserinde Türk efsaneleri arasında en yaygın motifin şekil değiştirme motifi olduğu belirterek, bu motifin kataloğunda yer alan alt bölümlerini şu şekilde sıralamıştır:

- “I. Taşa dönme (Taş kesilme)
- II. Hayvana dönme
- III. Bitkiye dönme
- IV. Dağa, tepeye ve toprağa dönme
- V. Denize, göle, nehire ve pınara dönme
- VI. Uzay cisimlerine dönme
- VII. Tabiatüstü varlıklara dönme
- VIII. Tabiat hadiselerine dönme
- IX. Madene dönme
- X. İnsana dönme
- XI. Eksik anlatılanlar” (Ergun, 1997, s. 174).

Ergun, bu çalışmasında, şekil değiştirme içerisinde en çok görülen taş kesilme motifi ile başlayarak sırayla en az görülene doğru bir sınıflandırmada bulunmuştur. Ona göre şekil değiştirme özellikle de taşa ve hayvana dönüşme efsanelerinin oluşumunda cezalandırma esastır. Genellikle bu efsanelerde kötü huylar ve itaatsizlik cezalandırılır.

Refiye Okuşluk (Şenesen)’in 1994 yılında hazırladığı Adana Efsaneleri Araştırması adlı yüksek lisans tez çalışmasında efsaneler şu şekilde tasnif edilmiştir:

- “1. Dünyanın yaratılışı ve sonu ile ilgili efsaneler
2. Veliler, türbeler ve ziyaretlerle ilgili efsaneler
 - A. Velilerle ilgili efsaneler
 - B. Türbeler ve ziyaretlerle ilgili efsaneler
3. Olağanüstü varlıklarla ilgili efsaneler
 - A. Alkarısı ve cinlerle ilgili efsaneler
 - B. Olağanüstü kahramanlarla ilgili efsaneler

4. Taş kesilme ile ilgili efsaneler
5. Bitkiler ve ağaçlarla ilgili efsaneler
6. Hayvanlarla ilgili efsaneler
7. Doğa olaylarıyla ilgili efsaneler
8. Tarihi yerler ve hazinelerle ilgili efsaneler
 - A. Tarihi yerler
 - B. Hazineler
9. Yer adlarıyla ilgili efsaneler
10. Dağ, göl, mağara, pınar, çeşme ile ilgili efsaneler
11. Çeşitli işaretlerle ilgili efsaneler
12. Hızır ile ilgili efsaneler
13. Lokman Hekim ile ilgili efsaneler” (Okuşluk, 1994, s. 24-25).

Refiye Okuşluk Şenesen’in yüksek lisans tez çalışmasından yıllar sonra 2018 yılında yayımladığı Adana Efsaneleri (Motif İncelemesi) adlı eserinde oluşturduğu tasnif ise şöyledir:

1. Yaratılış, Dönüşüm ve Yok Oluş Efsaneleri
 - 1.1. Dünyanın Yaratılmasıyla İlgili Efsaneler
 - 1.2. Hayvanların Yaratılmasıyla İlgili Efsaneler
 - 1.2.1. Kuşların Yaratılmasıyla İlgili Efsaneler
 - 1.3. Ağaçlar ve Bitkilerin Yaratılmasıyla İlgili Efsaneler
 - 1.3.1. Ağaçların Yaratılmasıyla İlgili Efsaneler
 - 1.4. Şekil Değiştirme Efsaneleri
 - 1.4.1. Taşa Dönmeyle İlgili Efsaneler
 - 1.4.2. Kuşa Dönmeyle İlgili Efsaneler
 - 1.5. Dünyanın Sonuyla İlgili Efsaneler
2. Tarihî Efsaneler
 - 2.1. Sınırlandırılmış Tabu Yerlerin Kökenleriyle İlgili Efsaneler
 - 2.1.1. Dağlar ve Tepelerle İlgili Efsaneler
 - 2.1.2. Göller, Sularla İlgili Efsaneler
 - 2.2. Yerleşim Yerlerinin Kökenleri ile İlgili Efsaneler
 - 2.2.1. İlçelerle İlgili Efsaneler
 - 2.3. Büyük Binaların Kökenleriyle İlgili Efsaneler
 - 2.3.1. Kalelerle İlgili Efsaneler
 - 2.3.2. Köprülerle İlgili Efsaneler

- 2.3.3. Camiler, Kiliselerle İlgili Efsaneler
- 2.4. Savaşlar, Fetihler, İstilalarla İlgili Efsaneler
- 2.5. Kurulu Düzene Başkaldırmayla İlgili Efsaneler
- 2.6. Küçük Bir Cemiyetin Tarihinin Bir Parçasını Meydana Getirdikleri Ölçüde Bilinen Ortak veya Ferdi Karakterde Çeşitli Kişilerle İlgili Efsaneler
- 2.7. Diğer Olaylar ve Üstün Kişiler, Medeniyet Getiren Kahramanlar, Bilginler, Şairlerle İlgili Efsaneler
- 2.8. Hazinelele İlgili Efsaneler
- 3. Olağanüstü Varlıklar ve Olağanüstü Olaylarla İlgili Efsaneler**
 - 3.1. Alın Yazısıyla İlgili Efsaneler
 - 3.2. Kehanetlerle İlgili Efsaneler
 - 3.3. Ölüm ve Ötesiyle İlgili Efsaneler
 - 3.4. Tekin Olmayan Yerlerle İlgili Efsaneler
 - 3.5. Doğanın Bir Parçası Olan Yerler (Orman, göl vs.) ile Hayvanların Sahipleriyle (Koruyucuları) İlgili Efsaneler
 - 3.6. Cinler, Periler, Ejderhalar vb... Doğaüstü Güçte Yaratıklarla İlgili Efsaneler
 - 3.6.1. Cinlere Bağlı Efsaneler
 - 3.7. Hastalık ve Sakatlık Getiren Varlıklarla İlgili Efsaneler
 - 3.8. Doğaüstü Güçleri Olan Kişilerle (büyücü, üfürükçü, afsuncu) İlgili Efsaneler
 - 3.9. Mitik Nitelikte Hayvan ve Bitkilerle (adamotu gibi) İlgili Efsaneler
- 4. Mistik Efsaneler**
 - 4.1. Erenler ve Velilerle İlgili Efsaneler
 - 4.1.1. Şehirdeki Erenlerle İlgili Efsaneler
 - 4.1.2. İlçelerdeki Erenlerle İlgili Efsaneler
 - 4.1.3. Belde ve Köylerdeki Erenlerle İlgili Efsaneler
 - 4.1.4. Dağlardaki Velilerle İlgili Efsaneler
 - 4.1.5. Ermiş Niteliği Taşıyan Sıradan Kişilerle İlgili Efsaneler
 - 4.2. Hızır'la İlgili Efsaneler
 - 4.2.1. Hızır ve Ölümsüzlükle İlgili Efsaneler
 - 4.2.2. Yardım, Paylaşma, Bereketle İlgili Efsaneler
 - 4.2.3. Kılık Değiştirme Konulu Efsaneler

BÖLÜM III

OSMANIYE EFSANE VE MEMORATLARININ KONULARINA GÖRE TASNİFİ, MOTİF YAPISI VE MOTİFLERİN İNCELENMESİ

3.1. Osmaniye Efsane ve Memoratlarının Konularına Göre Tasnifi

Daha önce yapılan birçok tasnif çalışmasını ve özellikle de Refiye Okuşluk Şenesen'in tasnifini temel alarak, derlediğimiz efsane ve memorat metninin bu bölümde incelemesi ve konularına göre bir tasnif denemesi yapılmıştır.

Osmaniye merkez mahalle, köy, ilçe ve ilçelere bağlı mahalle ve köylerden derlediğimiz 101 efsane ve 23 memorat metnini ana ve alt başlıklar ile şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Dünyanın ve Evrenin Yaratılış ve Yok Oluş Efsaneleri

1.1. Evrenin Yaratılmasıyla İlgili Efsaneler

Ay ile Güneş Efsanesi – 1 (OEM – 1)

Ay ile Güneş Efsanesi – 2 (OEM – 2)

2. Mistik Efsaneler

2.1. Erenler ve Velilerle İlgili Efsaneler

Şehit Kardeşler Efsanesi (OEM – 3)

Yağmur Dede Efsanesi (OEM – 4)

Toğgalı Dede Efsanesi (OEM – 5)

Toğgacı Kadın Efsanesi (OEM – 6)

Bahçeli İmam'ın Efsanesi (OEM – 7)

Çoban Hasan Efsanesi (OEM – 8)

Ermiş Kardeşler Efsanesi (OEM – 9)

2.1.1. Ermiş Niteliği Taşıyan Sıradan Kişilerle İlgili Efsaneler

Çoğalan Taş Efsanesi (OEM – 10)

2.2. Türbeler ve Ziyaretlerle İlgili Efsaneler

Hasan Dede Efsanesi (OEM – 11)

Hasan Dede Türbesi Efsanesi – 1 (OEM – 12)

Hasan Dede Türbesi Efsanesi – 2 (OEM – 13)

Hasan Dede Ziyareti Efsanesi (OEM – 14)

2.3. Lokman Hekim ile İlgili Efsaneler

Lokman Hekim Efsanesi – 1 (OEM – 15)

Lokman Hekim Efsanesi – 2 (OEM – 16)

3. Olağanüstü Varlıklar ve Olağanüstü Olaylarla İlgili Efsaneler

3.1. Alkarısı, Cinler ve Perilerle İlgili Efsaneler

Cinlerin Sofrası (OEM – 17)

Cin Oymağı (OEM – 18)

Mezarlıktaki Ateş (OEM – 19)

Çocuk Kılığındaki Cinler (OEM – 20)

Cinlerin Köyü (OEM – 21)

Atları Kaçıran Cin (OEM – 22)

Cibilenik Efsanesi – 1 (OEM – 23)

Cibilenik Efsanesi – 2 (OEM – 24)

Haymayı Yıkan Cinler (OEM – 25)

Cinlerin Halayı (OEM – 26)

Cinlerin Keçi Kılığına Girmesi (OEM – 27)

Harmanı Dağıtan Cinler (OEM – 28)

Çocuğa Musallat Olan Cin (OEM – 29)

Çocuk Kılığına Giren Cin (OEM – 30)

Cin Efsanesi – 1 (OEM – 31)

Cin Efsanesi – 2 (OEM – 32)

Memorat – 1 (OEM – 33)

Memorat – 2 (OEM – 34)

Memorat – 3 (OEM – 35)

Memorat – 4 (OEM – 36)

Memorat – 5 (OEM – 37)

Memorat – 6 (OEM – 38)

Memorat – 7 (OEM – 39)

Memorat – 8 (OEM – 40)

3.2. Olağanüstü Kahramanlarla İlgili Efsaneler

Karacaoğlan'ın Kedi Donuna Girmesi (OEM – 41)

4. Bitkiler, Ağaçlar ve Hayvanlarla İlgili Efsaneler

4.1. Bitkilerle ve Ağaçlarla İlgili Efsaneler

Ayrık, Çetik ve Geliç Otunun Efsanesi (OEM – 42)

Geliç ile Şıptaban Otunun Efsanesi (OEM – 43)

Kenger Efsanesi (OEM – 44)

Ağaçların Çıkardığı Ses Efsanesi (OEM – 45)

Çam ve Katırın Törememesi (OEM – 46)

4.2. Hayvanlarla İlgili Efsaneler

Güvercin Efsanesi (OEM – 47)

Kedinin Sırtı Yere Gelmez (OEM – 48)

Keklik Efsanesi – 1 (OEM – 49)

Keklik Efsanesi – 2 (OEM – 50)

Turaç ile Keklik Efsanesi (OEM – 51)

Turaç Kuşu Efsanesi – 1 (OEM – 52)

Turaç Kuşu Efsanesi – 2 (OEM – 53)

Yarasanın Tüysüz Olması Efsanesi – 1 (OEM – 54)

Yarasanın Tüysüz Olması Efsanesi – 2 (OEM – 55)

Yarasanın Tüysüz Olması Efsanesi – 3 (OEM – 56)

Peygamber Efendimizi Görmek İsteyen Yılan (OEM – 57)

Karayılan Efsanesi – 1 (OEM – 58)

Karayılan Efsanesi – 2 (OEM – 59)

Karayılan Efsanesi – 3 (OEM – 60)

Yılanıcı Hacı Efsanesi (OEM – 61)

Yılanıcı Bekir ve Anavarza Yılanının Efsanesi (OEM – 62)

Sürünün Ortasında Oturan Ayı (OEM – 63)

Kaynanasına Fare Yediren Gelin (OEM – 64)

Sasıydı Susuydu Çocukların Babasıydı (OEM – 65)

5. Şekil Değiştirme Taşa ve Kuşa Dönme ile İlgili Efsaneler

Gövce Oğlak Efsanesi – 1 (OEM – 66)

Gövce Oğlak Efsanesi – 2 (OEM – 67)

Zorkunda Kuş Olan Kardeşlerin Efsanesi (OEM – 68)

Yusufçuk Kuşu Efsanesi (OEM – 69)

Kuş Olan Kardeşler – 1 (OEM – 70)

Kuş Olan Kardeşler – 2 (OEM – 71)

Taş ve Kuş Olan Kardeşler (OEM – 72)

6. Doğa Olaylarıyla İlgili Efsaneler

Karının Kış Efsanesi (OEM – 73)

Karı Kış Efsanesi (OEM – 74)

7. Tarihî Efsaneler

7.1. Tarihi Yerlerle İlgili Efsaneler

- Şah Kızı (OEM – 75)
 Keçi Kalesi (OEM – 76)
 Kanlıgeçit Köprüsü – 1 (OEM – 77)
 Kanlıgeçit Köprüsü – 2 (OEM – 78)
 Kanlıgeçit Ormanı (OEM – 79)
 Alikesik Efsanesi (OEM – 80)
 Akçadağ ve Akçadağ Efsanesi (OEM – 81)
 Kadirli Yolundaki Kale Taşı (OEM – 82)
 Anavarza Efsanesi – 1 (OEM – 83)
 Anavarza (Anazarba) Efsanesi – 2 (OEM – 84)
 Anavarza Efsanesi – 3 (OEM – 85)
 Anavarza Taşının Efsanesi (OEM – 86)
 Anavarza Kalesi Efsanesi (OEM – 87)
 Anavarza Kalesinin Adı (OEM – 88)
 Kozan'ın Efsanevi Taşı (OEM – 89)

7.2. Hazinelerle İlgili Efsaneler

- Karakışla Hazinesi (OEM – 90)
 Mecit Kayalıklarındaki Hazine (OEM – 91)
 Toprakkale Efsanesi (OEM – 92)
 Aslantaş Harabelerindeki Hazine Efsanesi (OEM – 93)
 Karatepe Hazinesi Efsanesi (OEM – 94)

7.3. Yer Adlarıyla İlgili Efsaneler

- Kanlıgeçit Köyü – 1 (OEM – 95)
 Kanlıgeçit Köyü – 2 (OEM – 96)
 Oruçbey Köyünün Adı (OEM – 97)
 Böcekli Köyü (OEM – 98)
 Elbeyli Köyü (OEM – 99)
 Selverler ve Ayşeler Köyü (OEM – 100)
 Atalan Köyü (OEM – 101)

7.4. Sınırlandırılmış Tabu Yerlerin Kökenleriyle İlgili Efsaneler

7.4.1. Dağ, Göl, Mağara, Pınar, Çeşme ile İlgili Efsaneler

- Dumanlı Dağı (OEM – 102)
 Düldül Dağı Efsanesi (OEM – 103)

- Eğil Düldül Efsanesi (OEM – 104)
 Sivrice Tepesi’ndeki Işığın Efsanesi (OEM – 105)
 Kurt Tepe Efsanesi (OEM – 106)
 Amanos Dağlarında Kirmen Kayası (OEM – 107)
 Şahin Kayası (OEM – 108)
 Keraat Kayalıkları Efsanesi (OEM – 109)
 Çocuk Atılan Kaya (OEM – 110)
 Konuşan Kaya Efsanesi (OEM – 111)
 Gelin Uçağı (OEM – 112)
 Yeşil Şelalesi Efsanesi (OEM – 113)
 Kırmızı Taş Efsanesi (OEM – 114)
 Kınalıçınar Köyü Pınarı (OEM – 115)
 Cürcen Pınarındaki Peri Kızı (OEM – 116)
 Ciğersiz Çeşme (OEM – 117)
 Karatepe’nin Suyu (OEM – 118)
 Kölete Suyu (OEM – 119)
 Karanlıkderedeki Kayalar (OEM – 120)
 Peygamberin Atının Ayak İzleri (OEM – 121)
 Hz. Ali’nin Atının Ayak İzleri (OEM – 122)
 Ali Kayası Efsanesi (OEM – 123)

8. Taşıt ve Araç-Gereçlerle İlgili Efsaneler

8.1. Taşıtların Cezalandırılması

Cezalandırılan Tank Efsanesi (OEM – 124)

3.2. Motif Kavramı ve “Motif Index of Folk-Literature” Adlı Kataloğun Tanıtımı

“Motif” kavramı halk bilimi içerisinde sözlü gelenek ürünlerinin en küçük yapı birimi olarak değerlendirilir. Bu kavramı ilk kullananlardan Arthur Christensen, motifi: “Canlılıklarıyla kendilerini kabul ettiren, tarifi güç bir psikolojik kanuna göre dinleyiciyi avuç içine alabilen ve iptidai fikir silsilelerinden yeni terkiplere girmek için az veya çok parçalara ayrılabilen unsurlardır.” şeklinde açıklamıştır (Okuşluk Şenesen, 2018, s. 105).

Max Luthi motif kavramını: “Kendisini an'anede muhafaza etme gücüne sahip olan, hikâye etmenin en küçük unsuru” şeklinde tanımlar. (Sakaoğlu, 1980, s. 24).

Vladimir Propp, Veselovski'nin motifin bölünmezliği düşüncesine karşı çıkararak: "Motif, mantıksal bir bütünsel, masalın her tümcesi bir motif üretir "bir babanın üç oğlu vardı" bir motiftir; "üvey kız evi terkeder" bir motiftir; "İvan ejderhayla savaşı" da bir motiftir ve bu böyle sürüp gider. Motifler gerçekten ayrışamaz olsalardı çok iyi olurdu. Böylece, motifler dizini oluşturabilirdi. Ama şu motifi ele alalım: "Ejderha kralın kızını kaçıtır" (örnek, Veselovski'nin değildir). Bu motif, her biri ayrı ayrı değişebilecek dört ögeye ayrışır. Öyle ki, Veselovski'ye karşın, motifin yalın olmadığını ve ayrıştırılamayacak bir birim olmadığını ileri sürmek zorunda kalırız." şeklinde eleştirisini sunmuştur (Propp, 2011, s. 17).

Stith Thompson masalın en küçük yapı unsuru olarak değerlendirdiği motifi: "Bir masaldaki en küçük unsur olup, bu unsur gelenekte sürekli bir varoluş gücüne sahiptir. Bu güce sahip olabilmek için bu unsur görülmemiş ve çarpıcı bir özelliğe sahip olmak zorundadır" şeklinde açıklamıştır (Ekici, 1998, s. 30).

Thompson'a göre motifler üç grup içerisinden birinde yer alır:

"1) Tanrılar, olağanüstü hayvanlar, cadılar, devler ve periler gibi şahane yaratıklar ve hatta gözde olan en küçük çocuk veya hain üvey anne gibi gelenek tarafından bilinen insan karakterlerini de içine alan masalların aktörleridir.

2) Bir hareketin arkasındaki büyümlü objeler, olağanüstü görenekler, acayip inanmalar ve benzeri unsurlar.

3) Tek olaylar" (Ekici, 1998, s. 31).

Stith Thompson, masal içerisinde yer alan bir unsuru motif olarak değerlendirebilmek için içerisinde birtakım hususiyeler taşıması gerektiğini ifade eder. Bu hususiyetleri şöyle açıklar : "Masalda bir anne olmak motif değildir. Hain üvey anne ise bir motif olabilir; çünkü o, en azından görülmemiş bir şey olarak düşünülmüştür. Hayatın gelişigüzel olayları motif değildir. John giyindi ve kasabaya doğru yürüdü demek hatırlamaya değer bir tek motif bile ihtiva etmez, fakat kahraman, kendisini görünmez yapan şapkasını giydi; büyümlü uçan halısına oturdu ve güneşin doğusundaki, ayın batısındaki ülkeye gitti demek en azından dört motifi, yani şapkayı, halıyı, şahane ülkeyi ve büyümlü hava yolculuğundan oluşan motifleri ihtiva eder." (Ekici, 1998, s. 31). Bir unsurun motif olarak değerlendirilmesi için olağan hadise veya nesnelere değil olağanüstü, alışılmamış sıradanlıktan uzak hadise veya nesnelere olmaları gerekir.

Stith Thompson, altı ciltlik Motif Index of Folk-Literature adlı eseri sadece masallara değil halk anlatılarının hemen hepsine uygulanabilir. Thompson Motif-Index'te motifleri 23 ana başlık altında toplamıştır.

Motif İndex’de yer alan motiflerin 23 ana başlıkları şöyledir:

“A. Mitolojik Motifler: A0-A2899

B. Hayvanlar: B0-B899

C. Yasak: C0-C999

D. Sihir (Büyü): D0-D2199

E. Ölüm: E0-E799

F. Olağanüstülükler: F0-F1099

G. Devler: G0-G699

H. İmtihanlar: H0-H1599

J. Akıllılar ve Aptallar: J0-2799

K. Aldatmalar: K0-K2399

L. Kaderin Ters Dönmesi: L0-L499

M. Geleceğin Tayini: M0-M499

N. Şans ve Kader: N0-N899

P. Cemiyet: P0-P799

Q. Mükâfatlar ve Cezalar: Q0-Q599

R. Esirler ve Kaçaklar: R0-R399

S. Anormal Zulümler: S0-S499

T. Cinsiyet: T0-T699

U. Hayatın Tabiatı: U0-U299

V. Din: V0-V599

W. Karakter Özellikleri: W0-W299

X. Mizah: X0-X1899

Z. Çeşitli Motif Grupları: Z0-Z599” (Okuşluk Şenesen, 2018, s. 106-107)

3.3. Osmaniye Efsanelerinin ve Memoratlarının Olay Örgüleri ve “Motif-İndex” e Göre Motifleri

1. Dünyanın ve Evrenin Yaratılış ve Yok Oluş Efsaneleri

1.1. Evrenin Yaratılmasıyla İlgili Efsaneler

Ay ile Güneş Efsanesi – 1 (OEM - 1)

1- Erkek olan ay ile kız olan güneş kardeştir.

2- Gündüz doğmak için kavga ederler; Güneş, Ay’ın yüzüne hamurlu eliyle vurur.

3- Bu yüzden ayın yüzü çeperlidir ve gece doğar.

Motifler:

P250. Erkek kardeşler ve kız kardeşler

A600. Kozmoloji

Ay ile Güneş Efsanesi – 2 (OEM - 2)

- 1- Erkek olan ay ile kız olan güneş kardeştir.
- 2- Gündüz doğmak için kavga ederler, Güneş Ay'ın yüzüne hamurlu eliyle vurur.
- 3- Bu yüzden ayın yüzü çeperlidir ve gece doğar.

Motifler:

P250. Erkek kardeşler ve kız kardeşler

A600. Kozmoloji

2. Mistik Efsaneler

2.1. Erenler ve Velilerle İlgili Efsaneler

Şehit Kardeşler Efsanesi (OEM - 3)

- 1- Hasan, Yağmur, Süleyman üç kardeştir.
- 2- Bir savaşta şehit olurlar.
- 3- Cuma geceleri birbirlerinin mezarında buluşurlar.

Motifler:

F500. Askeri işler

F600. Olağanüstü güçlere sahip insanlar

F700. Olağanüstü yerler

V200. Kutsal kişiler

V220. Azizler, erenler

D900. Sihirli hava olayları

Z71.1. Formülistik sayı: 3

Yağmur Dede Efsanesi (OEM - 4)

- 1- Halk kuraklık olunca Yağmur Tepe'ye çıkar dua eder, toğga pişirir.
- 2- Toğganın kalanını da kurtlar, kuşlar yesin diye Yağmur Dede'nin mezarındaki taşın oyuğuna koyarlar.
- 3- Toğga pişirilen kazanın altındaki taş, pınara ıslanır.
- 4- Yağmur başlayınca taş, pından geri çıkarılmazsa sel olur.
- 5- Define aramaya gelen kepçe kırılır, define arayanların başına kazalar gelir.

Motifler:

P550. Askeri işler

F700. Olağanüstü yerler

V220. Azizler, erenler

V200. Kutsal kişiler

V50. Dua

Q222. Kutsal yerlere saygısızlığın cezalandırılması

C900. Tabu kırma cezası

(T) Yer adının kökeni

F800. Olağanüstü kayalar ve taşlar

Yada Taşı, Türk mitolojisinde yer alan yağmur yağdırmak ve fırtına çıkarmak için kullanılan bir taş. Eski dönemlerden günümüze Türk kültürü içerisinde bu izlerin anlatılarla taşındığını görüyoruz.

Toğgalı Dede Efsanesi (OEM - 5)

- 1- Toğgalı Dede, en çok toğga yemeğini sever ve pişirir.
- 2- Çanak şeklindeki taşın içinde ateş olmadan pişen toğga hiç bitmez.
- 3- Toğgalı Dede ölünce toğga da biter.

Motifler:

V200. Kutsal kişiler

V220. Azizler, erenler

D1030. Sihirli gıda

F800. Olağanüstü kayalar ve taşlar

Toğgacı Kadın Efsanesi (OEM - 6)

- 1- Osmaniye’de, savaş zamanında yaşlı bir kadın yaşar.
- 2- İneğin sütünden elde ettiği yoğurdu ayran yapıp içine arpa ekleyerek kaynatır.
- 3- Askerlere ve halka dağıttığı yemek kaynadıkça çoğalır.

Motifler:

V200. Kutsal kişiler

V220. Azizler, erenler

D1030. Sihirli gıda

Bahçeli İmam’ın Efsanesi (OEM - 7)

- 1- Bahçe ilçesinin bir köyünde iyi kalpli bir imam yaşar.
- 2- Ölen imamın cenazesini yıkayacak kimse olmadığı için, karısı yıkamak zorunda kalır.
- 3- Yıkama sonunda imamın eli havaya kalkıp iner, yıkamanın doğru olarak yapıldığını bildirir.

Motifler:

V220. Azizler, erenler

V200. Kutsal kişiler

E35. Vücut parçalarından canlanma

V80. Çeşitli dini hizmetler

Çoban Hasan Efsanesi (OEM - 8)

- 1- Çoban Hasan bir ağanın hizmetinde çalışmaktadır.
- 2- Ağasına yemek götürmek için haca gidip gelir.
- 3- Ağa onca yoldan gelen yemeğin hâlâ sıcak olduğunu farkeder.
- 4- Çobanın, ermiş bir kişi olduğunu anlar.
- 5- Hasan bir gün karısıyla ekmek yaparken, köylünün biri yetiş Çoban Hasan, der.
- 6- Hasan köylüye yardım ettiği sırada ekmek yanar, karısı söylenir.
- 7- Hasan bundan sonra yetiş Çoban Hasan dersin de gelmem der, ortadan kaybolur.

Motifler:

V200. Kutsal kişiler

V220. Azizler, erenler

P412. Çoban

F600. Olağanüstü güçlere sahip insanlar

D2122. Sihir hızı ile yolculuk

D1030. Sihirli gıda

Ermış Kardeşler Efsanesi (OEM - 9)

- 1- Osmaniye’de biri evli, biri bekâr iki kardeş yaşar.
- 2- Geceleri birbirlerinin buğdaylarının üzerine kendi payları olan buğdayları eklerler.
- 3- Güzel ve iyi niyetli düşüncelerinden dolayı ürünleri taşar.
- 4- Buğdayları taşıyan kişi bu durumu anlatmaması için uyarılır.
- 5- Buğdayları taşıyan kişi olayı başkalarına anlatınca yeşil bir kurt tarafından parçalanır.

Motifler:

F600. Olağanüstü güçlere sahip insanlar

Q41. İyilik (nezaket) ödüllendirilir

C422. Tabu: olağanüstülüklerin ifşa edilmesi

(T)B99.3. Mitolojik kurt

Kurt Türk milleti için özel bir hayvandır. Kurt Türk kültürü içerisinde ilahi bir sembol olarak birçok destan, efsane ve masal anlatılarında yer almaktadır. Bu efsane örneğinde İslami motif olan yeşil rengi ile kurt birleştirilmiştir.

2.1.1. Ermiş Niteliği Taşıyan Sıradan Kişilerle İlgili Efsaneler

Çoğalan Taş (OEM - 10)

- 1- Adamın biri hayırına cami yaptırırken bir kadın sırtında taşla gelir benim de hayrım olsun der.
- 2- Adam reddeder, kadın taşı oraya atıp gider.
- 3- Ertesi gün görüyorlar ki duvar bir adamın, bir de kadının getirdiği taşla örülmüş.
- 4- Kadının yere attığı taş Allah tarafından çoğalmış ve duvar örülmüş.

Motifler:

F600. Olağanüstü güçlere sahip insanlar

F800. Olağanüstü kayalar ve taşlar

F770. Olağanüstü binalar ve eşyalar

2.2 Türbeler ve Ziyaretlerle İlgili Efsaneler

Hasan Dede Efsanesi (OEM - 11)

- 1- Hasan Dede, ağanın yanında çobandır.
- 2- Ağa haca gider. Hanımı içli köfte yaparken “Ağan da çok sever” der.
- 3- Hasan Dede hactaki ağasına köfteyi götürür.
- 4- Ağa hac dönüşü olanları anlatır
- 5- Hasan Dede ortadan kaybolur, hırkasının düştüğü yere bir türbe yapılır.

Motifler:

V200. Kutsal kişiler

V220. Azizler, erenler

V80. Çeşitli dini hizmetler

P412. Çoban

F600. Olağanüstü güçlere sahip insanlar

D2122. Sihir hızı ile yolculuk

D1030. Sihirli gıda

V113. Türbeler

Hasan Dede Türbesi Efsanesi - 1 (OEM - 12)

- 1- Köylüler değirmene büyük bir taş götürmek isterler.
- 2- Hasan Dede taşı çağırarak değirmene getirir.
- 3- Taşı getirenin Hasan Dede olduğu anlaşılınca Hasan Dede yok olur.
- 4- Hırkasının bulunduğu yere türbesini yaparlar.

Motifler:

- V200. Kutsal kişiler
- V220. Azizler, erenler
- F800. Olağanüstü kayalar ve taşlar
- C422. Tabu: olağanüstülüklerin ifşa edilmesi
- V80. Çeşitli dini hizmetler
- V113. Türbeler

Hasan Dede Türbesi Efsanesi - 2 (OEM - 13)

- 1- Köylüler değirmene büyük bir taş götürmek isterler.
- 2- Hasan Dede taşı çağırarak değirmene getirir.
- 3- Taşı getirenin Hasan Dede olduğu anlaşılınca Hasan Dede yok olur.
- 4- Hırkasının bulunduğu yere türbesini yaparlar.

Motifler:

- V200. Kutsal kişiler
- V220. Azizler, erenler
- F800. Olağanüstü kayalar ve taşlar
- C422. Tabu: olağanüstülüklerin ifşa edilmesi
- V80. Çeşitli dini hizmetler
- V113. Türbeler

Hasan Dede Ziyareti Efsanesi (OEM - 14)

- 1- Şehit mezarı olan ziyarette, dilekte bulunan ve hastalanan kişilerin biraz uyumaları gerekir.
- 2- Cin çarpmasına uğrayanlara da Hasan Dede şifa verir.

Motifler:

- V200. Kutsal kişiler
- V220. Azizler, erenler
- V50. Dua
- V110. Dini yapılar
- V113. Türbeler

F600. Olağanüstü güçlere sahip insanlar

2.3. Lokman Hekim ile İlgili Efsaneler

Lokman Hekim Efsanesi – 1 (OEM - 15)

- 1- Çukurova halkı Lokman Hekim'den ölümsüzlüğe çare bulmasını ister.
- 2- Bir ot Lokman Hekim'e ölümsüzlüğün dermanının kendinde olduğunu söyler.
- 3- Allah Cebrail'i gönderir Lokman Hekim'i engellemek için.
- 4- Cebrail Lokman Hekim'in elindeki kâğıtları suya düşürür.
- 5- Lokman Hekim'in elinde bir sayfa kalır, o sayfadan bugünkü ilaçlar yapılır.

Motifler:

F900. Olağanüstü olaylar

V200. Kutsal kişiler

V220. Azizler, erenler

Lokman Hekim Efsanesi – 2 (OEM - 16)

- 1- Çukurova halkı Lokman Hekim'den ölümsüzlüğe çare bulmasını ister.
- 2- Bir ot Lokman Hekim'e ölümsüzlüğün dermanının kendinde olduğunu söyler.
- 3- Allah Cebrail'i gönderir Lokman Hekim'i engellemek için.
- 4- Cebrail Lokman Hekim'in elindeki kâğıtları suya düşürür.
- 5- Lokman Hekim'in elinde bir sayfa kalır, o sayfadan bugünkü ilaçlar yapılır.

Motifler:

F900. Olağanüstü olaylar

V200. Kutsal kişiler

V220. Azizler, erenler

3. Olağanüstü Varlıklar ve Olağanüstü Olaylarla İlgili Efsaneler

3.1. Alkarısı ve Cinlerle İlgili Efsaneler

Cinlerin Sofrası (OEM - 17)

- 1- Komşu Yakup dağdan gelirken dinlenmek için bir duldaya oturur.
- 2- Cinler sofrayı kurup önüne sarma dolma koyarlar.
- 3- Sakın aklından geçeni söyleme ama derler.
- 4- Besmele çekince cinler kaybolur, sofradaki yiyecekler eşek pisliğine döner.

Motifler:

F900. Olağanüstü olaylar

D700. Sihrin bozulması

- D1030. Sihirli gıda
 (T) D2031.0.6. Şeytanların illüzyona sebep olması
 F405. Şeytan ile mücadele etme yolları
 F770. Olağanüstü eşyalar
 D1273. Sihirli formül (söz)
 G307. Cinler
 J1250. Zekice sözlü cevaplar

Cin Oymağı (OEM - 18)

- 1- Anne çocukken davar gütmeye gider.
- 2- Bir kayanın dibinde uyuya kalır, uyanır ki herkes gitmiştir sürü gitmiştir.
- 3- Kendisi de gideyim derken cinlerin oymağına düşer.
- 4- Cinlerin ufacık, sivri külahları vardır, komşularının gelinine benzer.
- 5- Gitme burada kal diyerek; telli, pullu minderler sererler.
- 6- Anne direk kaçır, doğru amcasının evine çıkar.

Motifler:

- F401. Şeytanların dış görünüşleri
 F402. Cin
 G307. Cinler
 F402.1.4. Aldatmak için insan şekline girmiş şeytanlar
 F402.6. Şeytanların yaşadığı yerler
 F230. Perilerin görünüşü
 F405. Şeytan ile mücadele etme yolları

Mezarlıktaki Ateş (OEM - 19)

- 1- Gece üç civarı dağdan aşağı eşekle inerken mezarlıkta ateş yandığını görür, oduncuların ateş yaktığını sanar.
- 2- Mezarlığın oraya geldiğinde, ne ateş vardır ne de oduncu.
- 3- Muhakkak onların cin olduğunu düşünür.
- 4- Eskiden ıssız yerlerde cinlerin çok olduğunu söyler.

Motifler:

- F402.6. Şeytanların yaşadığı yerler
 (T) D2031.0.6. Şeytanların illüzyona sebep olması
 G307. Cinler

Çocuk Kılığındaki Cinler (OEM - 20)

- 1- Deliyurt'a gelirken arkadan çocuklar çağırır.

- 2- Gel nereye gidiyorsun, gece kovalamaca oynayalım, derler.
- 3- Geri dönüp bakınca “ufak ufak çocuk mocuk dolu, başı sarıklı muruklu. Vallahi cinlere saplandık, Allah vere beni yakalamayalardı” der.
- 4- Bu sırada yola çıkıp kaçar, ağzı aşağı yıkılır, kalkıp tekrar kaçar.
- 5- O sırada besmele çeker. Besmele çekince ne cin kalır, ne ses kalır. Çolçocuk kalmaz, kaybolur.

Motifler:

(T) D2031.0.6. Şeytanların illüzyona sebep olması

G307. Cinler

F402.1.4. Aldatmak için insan şekline girmiş şeytanlar

F405. Şeytan ile mücadele etme yolları

D1273. Sihirli formül (söz)

F401. Şeytanların dış görünüşleri

Cinlerin Köyü (OEM - 21)

- 1- Hasat zamanı yaklaştığında Nohuttepe’ye tarlayı kontrol etmeye giderler. Tarlanın içinde davar sürüsü görünür, davarlar bir müddet sonra kaybolur.
- 2- Köydekilere davarların kime ait olduğunu sorarlar, kimsenin böyle bir davar sürüsü yoktur.
- 3- Arkadaşlarıyla traktöre binip tarlanın ortasında beklemeye başlarlar.
- 4- Gece on bir gibi iki kişi, iki eşekle geliyordur, sonra arkalarından bir davar sürüsü görünür. Bir anda davar sürüsü kaybolur, eşekler kalır.
- 5- İki gelin, iki damat artlarında düğün alayı çıkagelir. Gelinin duvağı upuzun, gelinlik çok parlaktır, dolunayda parlıyordur.
- 6- Traktörü üzerlerine sürer, farları yakmadığını hatırlatırlar. Farı açar düğün alayı kaybolur.
- 7- Köye dönerler, Sait denen biri “gördünüz mü adamları?” der.
- 8- Sait “siz niye gidiyorsunuz oraya, iyi ki size bir şey yapmamışlar. Cinlerin köyleri var onların orada.” der.

Motifler:

G307. Cinler

F402.1.4. Aldatmak için insan şekline girmiş şeytanlar

F402.6. Şeytanların yaşadığı yerler

F405. Şeytan ile mücadele etme yolları

F401. Şeytanların dış görünüşleri

F411.0.1. Şeytanlar olağanüstü hızda seyahat eder

F470.2. Şeytanların eğlencesi

Z142. Sembolik renk: beyaz

Atları Kaçıran Cin (OEM - 22)

- 1- Adam çitten gelince atları bağlar, atlar sabahleyin yem yemez, su içmez, su gibi terler.
- 2- Yetişik, babayiğit bir kız gelir, atı çözüp bindiğiyle kaçar.
- 3- “Bir çuvaldızla ip al beygirin ahırına, yanına yat, o çözerken sen çuvaldızı ona geçirdiğin zaman kaçamaz” derler.
- 4- Kız gene gelir, atı çözerken çuvaldızı hemen sokar, kız yakalanır. “Kız, insanoğlu bırak beni, der. Adam bana söz verirsen bırakırım” der.
- 5- Kız; “söz senin yedi göbek sülalene dokunmam, atını da ellemem, insanoğlu bırak beni gideyim” der.
- 6- Kızı bırakırlar, bir daha da ne ata, ne de bunlara gelmez.
- 7- İnsanlar bu al çapıtı, sırtı alır dağıtır. Çocuğu olanlara yırtar yırtar verirler. Alkarısı geldiğinde bu faydalı olur, denir.

Motifler:

D800. Sihirli nesne

D840. Sihirli nesnenin bulunması

D1380. Sihirli nesne korur

F400. Ruhlar ve şeytanlar (genel)

F405. Şeytan ile mücadele etme yolları

F401. Şeytanların dış görünüşleri

G307. Cinler

J1110. Zeki insanlar

K700. Hile yolu ile yakalama

M201. Anlaşmalar ve sözler

Z71.5. Formülistik sayı: 7

Boratav'ın “alkarısı” hakkında izahı şöyledir: “Al-Bastı, Al-Karısı, Al-Anası, veya kısaca Al da denir. Türk cinciliğinin bir figürü olan Al-Bastı, doğaüstü bir kadın yaratık olarak tasvir edilir. Özellikle loğusa kadınlara musallat olur, onlar da loğusa sıtması çıkarır ve hastaların ölümünü sağlayabilir; bu hastalık çoğunlukla al-bastı ifadesiyle Al'ın eziyeti” anlamında kullanılır. Al-Bastı atları da (→Hayvanlar) izler. Geceleri onları şafak açana kadar binmek üzere ahırlarından çaldığına inanılır. At

sahipleri bu durumu sabahları atları ter içinde ve örülmüş yeleleriyle tekrar bulduklarında fark ederler. Yetişkin erkeklerin kendilerine hizmet etsinler diye, Al-Bastı yakaladıklarına inanılır. Böylece “Al’ın ocak yerinin (evinin)” gücünü kazanarak, kötü niyetli yaratığın yaydığı hastalıktan kurtulabilme gücünü kazanırlar. Bulunulan ortamda erkeklerin olması, kilerde demir eşya saklanması ve “kırmızı” içeceklerin içilmesi, loğusa kadınların Al-Bastı’nın kötülüklerine karşı korunmak için öncelikle kullandıkları araçlardır. Al-Bastı’nın tüfek sesinden de korkup kaçtığına inanılır; silah atışı, loğusa kadının eziyet çektiği fark edildiğinde yapılır.” (Boratav, 2019b, s. 32-33). Alkarısının insanları özellikle yeni doğum yapmış kadınları ve çocukları rahatsız ettiği ile ilgili inanış yıllardır Türk halkı içerisinde geniş bir yer tutmaktadır. Bu inanışın kökenleri diğer Türk halkları arasında da geçmişten günümüze ortak bir değer olarak bulunmaktadır.

Cibilenik Efsanesi – 1 (OEM - 23)

- 1- Evliyanın biri büyükçe bir cami yapmak ister, bunun için büyük ağaçlar gerekir.
- 2- Cibilenik adında bir devle anlaşır, cami için ağaç getirecek Evliya da Cibilenik’in karnının doyuracaktır.
- 3- Cibilenik ağaçları kökünden söküp kafasında, kolunda taşıyarak gelirken şeytan önüne çıkar. Bu ağaçları ne için götürdüğünü öğrenip, evliya seni kandırdı tavada azıcık yemek var o senin dişinin kovuğuna bile yetmez, der.
- 4- Cibilenik buna kızar ve elindeki sırtındaki ağaçların hepsini atar bir başının üstündekini unuttur. Öyle varır Evliya’nın yanına.
- 5- Evliya Cibilenik’in başındaki ağaçla camiye yapabileceğini söyler, sen geç yemeğini ye, der Cibilenik’e.
- 6- Cibilenik tavadaki azıcık yemeğe bakar gönülsüzce. Evliya durumu anlar.
- 7- Cibilenik’ten besmele çekip öyle yemeğe başlamasını ister. Cibilenik demem, deyince, ne demezsin diye sorar.
- 8- Cibilenik Bismillah demem der. Evliya dedin bile afiyet olsun der. Cibilenik’in karnı doyar.

Motifler:

G100. Çok büyük devler

V220. Azizler, erenler

F600. Olağanüstü güçlere sahip insanlar

V110. Dini yapılar

D1030. Sihirli gıda

F900. Olağanüstü olaylar

D1273. Sihirli formül (söz)

J100. Zekilik

Cibilenik Efsanesi – 2 (OEM - 24)

1- Hz. Nuh (A.S.) zamanında Cibilenik adında ayı gibi, çok iri ve kuvvetli, ne yese doymayan bir şeytan vardır.

2- Bu derdine çare bulması için Hz. Nuh'a (A.S.) yalvarır.

3- Nuh (A.S.) Cibilenik'e "bana büyükçe bir tekne yapacağım ağacı getirirsen, senin karnını doyururum" der. Cibilenik yiyeceği tatlı yemeklerin, kuzu çevirmelerinin hayaliyle yola düşer.

2- Cibilenik irice çam ağaçlarından beş onunu tepesine, beş onunu omuzlarına, beş onunu da koltuk altlarına alıp dönerken, karşısından bir şeytan gelir. Ağaçları ne yapacağını öğrenince Cibilenik'i kandırmaya uğraşır.

3- Cibilenik yüksekçe bir tepeye çıkıp bakınca Nuh (A.S.)'ın bulunduğu yerde kendine yemek hazırlandığını belli edecek her hangi bir durum göremeyince arkadaşının sözüne uyup ağaçları oraya atar. Fakat başındaki ağaçları unuttur.

4- Elini kolunu sallayarak Nuh (A.S.)'ın yanına varır. Nuh (A.S.) "Bu ağaç bize yeter. Sen vazifeni yaptın. Otur şimdi yemeğini ye" diyerek önüne tavada pişmiş biraz bulgur pilavı ile içine ekmek doğranmış bir tas ayran koyar.

5- Ancak Nuh (A.S.) besmele çekmesini ister, Cibilenik demem, der. Nuh (A.S.) "ne demezsin?" diye sorar. Cibilenik "Bismillah" demem der.

6- Nuh (A.S.) "dedin bile, haydi başla artık" der. Rivayet edilir ki Cibilenik karnını doyurmuş ve yemeğin yarısı da artmıştır.

Motifler:

D1030. Sihirli gıda

F900. Olağanüstü olaylar

D1273. Sihirli formül (söz)

J100. Zekilik

M200. Anlaşmalar ve sözler

V200. Kutsal kişiler

F403.2. Ruhlar (cinler) insana yardım eder

Q41. İyilik (nezaket) ödüllendirilir

Haymayı Yıkan Cinler (OEM - 25)

- 1- Ortağına sen harmanda bekle domuzlar harmanı dağıtmasın der.
- 2- Gebeli Mahallesi tarafından gece bir davul sesi gelir. Cinin biri "Ya şurada haymada bir arkadaş yatıyor, onu da kaldırın, o da bizim şenliğimize katılsın." der. Diğeri "Onun tüfeği var bizi vurur." "Ya ben onun tüfeğinin yalağına tükürdüm, patlamaz." der.
- 3- Cinler "Emmolu emmolu yahu kalksana, bizim şenliğimize katıl." Adam korkar. "Ulan kaldırın bunu, haymasını kepitin!" Cinlerden biri de "Ulan bunun harmanında ne kadar sap varsa darmadağın edin!" der. Adam yere düşer, bayılır.

Motifler:

G307. Cinler

F900. Olağanüstü olaylar

H1410. Korku sınavı: korkunç bir yerde kalmak

F400. Ruhlar ve şeytanlar (genel)

F470.2. Şeytanların eğlencesi

Cinlerin Halayı (OEM - 26)

- 1- Çocuklar okuldan gelirken görür, bu Kazım gömleği çıkarmış murta (hambelis) bağlamış halay çekiyordur.
- 2- Çocuklar Kazım'a burada ne yaptığını sorarlar.
- 2- Kazım karışmayın düğün var burada, der. Görmüyor musunuz sağımı solumu, milleti, hep başıma toplandı, gelin getiriyorlar, der. Kazım bir ucunu gömleğin murta bağlamış, bir ucunu eline almış verirmiş halayı verirmiş.
- 3- Çocuklar, bırak gidelim dedikçe, Kazım, siz gidin ben düğünü tergeyip gitmem, der.

Motifler:

G307. Cinler

F300. Evlilik veya peri ile irtibat

F400. Ruhlar ve şeytanlar (genel)

F470.2. Şeytanların eğlencesi

F900. Olağanüstü olaylar

Cinlerin Keçi Kılığına Girmesi (OEM - 27)

- 1- Yoldan geçerken tepede bir ses duyarlar. Keçiler herhalde dağda yaylımda kalmış, sıkışmış zannederler.
- 2- Kocasını bakması için gönderirler.

3- Adam gider keçi gider, adam gider keçi gider, ses gider yani. Tepeye gelince tepede ses kaybolur.

4- Adam, benim önüm sıra meledi gitti göremedim yok oldu, der.

Motifler:

G307. Cinler

(T)D2031.0.6. Şeytanın illüzyona sebep olması

D102. Şeytanın hayvana dönüşmesi

F401.31. Hayvan şeklinde görünen şeytan

F412.1. Şeytanların seslerinin duyulması

F900. Olağanüstü olaylar

Harmanı Dağıtan Cinler (OEM - 28)

1- Emmisigil "ben gideyim hayvanlarla, sen de harmanı bekle, dağda gezen gelip sapı yemesin" derler.

2- Bir anda tepeden bir top gelinci çıkar. "Abov burda bir genç yatıyor, hele bunu da bize katak" derler.

3- Cinler hayamayı yıkıp, harmanı birbirine katarlar.

Motifler:

G307. Cinler

F900. Olağanüstü olaylar

H1410. Korku sınavı: korkunç bir yerde kalmak

F400. Ruhlar ve şeytanlar (genel)

F470.2. Şeytanların eğlencesi

Çocuğa Musallat Olan Cin (OEM - 29)

1- Ortanca çocuk tuvalete gitmek ister, annesi bebeği emziriyordur, çocuk kendisi gider, kapının ağzına gelince yere düşer.

2- Çocuk titrer, ağzı köpürür, gözleri hakta. Hemen hocaya götürürler hoca okur kâr etmez. Hastaneye götürürler, çocuk zaptedilmiyordur. Doktorlar iğne yapar, sakinleştirip karyolaya bağlarlar.

3- Çocuk üç gün hastanede yatar, kurban bayramına kadar. Yanında babaannesi kalır. Çocuğun babaannesi sıkıçıdır. Hastanedeyken bir adam gelir çocuğunun kolu kırılmıştır.

4- Sıkıçı için gelen adam hastanede yatan çocuğu görünce, bunun dermanı doktorlar değil, Karaçay'da Metin hoca var onun bir de cinderi var, bu çocuğun dermanı onda der.

5- Hocaya giderler, cinder bir kap içerisinde su alır ve cinlerle konuşur. Çocuğu bırakmalarını söyler, aksi halde kötü olur şeklinde tehdit eder.

6- Cinler de o bizim çocuklarımızın üzerine bastı, tepeledi, üstümüze işedi, derler. Cinder bir muska yazar verir, çocuk düzelecek der. Birkaç saat sonra çocuk hastanede yatakta doğrulur, açlıktan ölüyorum bana yiyecek verin der. Öylece iyileşir, doktorlara haber vermeden kaçırıp eve getirirler.

Motifler:

G307. Cinler

F900. Olağanüstü olaylar

F950. Olağanüstü tedaviler

F600. Olağanüstü güçlere sahip insanlar

D800. Sihirli nesne

D840. Sihirli nesnenin bulunması

D1380. Sihirli nesne korur

F400. Ruhlar ve şeytanlar (genel)

F405. Şeytan ile mücadele etme yolları

F402.6. Şeytanların yaşadığı yerler

F402.1.5. Şeytan hastalığa neden olur

Z71.1. Formülistik sayı: 3

M200. Anlaşmalar ve sözler

Çocuk Kılığına Giren Cinler (OEM - 30)

1- Gelin yeni doğum yapmıştır, yanına giderken “ana ana beni kurtar, ana ben ölüyüm, ana kurtar, ana düştüm düştüm” diye bir ses duyarlar.

2- Ali'nin kapısının oradaki tuvaletin oraya varırlar, önleri sıra ağlayarak gidiyor, “ana beni kurtar, ana ben düştüm düştüm, ana ölüyüm ölüyüm” böyle vıykırarak giden bir ses vardır.

3- Gelinin yanına varınca çocuk mu ağlıyordu, diye sorarlar. Ağlayanın ve o seslerin çocuk olmadığını anlarlar.

Motifler:

F556. Olağanüstü ses

G307. Cinler

F900. Olağanüstü olaylar

F402.6. Şeytanların yaşadığı yerler

Cin Efsanesi – 1 (OEM - 31)

- 1- Osmaniye’de eskiden, yeni doğacak çocukların cinler tarafından öldürüleceğine dair bir inanç vardır. O yüzden insanlar çocuk sahibi olmaktan çekinmeye başlarlar.
- 2- Kaynak kişinin dedesinin dedesinin bir çocuğu olacaktır. Cin tarafından öldürüleceğini düşündüğü için gidip ermiş bir kişiye çocuğu nasıl koruyabileceğini sorar. Ermiş kişi de çocuk doğarken ceketinin sol tarafına toplu iğne saplamasını söyler.
- 3- Çocuk doğarken kendisine tarif edileni yapan adam, cini yakalar. Ne erkeğe ne dişiye benzeyen cini, elinde iki gün esir tutar.
- 4- Bu arada cin kendisine yalvarmaya başlar. Cin kendisini bırakması halinde kırk asır sülalesinden kimseye dokunmayacağını söyler. Bunu kabul eden adam cini serbest bırakır.
- 5- O günden sonra, yöredeki doğumlarda cinlerin hiçbir çocuğa zarar vermediğine inanılır.

Motifler:

- G307. Cinler
- F900. Olağanüstü olaylar
- F600. Olağanüstü güçlere sahip insanlar
- D800. Sihirli nesne
- D840. Sihirli nesnenin bulunması
- D1380. Sihirli nesne korur
- F400. Ruhlar ve şeytanlar (genel)
- F405. Şeytan ile mücadele etme yolları

Cin Efsanesi – 2 (OEM - 32)

- 1- Köyden Kazım denilen oğlanın cinlendiği, cinlere tutulduğu söylenir.
- 2- Bir gün Kazım koşarak İçme’nin tepeye doğru kaçır, arkasından babası, köylüler varır.
- 3- Kazım tepede bir kayanın üzerinde cinlerle konuşur. Gömleğini boğazına dolamış, kendini kendini boğuyor, bir yandan da beni öldürüyorlar, boğuyorlar yetişin diye bağırır.

Motifler:

- G307. Cinler
- F900. Olağanüstü olaylar
- F300. Evlilik veya peri ile irtibat

F400. Ruhlar ve şeytanlar (genel)

Memorat – 1 (OEM - 33)

- 1- Çitli Köyü muhtarı evine dönerken bir kalabalığa denk gelir, kalabalık davul çalıp eğleniyordur. Muhtarı da ağırlamak isterler.
- 2- Gelen yemek tabaklarının içerisinde hayvan pislikleri vardır.
- 3- Muhtar durumu anlayıp besmele çeker, o anda kalabalık dağılıverir.
- 4- Yemek getirilen tabakların, çatalların kendi evinin eşyaları olduğunu fark eder.
- 5- Eve varınca hanımını bir daha besmelesiz hiçbir şey yapma sakın diyerek uyarır. Yolda gördüğü kalabalığın cinler olduğunu, bu tabakları onlardan aldığını ve yerine besmelesiz koyduğu için böyle olduğunu söyler.

Motifler:

G307. Cinler

F900. Olağanüstü olaylar

F405. Şeytan ile mücadele etme yolları

D1030. Sihirli gıda

D1273. Sihirli formül (söz)

J1110. Zeki insanlar

Memorat – 2 (OEM - 34)

- 1- Düziçi'nin Karagedik köyünden dönerken cinlerin düğününe denk gelir, cinler bunu düğüne davet ederler.
- 2- Adam bir bakar ki cinlerin bir tanesinin üstündeki elbise eşinin elbisesidir, adam bıçağıyla elbiseden bir parça keser.
- 3- Elbise parçasını alıp düğünden çıkar, eve gelir, elbise evde dolapta asılı ama kestiği parça eksiktir.

Motifler:

G307. Cinler

F900. Olağanüstü olaylar

J1110. Zeki insanlar

F400. Ruhlar ve şeytanlar (genel)

F470.2. Şeytanların eğlencesi

Memorat – 3 (OEM - 35)

- 1- Cinler Ümmühan adında bir kadına musallat olurlar, bu kadın her akşam düğünlerine gider, düğünlerinde para attıklarını görür.

2- Sonra bu kadın cinlerden birine âşık olur, evlenirler, hatta çocukları bile olur. Ümmühan denilen kadının gördüğü böyledir.

3- Dışardan bakılınca durum farklıdır. Düğünde atılanlar para değil eşek dışkısı, kadının çocuğum deyip sarıldığı şey ise bir ayakkabıdır.

4- Kadın bir süre daha böyle yaşamaya devam eder, sonra geceleri ormanlara, dağlara gitmeye başlar. Bir gece karanlıkta yolunu göremeyip bir dikenli çalılığa düşüp ölür.

Motifler:

G307. Cinler

F900. Olağanüstü olaylar

F300. Evlilik veya peri ile irtibat

F400. Ruhlar ve şeytanlar (genel)

F470.2. Şeytanların eğlencesi

Memorat – 4 (OEM - 36)

1- Kaynanası bir tosun verir, tosunu alıp çeke çeke Ballık suyuna varır, orada çocukların teneke çalmasına benzer bir ses gelir.

2- Oradan sonra taş kesilen denilen yere gelir, gelirken tosun ürker, adamı sürüyüp atar. Bir bakar ki cinlerin gelin alayı geçiyor, eğrelti toruğunun arkasına saklanır.

3- Sonra kalkar tosunun yüzünü öpüp, sırtını kaşır, “haydi gidek gardaş” der.

4- Halası cinlerin gelin getirdiğini görür, ben görünce eğrelti toruğunun arkasına saklandıydım, Allah vere de çocuk görüp de korkmasaydı, der.

Motifler:

G307. Cinler

F556. Olağanüstü ses

F900. Olağanüstü olaylar

D960. Sihirli bahçe ve bitkiler

Memorat – 5 (OEM - 37)

1- Osmaniye'nin yukarısında Sülüklü diye bir yaylalık vardır oradan eşeğe odun yükleyip eve gelirken bir ses duyar.

2- Ses bir kez daha duyulur, kendisini beklemesini söyler, ama etrafta kimseler yoktur.

3- Yolda gelirken köyden birisi ile karşılaşır odun yüklü eşeğe neden bindiğini anlar.

Motifler:

G307. Cinler

F556. Olağanüstü ses

J1110. Zeki insanlar

Memorat – 6 (OEM - 38)

1- Akşam geç saatte işten dönerken, evin alt tarafında karşısından bir buzağı bağırarak, koşarak üstüne üstüne gelir.

2- Üstüne üstüne gelmeye devam edince korkar, besmele çeker. Sonra hayvan yanından geçip bir anda ortadan kaybolur.

Motifler:

G307. Cinler

F400. Ruhlar ve şeytanlar (genel)

D1273. Sihirli formül (söz)

F405. Şeytan ile mücadele etme yolları

D102. Şeytanın hayvana dönüşmesi

F401.31. Hayvan şeklinde görünen şeytan

Memorat – 7 (OEM - 39)

1- Genç bir kız eskiden, tahtadan bir evde oturuyorlardı. Oturma odasından diğer odaya geçerken bir anda sırtına kapkara köpek gibi, koyun gibi garip bir şey atlar.

2- Genç kızı yere yıkmaya uğraşır, korkudan çığlık atmaya, bağırmaya çalışır sesi çıkmaz. O garip yaratık genç kızı devirmeye çalışırken pencerenin demirinden tutunur.

3- Bu sırada gürültüyü duyan abi koşup yetişir, kızı tutar, bu sırada o kara yaratık gibi şey abisinin ayakları arasından kaçıp gider. Kız korkudan titremeye başlar, abisi de o yaratığı görmüştür.

4- Sonra kızı hocaya götürürler, muska yazdırırlar, bir daha da o yaratığı görmez.

Motifler:

G307. Cinler

F400. Ruhlar ve şeytanlar (genel)

D102. Şeytanın hayvana dönüşmesi

F401. Şeytanların dış görünüşleri

F401.3. Hayvan şeklinde görünen şeytan

F950. Olağanüstü tedaviler

Memorat – 8 (OEM - 40)

- 1- Akşam bahçeden geçerken sakızlık ağacının orda bembeyaz gelinlikler içinde, genç, güzel bir kız görür. Gelinlikli genç kız düğünümüze gel, düğünümüze gel diye, çağırır. Kadın korkup kaçar.
- 2- Aynı kızı ertesi akşam gene görünür, gene aynı şeyleri söyler.
- 3- Kadın olayı kocasına anlatır. Adam da ertesi akşam kadının ardına saklanıp elinde tüfekte, giderler. Sakızlık denilen ağacın dibinde gene gelinlikli kız ortaya çıkar.
- 4- O sırada adam, tüfeği doğrultup ateş eder. O gelinlikli kız bir anda duman olup uçar.

Motifler:

G307. Cinler

F400. Ruhlar ve şeytanlar (genel)

F405. Şeytan ile mücadele etme yolları

D960. Sihirli bahçe ve bitkiler

Z142. Sembolik renk: beyaz

F220. Perilerin meskeni

F230. Perilerin görünüşü

3.2. Olağanüstü Kahramanlarla İlgili Efsaneler

Karacaoğlan'ın Kedi Donuna Girmesi (OEM - 41)

- 1- Karacaoğlan Çukurova'da gezerken bir kayanın başında oturmuş ip eğiren güzel bir kız görür. Kıza bir dörtlük okur, kız terslenir.
- 2- Kız, sazına güveniyorsan hele yedi dörtlük atışalım da öyle görelim der.
- 3- Kız daha ilk deyişte "gel oğlan sarı lak deli isen de" deyince, Karacaoğlan "ben seni sınıdım ökçen yokmuş, almam şimdiden geri huri isen de" der.
- 4- Kız sinirlenir, beni böyle coşturup söyledin vallahi de senden gayrısına varmam der. Kayalıktan aşağı inip Karacaoğlan'ın yanına inerken düşüp ölür.
- 5- Köylüler koşar gelir Karacaoğlan'ın tepesine çöker. Karacaoğlan beni bunların elinden kurtar diye Allah'a dua eder.
- 6- Allah bu duayı kabul eder, Karacaoğlan kedi kılığına girer, öylece oradan kaçar.

7- Biraz gidince geri tekrar insan haline döner.

Motifler:

F600. Olağanüstü güçlere sahip insan

V220. Azizler, erenler

T50. Flört

L160. Gelecek vaat etmeyen kahramanın başarısı

R210. Kaçışlar

T80. Trajik aşk

N300. Şanssız kazalar

D100. Hayvana dönme

D671. Kaçmak için dönüşüm

Z150. Diğer semboller

Z71.5. formülistik sayı: 7

4. Bitkiler, Ağaçlar ve Hayvanlarla İlgili Efsaneler

4.1. Bitkilerle ve Ağaçlarla İlgili Efsaneler

Ayrık, Çetrik ve Geliç Otunun Efsanesi (OEM - 42)

1- Üç ot beraberce su aramaya çıkarlar. Dolaşırlar ama bir türlü su bulamazlar. Sonra otlardan biri sıkılır ve aramayı bırakır ve ayrılır.

2- Diğerlerinden ayrılıp gittiği için ona ayrık otu derler.

3- Diğer iki ot su aramaya devam eder. Biri suyu bulur, suyu ararken çektiği eziyet yüzünden de buna çetrik otu derler.

4- Suyu bulunca da diğer otu gel iç diye çağırır, onun adı da geliç otu olur.

Motifler:

A2600. Bitkilerin kökenleri

Z71.1. Formülistik sayı: 3

Geliç ile Şıptaban Otu Efsanesi (OEM - 43)

1- İki ot su aramaya çıkarlar, suyu kim daha önce bulacak diye iddiaya tutuşurlar.

2- Şıptaban suyu daha önce bulur, sonra da arkadaşını gel iç diye çağırır. Bundan sonra bu ota geliç otu denir.

Motifler:

A2600. Bitkilerin kökenleri

Kenger Efsanesi (OEM - 44)

- 1- Çalışmak için gurbete giden iki arkadaştan biri çalışır parasını biriktirir, diğeri tembeldir, parasını biriktirmeyip harcar.
- 2- Dönecek zaman para biriktirmemiş olan diğerin biriktirdiği parayı bölüşmek ister, öldürmekle tehdit eder.
- 3- Diğeri, havada uçan kengerlerin kendisini ele vereceğini söyler.
- 4- Tembel olan, arkadaşını öldürür, parasını alıp köye gider ve arkadaşının karısıyla evlenir.
- 5- Kengerler adamı ele verince, kadın oğluna söyler ve oğlan adamı öldürür.

Motifler:

Q400. Cezalandırma çeşitleri

Ağaçların Çıkardığı Ses Efsanesi (OEM - 45)

- 1- Karacaoğlan son zamanlarında götürüp sazını Toroslarda bir ardıcın dalına asar, sonra da yedilerin mağarasına girip sır olur. Kimse öldüğünü görmemiştir.
- 2- Ardıç ve çam ağaçlarının rüzgârda çıkardığı uğultuya Karacaoğlan'ın sazının sesini almış ağaçlar derler.

Motifler:

F600. Olağanüstü güçlere sahip insanlar

V200. Kutsal kişiler

V220. Azizler, erenler

D950. Sihirli ağaç

N200. Talihin iyi hediyeleri

Z150. Diğer semboller

Z71.5. formülistik sayı: 7

4.2. Hayvanlarla İlgili Efsaneler

Çam ve Katırın Törememesi (OEM - 46)²

- 1- Hz. İbrahim'i ateşe atmak için odun toplamaya başlarlar. Hiçbir ağaç odun vermez, bir tek çam ağacı ben odun veririm der.
- 2- Hiçbir hayvan odunları taşımak istemez. Katır ben taşıyım der.
- 3- O zaman çama ışkınlamayasın, katıra da doğurmayasın, töremeyesin diye beddua edilir.

Motifler:

B211.1.3. Konuşan at

² Aynı efsane hem hayvanlarla ilgili hem de ağaçlarla ilgili iki ayrı başlık içerisinde değerlendirilebilir.

- B211.1.3.1. Konuşan eşek
 A1730. Ceza olarak hayvan hayatının oluşturulması
 A2230. Ceza olarak hayvan özellikleri
 (T)A2392. Katır neden doğuramaz
 A2470. Hayvanların alışılmış bedensel hareketleri
 A2600. Bitkilerin kökenleri
 A2720. Ceza olarak bitki özellikleri
 B710. Hayvanların garip özelliklerinin kökeni

Güvercin Efsanesi (OEM - 47)

- 1- Peygamber efendimiz ve Hz. Ebubekir bir mağarada saklanır, müşrikler bulamasın diye mağaranın ağzına güvercin yuva yapar, yumurtlar, örümcek de ağ örer.
- 2- Peygamberimiz de bunun üzerine güvercine dua eder “senin etini yiyenin karnı doymaya, bokuna basan iflah olmaya” der.

Motifler:

- V200. Kutsal kişiler
 A2460. Hayvanların özellikleri: saldırı ve savunma
 B450. Yardımcı kuşlar
 V50. Dua

Kedinin Sırtı Yere Gelmez (OEM - 48)

- 1- Peygamber efendimiz namaz kılarken bir kedi etrafında dolanıyordur. O sırada bir yılan yaklaşır. Kedi yılanı yakalar ve öldürür.
- 2- Peygamber efendimiz kediye dua eder, ondan sonra kedinin sırtı yere gelmez.

Motifler:

- B422. Yardımcı olan kedi
 B400. Yardımcı yerli hayvanlar
 B570. Hayvanların insana hizmet etmesi
 (T)V36. Namaz

Keklik Efsanesi – 1 (OEM - 49)

- 1- Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin düşmanlardan kaçır bir kavağa saklanır. Keklik öterek düşmanlara haber verir.
- 2- Düşmanlar Hz. Hasan ile Hüseyin’i orada şehit eder. Keklik daha sonra Hz. Hasan ile Hüseyin’in kanında eşelenir. Kekliğin gagası ve ayakları bundan kırmızıdır.

3- Bundan dolayı keklığe beddua edilir “senin yumurtan çok ola da alayın olmaya emi” denilir.

Motifler:

V200. Kutsal kişiler

M400. Beddualar

R310. Sığınma yerleri

A2230. Ceza olarak hayvan özellikleri

(T)A2371.4.3. Kekliğin ayakları ve gagası neden kırmızıdır

B291.1. Haber taşıyan kuşlar

Keklik Efsanesi – 2 (OEM - 50)

1- Hz. Ali düşmanlardan kaçır, bir kavağın başına çıkar.

2- Keklik “kakkubak kakkubak, Ali kavakta Ali kavakta” diye ötüp Hz. Ali’nin yerini belli eder.

3- Bunun üzerine Hz. Ali keklığe “çoban eline düşesin, avcılar elinde ölesin” diye beddua eder.

Motifler:

V200. Kutsal kişiler

M400. Beddualar

R310. Sığınma yerleri

A2230. Ceza olarak hayvan özellikleri

B291.1. Haber taşıyan kuşlar

Turaç Kuşu Efsanesi – 1 (OEM - 51)

1- Bütün kuşlar toplanır bahara doğru Allah izin verirse yaylaya çıkacağız, der. Bir tek Turaç Allah izin verirse de yaylaya çıkarım, vermezse de çıkarım der.

2- Allah’ta turacın bu sözünü duyunca, onu cezalandırır.

Motifler:

A2230. Ceza olarak hayvan özellikleri

B210. Konuşan hayvanlar

M400. Beddualar

Turaç Kuşu Efsanesi – 2 (OEM - 52)

1- Bütün kuşlar toplanır bahara doğru Allah izin verirse yaylaya çıkacağız, der. Bir tek Turaç Allah izin verirse de yaylaya çıkarım, vermezse de çıkarım der.

2- Allah’ta turacın bu sözünü duyunca, onu cezalandırır, yükseğe dağlara çıkarmaz.

Motifler:

A2230. Ceza olarak hayvan özellikleri

B210. Konuşan hayvanlar

M400. Beddualar

Turaç ile Keklik Efsanesi (O.E - 53)

1- Keklik Allah izin verirse yaylaya çıkacağım, der. Turaç Allah izin verirse de yaylaya çıkarım, vermezse de çıkarım, der.

2- Allah'ta turacın bu sözünü duyunca, onu cezalandırır, yükseğe dağlara çıkarmaz.

Motifler:

A2230. Ceza olarak hayvan özellikleri

B210. Konuşan hayvanlar

M400. Beddualar

Yarasanın Tüysüz Olması Efsanesi – 1 (OEM - 54)

1- Hz. Süleyman bütün kuşları ormanda çağırır. Bir hastaya şifa bulmak için hepsinden birer tüy ister, her kuş bir tane tüy versin der.

2- Bütün kuşlar gelir, sadece yarasa gelmez. Hz. Süleyman bunun üzerine yarasaya beddua eder, tüylerin dökülsün insan içine, gün yüzüne çıkamayasın, der.

Motifler:

V200. Kutsal kişiler

A2230. Ceza olarak hayvan özellikleri

B210. Konuşan hayvanlar

M400. Beddualar

A2317. 8. Yarasa neden tüysüzdür

Yarasanın Tüysüz Olması – 2 (OEM - 55)

1- Padişah karısı kuş tüyünden köşk ister, padişah bütün kuşları toplar. Bir tek baykuş gelmez. Padişah nerde o koca kafalı der, zorla getirir.

2- Padişah “sen niye çağırdığımda gelmedin?” Baykuş'ta “ben akılsız mıyım da gelip tüylerimi vereyim. Sen de hiç akıl yok mu bu kuşların tüylerini yolup ev yapacaksın, kuş tüyünden ev mi olur yel alır götürür. Hem bu kuşlar önümüz kış soğukta ne yapacaklar, donup ölür hepsi. Ben tüy müy vermem” der.

3- Padişah “sana bir soru soracağım, bilersen bütün bu kuşları serbest bırakacağım, bilemezsen senin de tüyünü alırım”der, baykuş'ta tamam, der.

- 4- Padişah bu dünyada kadın mı çoktur, yoksa erkek mi çok, diye, sorar.
- 5- Baykuş'ta senin gibi kadın sözü ile kuş tüyünden ev yapmaya çıkanlar da kadın sayılır, der.
- 6- Padişah hatasını anlar, bütün kuşları azat eder.
- 7- Bu sırada yarasa çoktan tüylerini dökmüştür. Bu yüzden utanır, hep gece karanlıkta uçar.
- 8- Kuşların hepsi baykuşa dua eder, kıyamete kadar açlık görmeyesin, her gün bir kuşun ayağına gelsin, der.

Motifler:

B210. Konuşan hayvanlar

B120. Bilge hayvanlar

B122.0.3. Bilge baykuş

A2317. 8. Yarasa neden tüysüzdür

B290. İnsan özellikleri ile diğer hayvanlar

J1250. Zekice sözlü cevaplar

J1850. Hayvan veya eşyalara insanmış gibi davranılır

Yarasanın Tüysüz Olmasının Efsanesi – 3 (OEM - 56)

- 1- Hz. Süleyman bütün kuşların dilinden anlar, onlarla konuşur.
- 2- Bütün kuşları toplar, bir saray yapmak için kuşlardan tüy ister.
- 3- Yarasa bahane bulur gelmez.
- 4- Hz. Süleyman beddua eder, yarasanın tüyleri dökülür.

Motifler:

A2317. 8. Yarasa neden tüysüzdür

V200. Kutsal kişiler

A2230. Ceza olarak hayvan özellikleri

B210. Konuşan hayvanlar

M400. Beddualar

Peygamber Efendimizi Görmek İsteyen Yılan (OEM - 57)

- 1- Peygamberimiz uyurken mağaradaki bir delikten yılan çıkar, Hz. Ebubekir de yılan Peygamberimizi sokmasın diye deliğe ayağını dayar. Yılan Hz. Ebubekir'i topuğundan sokar.
- 2- Peygamber efendimiz uyanır, Hz. Ebubekir ter içinde kıvranıyordur, yılan soktuğunu öğrenir. Tükürüğü ile yarayı sıvazlar ve Hz. Ebubekir iyileştirir.

3- Hz. Ebubekir yılana beni neden soktun diye sorar. Yılan da Peygamber efendimizi görmek istediği için ve kendisini engellediği için soktuğunu söyler.

Motifler:

V200. Kutsal kişiler

B210. Konuşan hayvanlar

F900. Olağanüstü olaylar

F950. Olağanüstü tedaviler

F600. Olağanüstü güçlere sahip insanlar

Karayılan Efsanesi – 1 (OEM - 58)

1- Kadın kızını beşiğe yatırıp uyutmuştur, bir karayılan çocuğun üstüne gelir diliyle yalanır.

2- Yılanı “bre kara oğlan yeter kalan bre, yeter kalan, savuş git” denince gider.

Motifler:

F900. Olağanüstü olaylar

B123. Akıllı yılan

J1850. Hayvan veya eşyalara insanmış gibi davranılır

Karayılan Efsanesi – 2 (OEM - 59)

1- Eskiden iyi kalpli ve güzel bir kadın vardır, karayılan bu kadına âşık olur. Onun kapısının önünde durur, kapıyı açık bulursa yatağa girerek yatar, kadın ve kocası kendilerine zarar vermediği için bu duruma ses çıkarmazlar.

2- Zamanla bu olay çevrede duyulur. Hiç kimse yılanı öldürmeye cesaret edemez. Adamın bir tanesi, yılanın zararsız olmasından cesaret alarak öldürmeye karar verir. Etrafındakiler yılanın kutsal bir gücü olduğuna inandıkları için öldürmemesini, sonra kendisinin de ölebileceğini söylerler.

3- Adam onları dinlemeyerek yılanı öldürür. Bir süre sonra kendisi de ölür. Halk adamın ölüm nedenini, yılanın kutsal olduğuna inandıkları gücüne bağlar.

Motifler:

C920. Tabu kırdığı ölüm

F900. Olağanüstü olaylar

Q200. Cezalandırılmış işler

J1850. Hayvan veya eşyalara insanmış gibi davranılır

Karayılan Efsanesi – 3 (OEM - 60)

1- Kadın evin önündeki su kanalının oraya varınca karayılan önüne çıkar, kocası varınca çıkmaz. Bu olay birkaç kez tekrar eder.

2- Kadın korkar ve kızar “kara oğlan git bir daha çıkma karşıma, beni korkutuyorsun” der. Ondan sonra bir daha görünmez.

Motifler:

F900. Olağanüstü olaylar

J1850. Hayvan veya eşyalara insanmış gibi davranılır

Yılanlı Hacı Efsanesi (OEM - 61)

- 1- Eskiden çok tehlikeli, kocaman devasa bir yılan vardır, köylülere korku salar. Davar, insan, çocuk ne bulsa yer. Kimse yanına varıp bunu öldüremez.
- 2- Yılanlı Hacı ben tılsımlıyım beni sokamaz diyerek, yılanı öldürmeye karar verir.
- 3- Bir torba kükürt alıp gider, köylülere de ardından gelip yılan ortaya çıkınca baltalarla, kürekle vurup öldürmelerini söyler.
- 4- Yılanlı Hacı yılanla karşı karşıya gelir, yılan sokamaz ama etrafında dönmeye başlar. Köylüler korkup kaçar.
- 5- Yılan, Yılanlı Hacıyı boğup öldürür. Kendi de kükürtü yediği için karnı patlar ölür.

Motifler:

B875.1. Dev gibi yılan

A2460. Hayvanların özellikleri: saldırı ve savunma

A2370. Hayvan özellikleri: aşırılıklar

F900. Olağanüstü olaylar

Yılanlı Bekir ve Anavarza Yılanının Efsanesi (OEM - 62)

- 1- Eski zamanlarda, her çeşit yılanı tutup, zehirlerine karşı panzehir yapan Yılanlı Bekir, yılan ve akrep sokmalarına karşı muska da yazar.
- 2- Anavarza’da beş adam boyunda, ağız bir insanı yutabilecek genişlikte, yeleli bir yılanın yaşadığı söylenir. Pek çok kişi bu yılanı öldürmeye kalkmış ama başaramamıştır.
- 3- Yılanlı Bekir, kendisine keçeden bir elbise yaptırır yılanla karşılaştığında bu elbisenin kendisini koruyacağını düşünür.
- 4- Dev yılan, Bekir’in şaşkınlık ve korkusundan faydalanır kuyruğuyla ona vurur, yere düşürür. Ardından, ayaklarından başlayarak yutmaya başlar.
- 5- Koltuk altına gelince Bekir kollarını açar. Çevrede bulunan arkadaşlarına “yılanın boynunu kesip beni kurtarın” diye bağırır. Kimse yaklaşamaz, kaçar.

6- Yılan, Bekir'i yutar. Ancak yaklaşık üç dakika sonra kusar. Anavarza yılanı gittiğinde Bekir'in öldüğünü görürler.

Motifler:

B875.1. Dev gibi yılan

A2460. Hayvanların özellikleri: saldırı ve savunma

A2370. Hayvan özellikleri: aşırılıklar

F900. Olağanüstü olaylar

B91. Mitolojik yılan

A2310. Hayvan özelliklerinin kökeni: vücudu kaplayan

B720. Hayvanların garip fiziksel özellikleri

Sürünün Ortasında Oturan Ayı (OEM - 63)

1- Bir ayı gelir davar sürüsünün ortasına oturur.

2- Sürü sahibi "bre koca oğlan gelme artık beni korkutuyorsun" der. Ondan sonra ayı kalkar gider.

Motifler:

F900. Olağanüstü olaylar

J1850. Hayvan veya eşyalara insanmış gibi davranılır

Kaynanasına Fare Yediren Gelin (OEM - 64)

1- Gelinin biri gözleri görmeyen kaynanasından hazzetmez. Gelin bir gün kebab yaptığında kaynanasına fare eti pişirip götürür. Kaynanası kokusundan iyi bir şey olmadığını fark eder ama huzursuzluk çıkmasın diye yer.

2- Zaman geçer gelin yaşlanır kendinin de gelini olur. Gelini bir gün et kavurup kaynanasına götürür. Kaynanasına götürdüğü et bir anda fareye döner. Gelin şaşırır, anlamaz ne olduğunu. Aynı olay üç kere tekrarlanır.

3- Kaynanası, zamanın da ben kaynanama fare eti yedirmiştim şimdi ettiğim karşıma çıkıyor, ben onu hak ettim getir de yiyeyim der.

Motifler:

W136. Sahtekârlık

Q200. Cezalandırılmış işler

F900. Olağanüstü olaylar

Z71.1. Formülistik sayı: 3

Z150. Diğer semboller

Sasıydı Susuydu Çocukların Babasıydı (OEM - 65)

- 1- Eskiden kızın birini ayı tutup inine götürür. Ayı ile kız karı koca olurlar. Sonra yarı ayı yarı insanmış iki çocukları olur.
- 2- Kız bir gün ailesini görmek ister, beni anama-babama götür der ayıya. Ayı da artık beni bırakmaz iki de çocuğumuz var deyip kabul eder. Evlerinin yakınına varınca kızı bırakır, kendi de uzaktan izler.
- 3- Annesi “Kocan sana iyi bakıyor mu, bir sıkıntın var mı?” diye sorar. Kız “yok, iyi bakıyor ana, bir eksiğimi koymuyor da bir kusuru var sası sası kokuyor” der.
- 4- Ayı bunu duyar çok zoruna gider. Duyduklarını içine sindiremez, başını taşa vura vura kendini öldürür. Kız mağaraya gelir ki ayı ölmüş, “sasıydı susuydu çocuklarımın babasıydı” diye ağıt yakar.

Motifler:

F900. Olağanüstü olaylar

B20. Hayvan-adam

J1850. Hayvan veya eşyalara insanmış gibi davranılır

T80. Trajik aşk

5. Şekil Değiştirme Taşa ve Kuşa Dönme ile İlgili Efsaneler

Gövce Oğlak Efsanesi – 1 (OEM - 66)

- 1- Adamın biri karısı ölünce başka bir kadınla evlenir. Kadın çocuklara kötü davranır.
- 2- Çocuklar oğlakları güderken kaybederler.
- 3- Analık korkusuyla Allah’ım bizi ya taş et, ya kuş et, diye dua ederler.
- 4- Duaları kabul olur, çocuklar kuşa döner. Biri bir dağa uçar gider, biri bir dağa. Gövce oğlağı ararlar.

Motifler:

A1970. Çeşitli kuşların yaratılması

B90. Diğer efsanevi hayvanlar

D100. Hayvana dönme

D150. Kuşa dönme

D642. Zor durumdan kurtulmak için dönüşüm

S31. Zalim üvey anne

M10. Geri alınamaz kararlar

Göyce Oğlak Efsanesi - 2 (OEM - 67)

- 1- Adamın biri karısı ölünce başka bir kadınla evlenir. Kadın çocuklara kötü davranır.
- 2- Çocuklar oğlakları güderken kaybederler.
- 3- Analık korkusuyla Allah'ım bizi ya taş et, ya kuş et, diye dua ederler.
- 4- Duaları kabul olur, çocuklar kuşa döner. Biri bir dağa uçar gider, biri bir dağa. Göyce oğlağı ararlar.

Motifler:

- A1970. Çeşitli kuşların yaratılması
- B90. Diğer efsanevi hayvanlar
- D100. Hayvana dönme
- D150. Kuşa dönme
- D642. Zor durumdan kurtulmak için dönüşüm
- S31. Zalim üvey anne
- M10. Geri alınamaz kararlar

Zorkunda Kuş Olan Kardeşlerin Efsanesi (OEM - 68)

- 1- Karısı ölen bir adam yeniden evlenir.
- 2- Üvey anne, kocasından çocukları dağa götürüp bırakmasını ister.
- 3- Çocuklar, yere ekmek kırıntısı atarlar.
- 4- Babaları onları dağda bırakır.
- 5- Kuşlar kırıntılarını yediği için yolu bulamazlar ve Allah'a kuş ya da taş olmak için dua ederler.
- 6- Allah onları kuş yapar.

Motifler:

- A1970. Çeşitli kuşların yaratılması
- B90. Diğer efsanevi hayvanlar
- D100. Hayvana dönme
- D150. Kuşa dönme
- D642. Zor durumdan kurtulmak için dönüşüm
- S31. Zalim üvey anne
- M10. Geri alınamaz kararlar
- S10. Zalim anne ve baba

Yusufçuk Kuşu Efsanesi (OEM - 69)

- 1- Oğlak güden iki kardeş, oğlakları kaybedince Allah'tan kuş ya da taş olmayı dilerler.

2- Allah dualarını kabul eder, oğlan taş olur kız da kuş olur.

3- Kız o gündür bu gündür “Yusufçuk buldun mu” diye öter.

Motifler:

A1970. Çeşitli kuşların yaratılması

B90. Diğer efsanevi hayvanlar

D100. Hayvana dönme

D150. Kuşa dönme

D642. Zor durumdan kurtulmak için dönüşüm

S31. Zalim üvey anne

M10. Geri alınamaz kararlar

S10. Zalim anne ve baba

D231. İnsanın taşa dönüşmesi

Kuş Olan Kardeşler – 1 (OEM - 70)

1- Adamın biri karısı ölünce tekrar evlenir. Üvey anne çocukları istemez dağa atmasını ister.

2- Adam çocukları alıp dağa götürür. Siz burada oynayın, ben şu ilerde odun edeyim, der.

3- Adam su kabaklarının içini boşaltır önce, sonra da ağaca asıp çekip gider. Rüzgâr estikçe kabaklar birbirine çarpıp tak-tak ses çıkarır.

4- Çocuklar da sesi duydukça babamız daha odun ediyor sanırlar. Oyun oynamaya devam ederler.

5- Artık gece olup babaları gelmeyince varıp bakarlar ki babaları yoktur. Odun sesi sandıkları ses de kabaklardan çıkıyordur. Çocuklar “tak tak kabacık ille anacık ille anacık.” der.

6- Ağlayıp Allah’a yalvarırlar, kuş olmayı dilerler. Allah da dualarını kabul eder çocuklar kuş olur.

Motifler:

A1970. Çeşitli kuşların yaratılması

B90. Diğer efsanevi hayvanlar

D100. Hayvana dönme

D150. Kuşa dönme

D642. Zor durumdan kurtulmak için dönüşüm

S31. Zalim üvey anne

M10. Geri alınamaz kararlar

S10. Zalim anne ve baba

Kuş Olan Kardeşler – 2 (OEM - 71)

- 1- Oğlak güden iki kardeş, oğlakları kaybedince Allah'tan kuş ya da taş olmayı dilerler.
- 2- Allah dualarını kabul eder, oğlan taş olur kız da kuş olur.
- 3- Kız o gündür bu gündür “Yusufçuk buldun mu” diye öter.

Motifler:

A1970. Çeşitli kuşların yaratılması

B90. Diğer efsanevi hayvanlar

D100. Hayvana dönme

D150. Kuşa dönme

D642. Zor durumdan kurtulmak için dönüşüm

S31. Zalim üvey anne

M10. Geri alınamaz kararlar

S10. Zalim anne ve baba

M400. Beddualar (küfürler)

Taş ve Kuş Olan Kardeşler (OEM - 72)

- 1- Adamın biri karısı ölünce yeniden evlenir. Üvey anne çocuklara işkence eder, aç-susuz koyar.
- 2- Üvey anne çocukların tavşanını pişirip çocuklara yedirir.
- 3- Çocuklar tavşanı sorar, analık tavşanı çocuklara yedirirken söyler. Çocuklar ormana kaçar.
- 4- Biri Allah'ım beni kuş et, der, biri de Allah'ım beni taş et, der. Çocuklardan biri taş olur, biri de bembeyaz kuş olur.

Motifler:

B90. Diğer efsanevi hayvanlar

D100. Hayvana dönme

D150. Kuşa dönme

D642. Zor durumdan kurtulmak için dönüşüm

S31. Zalim üvey anne

M10. Geri alınamaz kararlar

S10. Zalim anne ve baba

D231. İnsanın taşa dönüşmesi

S180. İşkenceler

A1970. Çeşitli kuşların yaratılması

6. Doğa Olaylarıyla İlgili Efsaneler

Karının Kışı Efsanesi (OEM - 73)

- 1- Yalnız yaşayan bir kadıncağız vardır, eski püskü bir evde yaşar. Bir tane cılız keçisi vardır. Kendi kendine geçinip gider.
- 2- Bir sene kış biterken, şubat-mart gibi bir yağmur başlar. Hiç kesilmeden haftalarca yağar. Büyük bir sel gelir, bu yaşlı kadımla keçisini, evini de kaptığı gibi götürür.
- 3- O zamandan beri böyle şubat-mart gibi çok yağmur yağınca karının kışı geldi denilir.

Motifler:

A1000. Dünya felaketleri

A1010. Sel

Karı Kışı Efsanesi (OEM - 74)

- 1- Yalnız yaşayan bir kadıncağız vardır, eski püskü bir evde yaşar. Bir tane cılız keçisi vardır. Kendi kendine geçinip gider.
- 2- Bir sene kış biterken, şubat-mart gibi bir yağmur başlar. Hiç kesilmeden haftalarca yağar. Büyük bir sel gelir, bu yaşlı kadımla keçisini, evini de kaptığı gibi götürür.
- 3- O zamandan beri böyle şubat-mart gibi çok yağmur yağdığında karının kışı geldi denilir.

Motifler:

A1000. Dünya felaketleri

A1010. Sel

7. Tarihî Efsaneler

7.1. Tarihî Yerlerle İlgili Efsaneler

Şah Kızı (OEM - 75)

- 1- Anavarza kralının çok güzel bir kızı vardır.
- 2- Kral kaleye kim su getirirse kızını ona vereceğinin duyurur.
- 3- İki delikanlı talip olur ve kanal kazmaya başlarlar.
- 4- Kız sevdiği delikanlıya nasıl kazacağını anlatır.
- 5- Yarışı kızın sevdiği delikanlı kazanır.

Motifler:

J1100. Zekilik

J1110. Zeki insanlar

P10. Krallar

P40. Prensesler

T10. Âşık olmak

Keçi Kalesi (OEM - 76)

- 1- Gavurlar bir kale yapar, Türkler burayı tutamaz derler.
- 2- Türkler kaleyi nasıl alırsız bunlar sayıca fazla diye düşünür.
- 3- Keçilerin boynuzuna mum yapıştırıp kaleye salarlar.
- 4- Gâvurlar Türklerin geldiğini sanıp kaçar.
- 5- Bundan sonra buraya Keçi Kalesi denir.

Motifler:

P550. Askeri işler

B400. Yardımcı yerli hayvanlar

B570. Hayvanların insana hizmet etmesi

J10. Deneyim yoluyla bilgelik (bilgi) elde etme

K1800. Gizlemek veya yanılsama yoluyla aldatma

K1870. Göz yanıltmasıyla (illüzyon) aldatma

L300. Güçsüzün zaferi

N800. Yardım getirenler

R150. Kurtarıcılar

R210. Kaçışlar

(T) Yer adının kökeni

Kanlıgeçit Köprüsü – 1 (OEM - 77)

- 1- Çok tehlikeli bir köprü vardır, durmadan kazalar olur.
- 2- Burada çok fazla insan öldüğünden adı Kanlıgeçit olur.

Motifler:

(T) Yer adının kökeni

Kanlıgeçit Köprüsü – 2 (OEM - 78)

- 1- Fransızlar savaş zamanı bir köprünün raylarını sökerler, birçok asker ölür.
- 2- Köprülerin adı Kanlıgeçit olarak kalır.

Motifler:

(T) Yer adının kökeni

S100.-S199. Korkunç katliamlar ve sakatlamalar

K2200. Düşmanlar ve hainler

Kanlıgeçit Ormanı (OEM - 79)

- 1- Ormanda saklanan eşkıyalar birçok kişiyi öldürürler.
- 2- Bu yüzden ormana Kanlıgeçit denir.

Motifler:

(T) Yer adının kökeni

S100.-S199. Korkunç katliamlar ve sakatlamalar

S110. Cinayetler

Alikesik Efsanesi (OEM - 80)

- 1- Hz. Ali bir kadına borçludur. Kadın borcunu ister.
- 2- Hz. Ali hemen Düldül denilen atına biner, Anavarza kralına varır onu İslam dinine davet eder.
- 3- Eğer kral Müslüman olmazsa onunla savaşacak, ganimet alıp kadına olan borcunu ödeyecektir.
- 4- Hz. Ali Anavarza'nın ortasına gelir etrafının çevrilmiş olduğunu görür. O kadar çok askerle çevrilidir ki, Zülfikar denilen kılıcını çekecek kadar bile yer yoktur.
- 5- Buradan kaçıp kurtulmak için "Ya Allah!" deyip kaleyi keser.
- 6- Bundan dolayı buranın adı "Alikesik"tir.

Motifler:

H1130. İnsanüstü işler

F900. Olağanüstü olaylar

V200. Kutsal kişiler

V350. Dinler arası çatışma

D670. Sihirli uçuş

P550. Askeri işler

Akçadağ ve Akçadağ Efsanesi (OEM - 81)

- 1- Akçadağ eteklerinde eşi ve bir çocuğu ile bir adam yaşar, eşi ile küstür.
- 2- Eşi ile barışmak için, Akçadağ'a ava gider, bir oğlaklı geyik vurup, getirir evin önüne atar.
- 3- İçeri girer bakar ki çocuğu ve eşi ölmüştür, kucak kucağa yatıyorlardır.
- 4- Yavrulu geyiği vurduğu için vebali tutmuştur. Sonra vurduğu geyiğin dağda meleyen yavrusunu yakalayıp eve getirir.
- 5- Onu davar sütüyle besler, büyütür. Bir daha ava gitmez.

Motifler:

C700. Çeşitli yasaklar

P414. Avcı

P230. Anne-baba ve çocuklar

Kadirli Yolundaki Kale Taşı (OEM - 82)

- 1- Taş ustası bir adam vardır. Kadirli tarafında bir kale örecektir. Yolda giderken büyükçe bir taş görür iyi köşe taşı olur bu deyip taşı sırtlar.
- 2- Yolda bir adam, senin oğlun öldü der.
- 3- Benim oğlum daha üçyüz elli yaşında ham tıraş, der.
- 4- Adam taşı atar. Ölüm olduğunu bileydim taşı taş üstüne koymazdım der.
- 5- O taş da hâlâ durur orda Kadirli tarafında. O taşı ziyarete giderler.

Motifler:

F610. Dikkat çekici güçlü adam

F600. Olağanüstü güçlere sahip insanlar

J10. Deneyim yoluyla bilgelik (bilgi) elde etme

M250. Ölüm ile bağlantılı sözler

Anavarza Efsanesi – 1 (OEM - 83)

- 1- Asurluların Çukurova valisi Anavarza'yı inşa ettirirken bir ustabaşı, insan gücüyle kaldırılması imkânsız olan yüzlerce kilo gelebilecek örgü taşlarını tek başına ve başının üstünde taşır.
- 2- Kalenin bitip de son taşlarının yerine konduğu sırada bir işçi gelerek ustabaşının oğlunun öldüğünü bildirir. Adam başındaki taşı oraya atar ve bir dörtlük söyler.

Motifler:

F610. Dikkat çekici güçlü adam

F600. Olağanüstü güçlere sahip insanlar

J10. Deneyim yoluyla bilgelik (bilgi) elde etme

M250. Ölüm ile bağlantılı sözler

(T) Yer adının kökeni

Anavarza (Anazarba) Efsanesi – 2 (OEM - 84)

- 1- Kale kralının kızı Zarba adında çobana âşıktır, başka bir kralın oğlu da kızı istemektedir.
- 2- Kral, kaleye kim suyu daha önce getirirse kızını ona vereceğini söyler.
- 3- Çoban yorulup uykuya dalar, kralın oğlu suyu önce getirir.
- 4- Prenses annesine döner ana Zarba öldü, der. Kendisini uçurumdan atar.

5- Kalenin adı Anazarba olur.

Motifler:

P10. Krallar

P40. Prensesler

P412. Çoban

T10. Âşık olmak

T80. Trajik aşk

(T) Yer adının kökeni

Anavarza Efsanesi – 3 (OEM - 85)

1- Kale kralının kızı yoksul bir oğlana âşıktır, bir prens de kızı istemektedir.

2- Kral, fakir genci onaylamaz ama şans verir, kaleye kim suyu daha önce getirirse kızını ona vereceğini söyler.

3- Prens fakir genci öldürür, krala suyu getirdiğini söyler.

4- Prenses olanları öğrenir, kendini Anavarza dağından atar.

Motifler:

P10. Krallar

P30. Prensler

P40. Prensesler

P412. Çoban

T10. Âşık olmak

T80. Trajik aşk

Anavarza Taşının Efsanesi (OEM - 86)

1- Ölümün varlığını bilmeyen Naş Anavarza Kalesi'nin inşaatında çalışır.

2- Oğlunun öldüğünü öğrenir.

3- Dünyada ölüm olduğunu anlayarak taşı yere bırakır.

4- Taş bugün hâlâ durur.

Motifler:

F610. Dikkat çekici güçlü adam

F600. Olağanüstü güçlere sahip insanlar

J10. Deneyim yoluyla bilgelik (bilgi) elde etme

M250. Ölüm ile bağlantılı sözler

Anavarza Kalesi Efsanesi (OEM - 87)

1- Anavarza Kalesi'nin inşaatında çalışan işçilerden biri ölümden habersizdir.

2- Karısının öldüğünü öğrenir.

3- Dünyada ölüm olduğunu anlayarak taşı yere bırakır, tekrar kaldıramaz.

4- Sözü edilen taş Anavarza'nın doğu kesiminde durmaktadır.

Motifler:

F610. Dikkat çekici güçlü adam

F600. Olağanüstü güçlere sahip insanlar

J10. Deneyim yoluyla bilgelik (bilgi) elde etme

M250. Ölüm ile bağlantılı sözler

Anavarza Kalesi'nin Adı (OEM - 88)

1- Kale yapımında bir ana-oğul çalışmaktadır.

2- Oğlu, taşları annesine fırlatırken "ana varıyo" der.

3- Kalenin adı bu sözlerin birleşimi ve değişimi ile Anavarza olur.

Motifler:

F610. Dikkat çekici güçlü adam

F600. Olağanüstü güçlere sahip insanlar

J10. Deneyim yoluyla bilgelik (bilgi) elde etme

M250. Ölüm ile bağlantılı sözler

(T) Yer adının kökeni

Kozan'ın Efsanevi Taşı (OEM - 89)

1- Kozan'da kale yapımında çalışan, ölümden haberi olmayan, bir adam vardır

2- Bir gün kalenin kenarından bir cenaze geçer.

3- Kale yapımında çalışan adam merak ederek bunun ne olduğunu sorar.

4- Cenaze olduğunu öğrenince çok şaşırır. "Ölümün var olduğunu bilseydim bu dünyada taş üstünde taş koymazdım." der ve iki tonluk taşı yolun üzerine bırakır.

5- Bir daha da o taşı kimse kaldıramaz.

Motifler:

F610. Dikkat çekici güçlü adam

F600. Olağanüstü güçlere sahip insanlar

J10. Deneyim yoluyla bilgelik (bilgi) elde etme

M250. Ölüm ile bağlantılı sözler

7.2. Hazinelele İlgili Efsaneler

Karakışla Hazinesi (OEM - 90)

1- Karaçay'ın yukarısında Karakışla denilen eski yerleşim yerinin orda hazine olduğuna inanılır.

2- Defineciler bu hazinenin tılsımlı olduğunu düşünür, bir hoca alıp define çıkarmaya giderler.

3- Definecilerden biri hoca okurken aha gördüm der ve hazine yılanı dönüşür. Herkes bir tarafa kaçar.

Motifler:

D400. Dönüşümün diğer şekilleri

B102. Kıymetli metalden mücevher hayvanlar

B90. Diğer efsanevi hayvanlar

Mecit Kayalıklarındaki Hazine (OEM - 91)

1- Mecit Kayası'nın altında altın vardır.

2- Eğer ortaya çıkartılırsa, altınlar Karaçay'ın önünü kapatacaktır.

Motifler: Gerçeğe çok yakın bir anlatıdır.

Toprakkale Efsanesi (OEM - 92)

1- Bir Türk Beyrut'ta Ermeni birine rastlar, Ermeni bir zarf verir bunu Toprakkale'nin beyaz kuşaklı burcuna atmasını ister.

2- Türk memlekete döner sözünü hatırlar ve çıkar zarfı burca atar.

3- Zarfın düştüğü yerden eşek arıları püskürür.

4- Arılardan birine vurunca yer düşer madeni ses çıkar.

5- Anlar ki arılar tılsımdır, arıların çoğu uçup gitmiştir.

6- Türk Beyrut'a gittiğinde Ermeni iyi ki bizim tılsımı geç farkettiler der.

Motifler:

A2370. Hayvan özellikleri: aşırılıklar

D400. Dönüşümün diğer şekilleri

D420. Hayvanın nesneye dönüşmesi

B102. Kıymetli metalden mücevher hayvanlar

B90. Diğer efsanevi hayvanlar

M100. Sözler ve yeminler

Aslantaş Harabelerindeki Hazine Efsanesi (OEM - 93)

1- Harabelerin yakınındaki bir mağarada hazineler vardır.

2- Mağaranın ağzında sihirli kılıçlar ve insan yiyen ejderhalar olduğu için kimse hazineye ulaşamamıştır.

Motifler:

E291. Hayalet gizli hazineyi korur

B90. Diğer efsanevi hayvanlar

Karatepe Hazinesi Efsanesi (OEM - 94)

- 1- Bir çoban keçilerden birisinin, çevrede su olmadığı halde su bulduğunu görür.
- 2- Keçiyi takip ederek mağaraya gider, hazineyi bulur zengin olur.

Motifler:

P412. Çoban

Çobanın mağarada hazine bulup zengin olması Ali Baba ve Kırk Haramiler masalını anımsatmaktadır. Çobanın mağarada bulduğu hazine ile zengin olmasını masal motifi olarak görmek mümkündür.

7.3. Yer Adlarıyla İlgili Efsaneler

Kanlıgeçit Köyü – 1 (OEM - 95)

- 1- Fransızlar Osmaniye'yi işgal için saldırır, askerlerimize pusu kurarlar.
- 2- Birçok askerimiz o bölgede şehit olur.
- 3- Ondan sonra buraya Kanlıgeçit denilir.

Motifler:

(T) Yer adının kökeni

S100.-S199. Korkunç katliamlar ve sakatlamalar

K2200. Düşmanlar ve hainler

Kanlıgeçit Köyü – 2 (OEM - 96)

- 1- Maraşlı Zülkadiroğulları, Çukurova'daki Ceridoğullarına ortak olmak ister.
- 2- İstekleri kabul edilmeyince Kanlıgeçit'te savaşır.
- 3- Ceridoğulları'nın kazandığı savaşta çok kan dökülen bu yere Kanlıgeçit denir.

Motifler:

(T) Yer adının kökeni

S100.-S199. Korkunç katliamlar ve sakatlamalar

Oruçbey Köyünün Adı (OEM - 97)

- 1- Köye bir hastalık gelir bu korona gibi, kimse kalmaz. Apuşlarda bir kız kalır.
- 2- Gebenden dokuz oğlan gelir, bir tanesi o kızı hastalıktan kurtarır alır.
- 3- Ondan sonra köye dokuz oğlan derler.
- 4- Sonra Oruçbey adında bir kadı gelir. Buraya yerleşir kalır.
- 5- Bu Oruçbey'den dolayı köyün adı Oruçbey olur.

Motifler:

(T) Yer adının kökeni

A1617. Yer adının kökeni

N800. Yardım getirenler

Böcekli Köyü (OEM - 98)

1- Böcekoğlu'nun biriktirdiği yağmur sularının içine böcek düştüğü için köyün adı Böcekli olur.

2- Diğer söylentiye göre, Böcekoğlu'nun soyundan gelenler burada yaşadığı için köyün adı Böcekli olur.

Motifler:

(T) Yer adının kökeni

A1617. Yer adının kökeni

Elbeyli Köyü (OEM - 99)

1- İlbeyoğlu (Elbeyoğlu) atını bağlamak için yere kazık çakar. Kazık yeşerip çınar olur.

2- Çınarın yakınındaki köye Elbeyli adı verilir.

Motifler:

(T) Yer adının kökeni

A1617. Yer adının kökeni

Selverler ve Ayşeler Köyü (OEM - 100)

1- Selver ve Ayşe çok güzel iki kız kardeşdir.

2- Selver'in gelin gittiği köye Selverler, Ayşe'nin gelin gittiği köye Ayşeler adı verilir

Motifler:

(T) Yer adının kökeni

A1617. Yer adının kökeni

Atalan Köyü- 1 (OEM - 101)

1- Bir düğün sırasında şiddetli yağmur yağınca dere taşar.

2- Gelin atla dereden geçerken, suya kapılır.

3- Köye Atalan adı verilir.

Motifler:

A1010. Sel

(T) Yer adlarının kökeni

A1617. Yer adının kökeni

7.4. Sınırlandırılmış Tabu Yerlerin Kökenleriyle İlgili Efsaneler

7.4.1. Dağ, Göl, Mağara, Pınar, Çeşme ile İlgili Efsaneler

Dumanlı Dağı (OEM - 102)

1- Dağın eteklerinde sürekli sis ve duman olduğu için dağa Dumanlı adı verilir.

Motifler:

(T) Yer adlarının kökeni

A1617. Yer adının kökeni

Düldül Dağı Efsanesi (OEM - 103)

1- Hz. Ali'nin atının ayak izi dağdaki kayalıklara çıkar.

2- Bu izden dolayı dağa Düldül adı verilir.

Motifler:

A901. Ayak izi

(T) Yer adlarının kökeni

A1617. Yer adının kökeni

Eğil Düldül Efsanesi (OEM - 104)

1- Hz. Ali bir savaşta buralara kadar gelir.

2- Dağın üzerinden atlayacağı zaman eğil mübarek der.

3- Dağ eğilmez Düldül atın nalları dağa çarpar. Ayak izleri dağa çıkar.

4- Ondan sonra bu dağa Düldül adı verilir.

Motifler:

A901. Ayak izi

(T) Yer adlarının kökeni

A1617. Yer adının kökeni

Sivrice Tepesi'ndeki Işığın Efsanesi (OEM - 105)

1- İşgal zamanı düşmanla işbirliği yapan Gâvur Hamza, Behlül'ü yakalayıp Fransızlar'a teslim etmek ister.

2- Kavgada yaralanan Behlül, yerde altı yedi yüz metre sürünür ve ölür.

3- Her Cuma gecesi, vurulduğu yerden çıkan bir ışık mezarına kadar gidip kaybolur.

Motif:

K950. Çeşitli hain cinayetler

S110. Cinayetler

K2200. Düşmanlar ve hainler

Kurt Tepe Efsanesi (OEM - 106)

1- Kaypak Köyünden bir çoban dağda davar güder.

2- Mezarlıktan iki kişi çıkar çobandan su isterler.

3- Pınardan geri dönerken arkasına bakmamasını söylerler.

4- Çoban dayanamaz kafasını çevirir ve kurt parçalar.

Motifler:

V220. Azizler, erenler

P412. Çoban

(T)B99.3. Mitolojik kurt

Amanos Dağlarında Kirmen Kayası (OEM - 107)

1- Bir kadın kirmenini kayanın zirvesinden aşağıya sarkıtır bunun için bu kayalıklara kirmen kayası denir.

Motifler:

(T) Yer adlarının kökeni

A1617. Yer adının kökeni

Şahinkayası (OEM - 108)

1- Şahin meraklısı bir genç, kayalıklardaki şahin yuvasına ulaşır.

2- Yavru şahinleri alırken, anne şahin kanat darbeleriyle ipi keser, genç düşer ölür.

3- Gencin öldüğü kayaya Şahinkayası denir.

Motifler:

P414. Avcı

(T) Yer adlarının kökeni

A1617. Yer adının kökeni

Karaat Kayalıkları Efsanesi (OEM - 109)

1- Komutan kayalıklardan atlamak için atına “haydi karaat” der.

2- Kayalıkların adı Karaat olur.

Motifler:

(T) Yer adlarının kökeni

A1617. Yer adının kökeni

Çocuk Atılan Kaya (OEM - 110)

1- Kadının biri ikinci evliliğini yapar, ilk evliliğinden bir çocuğu vardır.

2- Babalık çocuğu istemez.

3- Anne çocuğun eline bir dürüm sarıp verir sonra da çocuğunu kayadan atar.

4- Bu olaydan sonra buranın adı Çocuk Atılan Kaya kalır.

Motifler:

(T) Yer adlarının kökeni

A1617. Yer adının kökeni

S10. Zalim anne-baba

Konuşan Kaya Efsanesi (OEM - 111)

- 1- İki adam bir genç kıızı kaçırıp öldürürler.
- 2- Kafasını kesip evinin önüne atarlar.
- 3- Kesik baş, öldürüldüğü yere gider.
- 4- O tepede ateşe benzer parıltılar görülür, kıza ait sesler duyulur.

Motifler:

- S110. Cinayetler
 K730. Kurbanı tuzak kurma
 S400. Acımasız işkenceler
 A970. Kayalar ve taşların kökeni

Gelin Uçağı (OEM - 112)

- 1- Düşman subayı köyden bir kız ile evlenir.
- 2- Katırla giderken kız kendini uçurumdan aşağı atar.
- 3- Bu uçuruma Gelin Uçağı denir.

Motifler:

- TKTK 1-25. Gelin alayı
 (T) Yer adlarının kökeni
 A1617. Yer adının kökeni

Yeşil Şelalesi Efsanesi (OEM - 113)

- 1- Bir kız pınara su almaya gider
- 2- Cıvarda koyun otlatan çoban da o sırada pınara gider.
- 3- Köylü bu durumu yanlış yorumlar.
- 4- Kızı da, çobanı da orada öldürürler.
- 5- Oradaki taşlar kız ile çobanın kanlarına bulanır.
- 6- Kız ile çoban haksız yere öldürüldükleri için o günden beri taşlar kırmızı renktedir.

Motifler:

- A970. Kayalar ve taşların kökeni
 P412. Çobanlık
 K2110. İftira
 J2050. Mantıksızlık dar görüşlülük
 K2150. Masum suçlu gibi görünür
 K2100. Haksız yere suçlamalar
 S110. Cinayetler

(T) Yer adlarının kökeni

A1617. Yer adının kökeni

Kırmızı Taş Efsanesi (OEM - 114)

- 1- Çerçioğlu Köyünde bulunan suyun yukarısında zamanında genç bir oğlan öldürülür.
- 2- Çocuğun cenazesi gittiği halde taşlardaki kanın kırmızısı geçmiyor.
- 3- Bu taşların üzerindeki kırmızılığın nedeninin bu çocuğun kanı olduğu söyleniyor. Bugün bile hâlâ kırmızıdır.

Motifler:

A970. Kayalar ve taşların kökeni

(T) Yer adlarının kökeni

A1617. Yer adının kökeni

S110. Cinayetler

Kınalıçınar Köyü Pınarı (OEM - 115)

- 1- Cinik Emmi cinler tarafından kaçırılır.
- 2- Yolun üzerinde bir pınar çıkar.
- 3- Suyu gören cinler korkar kaçar.
- 4- Suyun yanı, adak yeri olur.

Motifler:

G307. Cin

D910. Sihirli su

F700. Olağanüstü yerler

V220. Azizler, erenler

(T) Yer adının kökeni

Cürcen Pınarındaki Peri Kızı (OEM - 116)

- 1- Böcekli'de Cürcen isimli pınarın oluşturduğu gölette vaktiyle bir peri kızı yaşar.
- 2- Çevre köylerden insanlar kül ile çamaşırlarını orada yıkarlar.
- 3- Peri kızı çıkıp külünüz benim saçlarımı beyazlatıyor der ve kaybolur.

Motifler:

G307. Cin

F200. Periler

F220. Perilerin meskeni

D910. Sihirli su

F700. Olağanüstü yerler

F713. Olağanüstü göl

Ciğersiz Çeşme (OEM - 117)

- 1- Çoban arkadaşları için koyun keser.
- 2- Kestiği koyunun ciğerini su başındaki kayaya koyar.
- 3- Ciğer yok olur.
- 4- Çobanın arkadaşı buraya çeşme yaptırır adını Ciğersiz Çeşme koyar.

Motifler:

F700. Olağanüstü yerler

F420. Su ruhları

D910. Sihirli su

(T) Yer adının kökeni

Karatepe'nin Suyu (OEM - 118)

- 1- Karatepeliler, köyün yakınındaki suyu içtikleri için saftırlar.

Motifler:

D1241. Sihirli su

Kölete Suyu (OEM - 119)

- 1- Antik dönemlerde bir bey yaşar, yakışıklı bir erkek evladı vardır. Bey oğlunun mürüvvetini görmek ister.
- 2- Ovada ağanın birinin çok güzel bir kızı olduğunu haber alırlar. Dünürcü olurlar.
- 3- İki genç evlenir, mutlu bir hayat sürmeye başlarlar.
- 4- Sonra kız hastalanır, hastalık tüm güzelliğini yavaş yavaş eritmeye başlar.
- 5- Kız kocasının artık kendisini sevmediğini düşünür derenin taşkın bir zamanında kayanın başına çıkıp atlar. Kocasını da arkasından atlar.
- 6- Tanrı olanları görür, iki gence acır. Kızın saçlarını taştan aşağıya dökülen suyun köpüklerine dönüştürür. Kocasını da derenin ortasında bir çınar ağacı yapar.

Motifler:

T10. Âşık olmak

T80. Trajik aşk

D231. İnsanın taşa dönüşmesi

D950. Sihirli ağaç

R260. Kovalamacalar

N300. Şanssız kazalar

F700. Olağanüstü yerler

(T) Yer adının kökeni

Karanlıkdere'deki Kayalar (OEM - 120)

1- Karanlıkdere'de çok büyük iki kaya vardır, kayalardan birinin altında gizli bir mağara ve geçit vardır.

2- Zamanında Peygamber efendimiz bir sefer sırasında bu mağarada kalır, geçitten de Kâbe'ye varır.

Motifler:

F700. Olağanüstü yerler

F750. Olağanüstü dağlar ve diğer arazi özellikleri

A970. Kayalar ve taşların kökeni

Peygamberin Atının Ayak İzleri (OEM - 121)

1- Karanlıkdere'de bulunan kayalardan en büyüğünde Peygamber efendimizin atının ayak izi görünmektedir.

2- Bir sefer sırasında buradan geçerken atının ayak izleri bu kayalar çıkmıştır.

Motifler:

A901. Ayak izi

F700. Olağanüstü yerler

F750. Olağanüstü dağlar ve diğer arazi özellikleri

A970. Kayalar ve taşların kökeni

V200. Kutsal kişiler

Hz. Ali'nin Atının Ayak İzleri Efsanesi – 1 (OEM - 122)

1- Dervişpınarı Yaylası'nda Karanlıkdere denilen yerde iki tane büyük devasa kaya vardır.

2- Hz. Ali bir sefer zamanı buradan geçmiş, atının ayak izleri de kayalara çıkmıştır.

Motifler:

A901. Ayak izi

F700. Olağanüstü yerler

F750. Olağanüstü dağlar ve diğer arazi özellikleri

A970. Kayalar ve taşların kökeni

V200. Kutsal kişiler

Ali Kayası Efsanesi (OEM - 123)

- 1- Hz. Ali düşmanlar tarafından Çağlayan Deresi'nde sıkıştırılır. Yüksek kayalıklara çıkabilirse kurtulacaktır.
- 2- Atını kayalıklara sürerek kaçmayı başarır.
- 3- Halk bu kayalarda yer alan at ayağı izlerinin Hz. Ali'nin atının ayak izleri olduğuna inanır. Bu yüzden sözü edilen kayalara Ali Kayası ismini verirler.

Motifler:

A901. Ayak izi

F700. Olağanüstü yerler

F750. Olağanüstü dağlar ve diğer arazi özellikleri

A970. Kayalar ve taşların kökeni

V200. Kutsal kişiler

8. Taşıt, Makine ve Araç-Gereçlerle İlgili Efsaneler

8.1. Taşıtların Cezalandırılması

Cezalandırılan Tank (OEM - 124)

- 1- Kıbrıs Barış Harekâtına Osmaniye'den birlikler de katılıyor.
- 2- Tankın bir tanesi sürekli arızalanır.
- 3- En son komutan bunu cezalandırır, Gökbekirli'ye atarlar.

Motifler:

P550. Askeri işler

Z71.1. Formülistik sayı: 3

J1850. Hayvan veya eşyalara insanmış gibi davranılır

Q400. Cezaların çeşitleri

BÖLÜM IV

TASNİFE GÖRE OSMANİYE EFSANE VE MEMORATLARI METİNLERİ

1. Dünyanın ve Evrenin Yaratılış ve Yok Oluş Efsaneleri

1.1. Evrenin Yaratılmasıyla İlgili Efsaneler

Ay ile Güneş Efsanesi – 1 (OEM - 1)

Güneş kız, Ay da erkek iki kardeşmiş. İkisi de gündüz ben doğacağım diye zıtlaşmışlar, kavga ederlermiş. Bir gün güneş hamur yoğururken yine ay ile zıtlaşmış bunlar. Hamurlu eliyle güneş ayın suratına bir tane yapıştırıvermiş. Güneş aya vurunca ayın suratı çepellenmiş. Bundan sonraları da güneş gündüz, ay gece doğmaya başlamış (K. 1).

Ay ile Güneş Efsanesi – 2 (OEM - 2)

Eskiden ay ile güneş iki kardeşmiş. Kardeşlerden büyük olanı Ay, erkek; küçük olanı Güneş ise kızmış. Kardeşler arasında çeşitli sebeplerle kavga eksik mi olur?

Ay ile Güneş de “gündüz doğmak” için kavga ederlermiş. Ay: “Gündüzleri ben doğacağım!” der. Kardeşi ise daha ısrarlıdır: “Hayır, gündüzleri ben doğacağım!” Her defasında sonuç alınmaz, kardeşler arasında kavgalar sürer gider. Bir gün Güneş hamur yoğururken söz dönüp dolaşp gündüz doğma konusuna gelir; başlarlar kavga etmeye... “Ben gündüz doğacağım!..”

“Hayır ben!..”

Tartışma büyüyünce küçük kardeş Güneş, hamurlu elleriyle ağabeyinin suratına bir tokat atar. Ay’ın yüzünde kalan hamur lekeleri orada iz bırakır ve onun güzelliği artık eskisi gibi değildir. Bu duruma çok üzülen Ay, gündüzleri ortada dolaşmaz, etraftakilere görünmek istemez. O, artık geceleri doğacaktır. Böylece gündüzleri doğma hakkı da kız kardeşine kalmıştır.

Bugün ayın yüzünde gördüğümüz lekeler, kız kardeşinin hamurundan kalmadır (Sakaoğlu, 2003, 214-215).

2. Mistik Efsaneler

2.1. Erenler ve Velilerle İlgili Efsaneler

Şehit Kardeşler Efsanesi (OEM - 3)

Zamanında buralarda yaşayan üç gardaş varmış Hasan, Yağmur, Süleyman. Bu üç gardaş bir savaşta şehit oluyor üçü de bizim burada ayrı ayrı tepelere gömülüyor. Yağmur Dede denilen bu bizim Gökbekirli'nin yanındaki hemen şu görünen tepe var ya oraya gömülüyor. Oranın adı ondan Yağmur Tepe diye kalıyor. Süleyman da bu Karaçay'ın yukarısı var Gabak tepenin oraya gömülüyor. Hasan da bu Dereobasının orda bir tepeye gömülüyor.

Bu Yağmur Tepe köye yakın olduğundan bizim eskiler anlatır cuma geceleri bu üç şehit gardaş buluşurlarmış. Birbirlerini ziyaret ederlermiş. Bir kere ben de gördüm gökyüzü apaydınlık oldu böyle ışıklar kaydı geldi, öteden tepenin ardından, bizim bu Yağmur Tepe'de birleşti. Şehitler kavuştu dedik (K. 2).

Yağmur Dede Efsanesi (OEM - 4)

Emmim söylerdi Yağmur Dede şehit olunca buraya gömülmüş ya Yağmur Tepe'ye, hikmeti çokmuş evliyaymış bu da gardaşları da. Neyse evvelden yağmur yağmayıp kuraklık olduğu zaman ahali, çolçocuk toplaşıp Yağmur Tepe'de toğga pişirip yerlermiş. Toğganın kalanını da şehidin mezarı başındaki taşın kovuğuna koyarlarmış kurtlar kuşlar yesin diye. Sonra da hem şehide dua edip hem de yağmur yağsın diye dua edip inerlermiş. İnerken de toğgayı pişirdikleri kazanın altındaki taşın birini alıp Yağmur Tepe'nin eteğindeki pınara ısıyorlarmış. Yağmur yağınca taşı geri çıkarıyorlarmış. Gene bir gün böyle dua edip inmişler, taşı da pınara ıslamışlar. Ancak yağmur başladıktan sonra taşı pınardan almayı unutmuşlar. Gök yarılmışçasına yağmur yağmaya başlamış, sel seli götürüyormuş. Köyün büyüklerinden Memmed emmi, varın gidin şu taşı çıkarın yoksa sel bizi götürecektir demiş. Taşı pınardan almışlar da yağmur öyle kesilmiş. (Yada taşı gibi)

Burada define var diye gelen de çok oluyordu. Birinde bir kepçe getirmişler, kepçeyi taşa vuruncaya kadar, kepçe kırılmış. Başlarına da türlü kazalar geldi hep tepeden inerken. Gene hâlâ kazmaya geliyorlar gençler falan. Sen de getme ha! (K. 2)

Toğgalı Dede Efsanesi (OEM - 5)

Toğga, iyice yayılarak yağı tamamen alınan ayranın dövme ile karıştırılarak kaynatılması sonucu elde edilen ve Osmaniye'de çok sevilen bir yemektir.

Osmaniye'nin Gâvur Dağlarının dayandığı yerde, Karaçay Irmağının kıyısında, Kabaktepe denilen bir tepe vardır. Bu tepenin biraz ilerisinde belli belirsiz bir mezar ve yanı başında da içi çanak gibi oyuk olan kocaman bir taş vardır.

Yörede bu taşın, Anadolu'ya ilk gelen Yesevi dervişlerinden birisine ait olduğuna inanılmaktadır.

Toğgalı Dede denilen bu adam, aksakallı nur yüzlü bir ihtiyarmış. O büyük taş çanakta yemeğini yermiş. En çok da toğgayı severmiş. Ancak kendisi bir kaşık bile içemezmiş. Hep sevdiklerine, misafirlerine içirir, onlar da yoksa kurda kuşa verirmiş. Çanaktaki toğga kaynayan pınar gibi hiç bitmezmiş. Üstelik de altında ateş yanmıyormuş. Bir avcı gönlünden, “Toğgalı Dede'ye ulaştım da soğuk bir toğga içsem” diye geçirse, çanaktaki toğgayı buz gibi soğuk bulurmuş.

Bir gün Toğgalı Dede ölmüş ve çanaktaki toğga yok olmuş. Toğgalı Dede bu taşın yanına gömülmüş (K. 3).

Toğgacı Kadın Efsanesi (OEM - 6)

Osmaniye'de çok bilinen toğga yemeğinin ortaya çıkışıyla ilgili olarak anlatılan efsanelerden diğeri de şöyledir:

Osmaniye'de, savaş zamanında yaşlı bir kadın yaşarmış. O günlerde halk açlık, sefalet çekiyor, yiyecek yemek bulamıyormuş. Bu yaşlı kadının ise bir tane ineği varmış. İnekten aldığı sütü bitiremediği için yoğurt yapmaya başlamış. Her gün yoğurt yapa yapa, bir sürü yoğurdu birikmiş. Bunları değerlendirmeyi düşünerek, bir toprak kap yapmış. İçine koyduğu yoğurdu, ayran haline getirip karıştırmış. Daha sonra pirinç, buğday, dövme gibi tahılları bittiği için arpayı ayranın içine ekleyerek kaynatmış. İyice pişince içine nane atmış. Bu yemeği, askerlere ve halka dağıtmış. Ancak toğga bir türlü bitmiyormuş. Kaynadıkça çoğalıyor, bereketleniyormuş. O günden sonra kadının adı toğgacı kadın olarak kalmış (Okuşluk, 1994, s. 133).

Bahçeli İmam'ın Efsanesi (OEM - 7)

Bahçe'nin köylerinden birisinde, yaşlı bir imam yaşarmış. Çok iyi kalpli olan bu imam, halk arasında evliya gibi görülürmüş. Köyde başka imam olmadığı için, ölülere de kendisi yıkarmış.

Bir gün karısı:

“Köyde başka cenaze yıkamayı bilen yok. Sen ölürsen cenazeni kim yıkayacak?” diye sormuş.

İmam:

“Sen yıkarsın” diye cevap vermiş.

Yaşlı imam bir süre sonra hastalanmış. Karısı:

“Ölürsen ben seni nasıl yıkayacağım?” deyince, İmam:

“Yıkama işini tam anlamıyla bitirdiğinde ben sana haber veririm.” demiş.

Aradan biraz zaman geçtikten sonra, imam ölmüş. Karısı cenazeyi yıkamaya başlamış. Ancak bu işi tam anlamıyla yapabildiğinden emin olamamış. Kocasının “Ben sana haber veririm.” lafı aklına gelmiş. O anda cenazenin eli havaya kalkmış ve inmiş. Bunu gören kadın, cenazeyi tam yıkadığına emin olmuş. Halk, bu olaydan sonra hocanın ermiş olduğuna inanmaktadır (Okuşluk, 1994, s. 134).

Çoban Hasan Efsanesi (OEM - 8)

Çoban Hasan derler bir çoban varmış. Ağası haca gidecekmış bir gün. Eve bakabilir misin oğlum Hasan ben haca gideceğim demiş ağası. Hasan bakarım ağa demiş. Ağanın avradı bir gün köfte yapmış, içli köfte. Ağan da burada olsa sıcak sıcak şu köfteden severdi demiş ağanın karısı. Ver abla ben götürüvereyim geleyim demiş Hasan.

Kadın namaza durmuş. Hasan da o sıra Kâbe'ye varmış tabağı mescide giden ağasının eline tutuşturmuş. Ağa namazda selam verirken bakıyor ki Hasan en arka safta. Sonra namaz bitince bakıyor ki Hasan yok. O sıra ağanın karısı namazı bitince ne yapıyorsun Hasan daha yatmadın mı diyor. Yatıyorum abla şimdi diyor.

Ağa haçtan geliyor, köfte tabağını çantasından çıkarıyor. Hasan'ı çağırıyor yanına, “Oğlum Hasan sen hepimizden üstünsün biz sana köle olmalıyız, ne istersen iste benden” diyor. Hasan köyde bir kız var onu bana al başka bir şey istemem diyor. Ağa kızı istiyor, Hasan'ı evlendiriyor.

Bir gün Hasan ile karısı ekmek yapıyor, karısı açıyor Hasan pişiriyor saçta. O sıra köylünün birinin atı yara doğru gidiyor. Adam bağırıyor Hasan yetiş beygir yardan düşecek diyor. Hasan, adama yardım edeyim derken ekmek yanıyor. Avradı da ekmeği yaktın diye Hasan'a söyleniyor. Hasan da buna içerliyor, “Bir daha Çoban Hasan yetiş desen de gelmem.” diyor ortadan kayboluyor (K. 4).

Ermış Kardeşler Efsanesi (OEM - 9)

Osmaniye'de anlatılan bir efsane şöyledir:

Eskiden iki kardeş yaşarmış. Bunlardan biri evli diğeri bekârmış. Çevrede çok sevilen kardeşler, anne ve babalarından kalan toprağı ekip biçer ve ürünü paylaşırlarmış.

Bekâr olanı, herkes uyuduktan sonra kalkarak:

“Ben bekârim. Ne yapacağım bu kadar buğdayı” diyerek, ürününden alıp kardeşinin payının üstüne eklemiş. Daha sonra diğeri kalkar, kendi ürününden alıp kardeşinin ürününe eklemiş. Sabah olduğunda hep aynı miktarda buğday bulurlarmış. Her gece bu olay tekrarlanı tekrarlanı, bir gün bakmışlar ki, ürünleri taşmış.

Eskiden ürünleri öküzler çekermiş. Bir gün kardeşler öküzü çeken adama:

“Ürünün taşıdığı sakın kimseye söyleme. Yoksa önüne yeşil bir kurt çıkar ve seni parçalar” demişler. Adam birkaç gün boyunca buğdayları taşımış. Bir gün yine ürünü taşıırken karşılaştığı birisi:

“Ürün mü taşı?” diye sormuş. Söylememesi gerektiği halde “evet” diyen adamın karşısına biraz sonra gerçekten yeşil kurt çıkmış ve onu orada parçalamış.

Bu kardeşlerin mezarı sonradan ziyaret yeri olmuş. İnsanlar dilek dilemeye, adak adamaya gelmeye başlamışlar (Okuşluk, 1994, s. 136).

2.1.1. Ermiş Niteliği Taşıyan Sıradan Kişilerle İlgili Efsaneler

Çoğalan Taş (OEM - 10)

Bir gün adamın biri kendi hayrına cami yaptırmış. Kadının biri de beline bir taş bağlamış gelmiş, bu taş da benim hayrım olsun demiş. Adam da ben sırf kendi hayrına yaptırıyorum, başkasından hiçbir şey kabul etmiyorum, gerek yok, götür taşı, demiş. Kadın da taşı atmış gitmiş adamın ördüğü duvarın dibine.

Sabah gelmişler ki duvarın taşları bir adamın bir kadının attığı taştanmış. Kadın o kadar gönülden getirmiş ki taşı, kadının getirdiği taş çoğalmış. Duvarlar Allah tarafından kadının getirdiği taşlar da eklenerek örülmüş (K. 5).

2.2. Türbeler ve Ziyaretlerle İlgili Efsaneler

Hasan Dede Efsanesi (OEM - 11)

Adana’da Eğri Ağaç, Yumurtalık’ta Demirtaş Dede Efsanesi adıyla anlatılan efsanenin, Kadirli’de Hasan Dede Efsanesi adını aldığını görüyoruz.

Kadirli İlçesi’nin Şabaplı Köyündeki Hasan Dede Türbesi ile ilgili olarak anlatılan efsane şöyledir:

Hasan Dede köyde ağanın yanında çobanlık yapıyormuş. Ağa bir gün hacca gitmiş. Karısı ise evde içli köfte yapmış. Hasan’a:

“Keşke Ağan da olsaydı. İçli köfteyi çok sever.” demiş. Hasan:

“Hanımım, hazırla da götüreyim.” diye cevap vermiş. Kadın Hasan’ın canının istediğini düşünerek ona bir tabak köfte vermiş.

Hasan köfteyi Hacdaki ağasına götürmüştü. Ağa bu duruma çok şaşırılmış. Tabağı vermeyerek kendisinin getireceğini söylemiş.

Hac dönüşü ağa, köfte tabağını getirmiş ve olanları herkese anlatmış. Elini öpmeye gelenlere de:

“Benim elimi değil, Hasan’ın elini öpün.” demiş.

O anda Hasan Allah tarafından gelen bir güçle ortadan kaybolmuş. Aramalara rağmen bulunamamış. Yalnızca yerde hırkası kalmış. Halk, hırkanın düştüğü yere Hasan Dede'nin türbesini yapmış ve ziyaret etmeye başlamış (Okuşluk, 1994, s. 139).

Hasan Dede Türbesi Efsanesi - 1 (OEM 12)

Bizim Harkaçtığı diye bir köy var. Evvelce bir gün buranın köylüsü büyükçe bir taşı değirmene taşımaya uğraşıyorlarmış. Köyde ne kadar delikanlı, erkek varsa toplaşmışlar ne yapsalar, ne kadar uğraşsalar da taşı yerinden dahi kıpırdatamıyorlarmış. Neyse evvelce orada yaşayan Hasan Dede diye büyük bir zat varmış. O görmüş gelmiş ben yardım edeyim, taşırım ben bunu deyince, ahali gülmüş eğlenmiş adamlar. Akşam olunca herkes evine dağılmış. Neyse bu Hasan Dede herkes dağılınca çıkmış gelmiş taşa bakmış bir, sonra “gel taşım, gel taşım” deyip taşı ardına katmış. Taş tıngır mıngır yuvarlanarak onun arkasından gitmiş değirmene gelince de “dur taşım dur” demiş, durmuş koca taş.

Sabah olunca köylüler taşın oraya varmışlar ki taş yerinde yok. Sonra bakmışlar ki taş değirmende. Kadının biri akşam karanlığında yaşlıca bir adam önde taş da ardında gidiyordu ben camdan gördüm demiş. O an ayıkmişlar, bu taşı muhakkak Hasan Dede getirmiştir demişler. Hasan Dede, hikmeti aşikâr olunca hırkasını oraya bırakıp kaybolmuş, gitmiş. Köylüler de Hasan Dede'yi gücendirmeyelim diye hırkasını bıraktığı o yere türbe yapmış. Bugün hâlâ insanlar gider gelir bu türbeye dua ederler (Can, 2018, s. 164-165).

Hasan Dede Türbesi Efsanesi - 2 (OEM - 13)

Kadirli İlçesi'nin Harkaçtığı Köyünde bulunan Hasan Dede Türbesi ile ilgili olarak şöyle bir efsane anlatılır:

Ümmügülsüm adında çok zengin bir kadın varmış. Bu kadın bir su değirmeni yaptırmış. Değirmenin sadece taşı yokmuş. Uzak bir yerden gayet büyük bir değirmen taşı kestirmiş. Her yolu denemelerine rağmen taşı yerinden bile oynatamamışlar.

O çevrede de dört tane kardeş yaşarmış. Bu kardeşlerin en küçüğünün adı “Hasan Dede” imiş. Hasan Dede bir gece taşın yanına gitmiş taşa:

“Arkamdan gel” demiş. Bu olayı sadece ağabeyi olan “Cabbar Dede” görmüş. Hasan Dede taşı değirmene götürüp yerine yerleştirmiş.

Ertesi gün Ümmügülsüm kadın tellal çağırtmış. Taşı kim getirdi ise ödüllendireceğini söylemiş. Cabbar Dede olanları anlatınca Hasan Dede'yi bulmuşlar.

Hasan Dede ise:

“Artık bu dünyada yerim kalmadı. Hırkamı nerde bulursanız türbemi oraya yapın” diyerek kaybolmuş. Hırkasını buldukları yere Ümmügülsüm kadın Hasan Dede’nin türbesini yaptırmış. Türbe bugün de halk tarafından ziyaret edilmektedir (Okuşluk, 1994, s. 157).

Hasan Dede Ziyareti Efsanesi (OEM 14)

Osmaniye’de Hasan Dede denilen bir ziyaret vardır. Halk, adak adamak ve hastalıklarını iyileştirmek için bu türbeye gelir.

Hasan Dede savaşta öldüğü için, burası bir şehit mezarlığıdır. Adak adayanların burada biraz uyumaları gerekir. Hastalığını iyileştirmek isteyenler de yine uykuya yatarlar. Bu uyku sırasında rüya görenlerin iyileşeceğine inanılır.

Halk tarafından cin çarpmasına uğradığı düşünülen insanlar Hasan Dede’ye getirilir. Ağız kilitlenip konuşamayan bu kişilere Hasan Dede’nin şifa vereceği düşünülür (Okuşluk, 1994, s. 151).

2.3. Lokman Hekim ile İlgili Efsaneler

Lokman Hekim Efsanesi – 1 (OEM - 15)

Zamanında Lokman Hekim bizim bu Çukurova’ya gelmiş, bütün dünyayı gezmiş dolaşmış. Her çeşit otun ilmini bilir, dilinden de anlarmış. Hastalara şifa dağıtmış, her derde derman bulurmuş. Bir gün Lokman Hekim’e her hastalığa derman buldun artık şu ölüme de bir çare bul demiş millet. Lokman Hekim aramış taramış, günlerce eli obayı gezmiş bizim bu Gavurdağ’ında, Çukurova’da her yeri gezmiş yok. Çiçeklerle, otlarla konuşmuş hep, bir türlü bulamamış ölüme ilacı. Yorulup da bir çınarın dibine yatmış dinlenmek için. Rüyasında bir ot seslenmiş “Lokman Hekim demiş, aradığın derman bende, benden şu şu tarife göre ilaç yaparsan gayrı ölüm biter” demiş.

Lokman Hekim hemen uyanmış, tarifleri yazmış güzelce bir tomar kâğıdı varmış ona yazmış. Otu bulup toplamış güzelce heybesine koymuş, ilacı yapmak için köye gidiyormuş. Allah Cebrail’i göndermiş, Lokman Hekim Misis’e gelince Ceyhan köprüsünün üzerinde Cebrail bir insan kılığında Lokman Hekim’in karşısından geliyor, koluna çarpıp bütün kâğıtları Ceyhan nehrine düşürüyor. Bir dalga kalmış Lokman Hekim’in elinde. O bir sayfadan bugünkü ilaçlar yapıyor derler şimdi (K. 23).

Lokman Hekim Efsanesi – 2 (OEM - 16)

Lokman Hekim bütün dünyayı dolaşmış, Çukurova’ya gelince buraların tabii güzelliğine ve iklimine hayran kalarak Misis’e yerleşmiş. Hekimlikteki marifeti her

otun her çiçeğin dilinden anlaması sebebiyle Çukurova'da hasta kimse bırakmamış, hepsine Allah'ın izni ile şifa vermiştir. Hastalık korkusu kalmayan halk Lokman Hekim'den ölüme bir çare bulmasını isterler. Bunun üzerine yola çıkan Lokman Hekim, Toroslardan Gavurdağlarına kadar adım adım dolaşmış ve geri dönmüş. Bu başarısız dönüşle yorgunluktan Misis bağlarında bir ağacın dibinde uyuyakalmış. Bir ara yanbaşındaki kayalar arasından bir ses duyar gibi olmuş.

Dönüp bakmış kimse yok ama o ses şöyle diyormuş: "Ey Lokman, bunca zamandır aradığın, ölümün çaresi olacak, insanı ölümsüz kılacak deva bendedir. Beni şu tarife göre ilaç yaparsan artık ne bir insan için ve ne de başka bir canlı için ölüm yoktur." Bakmış ki, bu sesler kayalar arasındaki bir çiçekten geliyor. Hemen tarifesini yazarak, çiçekten de bir tutam yolup sevine sevine Misis'e gelmiş. Misisteki Ceyhan nehri köprüsünden geçerken yanına bir pir gelerek "O nedir, ya Lokman?" demiş. Lokman dalgın dalgın "ölümsüzlük ilacı" cevabını vermiş. O anda pir elindeki otu ve ilacın tarifesini çarpıp suya düşürmüştü. Lokman ne olduğunu anlamadan pir kaybolmuş. Lokman elinde kalan son kâğıt parçasına bakakalmış. İnanışa göre bu pir Cebrail (A.S.) olup, bu iş için Allah tarafından görevlendirilmiş (Mingan, 1978, s. 55).

3. Olağanüstü Varlıklar ve Olağanüstü Olaylarla İlgili Efsaneler

3.1. Alkarısı, Cinler ve Perilerle İlgili Efsaneler

Cinlerin Sofrası (OEM - 17)

Bizim şu komşu Yakup var, bu dağdan aşağı geliyormuş bir duldaya oturup dinleneyim demiş. Bir anda birileri çıkıvermiş bunu etrafına üşüşmüşler. Biz burada sofraya kuracağız ille bizim davetlimiz ol demişler. Bunu tutup oturtmuşlar. Sarma dolma yapmışlar sofraya da her şey var.

Yalnız sakın aklından geçeni söyleme ha demişler. Bizim Yakup zaten korkmuş ya hemen besmele çekmiş. Cinler bir anda, kara bir duman olmuş, kayboluvermiş. Sarma dolma diye gelen de eşek bokuymuş (K. 6).

Cin Oymağı (OEM - 18)

Annem rahmetlik çocukken davar gütmeye gidiyorlarmış. Böyle her evden beş tane on tane hepsi toplanıp gidiyorlarmış. Benim anamı da analığı çimdirmiş keçileri de önüne katmış gitmiş. Davarlar yayılırken güneşe oturunca banyoda yapmış ya uykusu geliyor. Orda bir kayanın dibine yatıyor uyuyor. Orda kalıyor, herkes sürüp gidiyor, keçileri de gidiyor. Bir uyanıyor ki hava kararmış.

Kalkmış artık gidiyormuş cinlerin oymağına düşmüş. Hep böyle ufacık ufacık, sivri sivri külahları varmış başlarında. Burada kal derlermiş, gitme kal derlermiş, kimisi komşularının gelinine benzermiş. Burada yat demişler telli pullu minderler çıkarırlarmış, önüne sererlermiş. Annem hiç bakmazmış, direk kaçmış gitmiş. Doğru eve varmış emmisigile çıkmış yatmış (K. 7).

Mezarlıktaki Ateş (OEM - 19)

Yukardan, dağdan aşağı iniyorum eşekle. Saat üç civarı gece. Mezarlık var aşağı tarafta, mezarlıktan da korkuyorum cin olur diye. Neyse baktım ki mezarlıkta ateş yanıyor iyi dedim ya, oduncular gelmiş odun ediyorlar, gece ateş yakmışlar dedim.

Aşağı indim baktım ki ne oduncu var, ne kimse var, hiç kimse yok. Ateş mates, bir şey yok ıssız. Cinlerdi o gördüğüm ateş muhakkak. Eskiden öyle derlerdi, ıssız yerde çok çıkar derlerdi (K. 6).

Çocuk Kılığındaki Cinler (OEM - 20)

Tekirlikten Deliyurt'a geliyordum, Deliyurt'ta konuluyduk. Ufağım o zaman daha sekiz, dokuz yaşlarında bir şeyim. Orda da beri Fındıcak'ta bu Çardaklılar konulu, Çenetler. Yukarıya çıktım, biraz daha çıkarsam hayvan yolu var oraya varırsam dedim oradan öte aykırı koşar giderim dedim.

Arkadan çocuklar çağırıyor, Çenetler'in çocukları sandım. Gel nereye gidiyorsun yahu, gece kovalamaç oynayalım diyorlar. Lan bunlar ne geziyor burada, bu sarp kayalıkta dedim. Geri döndüm baktım ki ufak ufak çocuk mocuk dolu, başı sarıklı muruklu. Vallahi cinlere saplandık, Allah vere beni yakalamayalardı dedim. Bu sırada yola çıktım amma nasıl kaçıyorum. Bir ağzı aşağı yıkıldım amma o hızla. Yıkılıp da kalkmam, kaçmam bir oldu. O sırada besmele çekmeye başladım. Besmele çekince ne cin kaldı, ne ses kaldı, ne bir şey kaldı. Çolçocuk kalmadı besmele çekince kayboldu (K. 6).

Cinlerin Köyü (OEM - 21)

Bir sene Nohuttepe'ye soğan ektik. Hasat zamanı yaklaştığında tarlayı kontrol etmeye gittim. Bir baktım ki tarlanın içinde bir davar sürüsü var. Davarlar bir müddet sonra kayboldu. Bu davar sürüsü kimin diye soruşturmak için köye indim. Ancak köyde kimsenin böyle bir sürüsü yokmuş. Yine Nohuttepe'deki diğer evlere sordum onlar da böyle bir sürü yok dediler. İnat ettim o sürüyü bulacağım diye iki arkadaşla traktöre binip tarlaya vardık tekrar. Tarlanın ortasında durduk traktörle beklemeye başladık.

Gece on bir gibi iki kişi, iki eşekle bize doğru geliyordu. İlk baş kaçakçı zannettik, sonra arkasından bir davar sürüsü görüldü. Bir anda davar sürüsü kayboldu

eşekler kaldı. Şaşırdık kaldık gördüklerimize. Diğer arkadaşlara sordum Ali de, Selim de benle aynı şeyleri gördüklerini söylediler. O sırada daha biz ne olduğunu anlamadan, iki gelin, iki damat artlarında düğün alayı çıkageldi. Gelinin duvağı upuzun hiç bu kadar uzun duvak, bu kadar parlak gelinlik görmediydim. Dolunayda pas pas parlıyordu. Arkadaşlarla birbirimize sorup duruyoruz, gördüklerimiz doğru mu diye.

Traktörün anahtarına el attım hemen. Traktör çalışmadı, tekrar denedim, tekrar denedim, en sonunda çalıştı. Bu arada düğün alayı bizden biraz uzaklaşmıştı, traktörü üzerlerine sürdüm. Farları yakmadığımı hatırlattı arkadaşlar. Farı açtım ki düğün alayı kayboldu.

Köye döndük, bizi bekleyenlere ne anlatacağız, bize inanırlar mı diye düşünüyordum. Vardık cemaatin ortasına oturduk. Ne oldu ne yaptınız diye sordular. Biz daha ne anlatacağımızı düşünürken köyden Sait denen biri “gördünüz mü adamları?” dedi. “Sen nerden biliyorsun” diye sorduk şaşakaldık. Sait abi “siz niye gidiyorsunuz oraya, iyi ki size bir şey yapmamışlar. Cinlerin köyleri var onların orada.” dedi (K. 8).

Atları Kaçıran Cin (OEM - 22)

Halamın kocası çiftçilik yapıyormuş, iki tane de atı varmış. Çitten gelince bağlarmış, sabahleyin yem de yemezmiş at, su da içmezmiş, su gibi teri akarmış. Bir gün böyle, beş gün böyle sağa sola haber etmiş. Bir gün sen bunu bekle demişler. Böyle dışarda bekliyormuş kapıda. Bir şöyle yetişik, babayiğit bir kız gelmiş atı çözmüş bindiğiyle kaçmış. Kapıyı kilitlermiş adam ama bu cinler kilit dinlemezlermiş ki. Demişler ki sen bir çuvaldızla ip al beygirin ahırına, yanına yat, o çözerken sen çuvaldızı ona geçirdiğin zaman kaçamaz demişler. Bu çuvaldız bunun tılsımıymış.

Neyse bu kız gene gelip atı çözerken çuvaldızı hemen sokuyor, kolundan yapıyor kızın. İnsanoğlu bırak beni diyor, adam bırakmam diyor. Bırakırdın bırakmazdın. Adam bana söz verirsen bırakırım diyor. Tamam söz senin yedi göbek sülalene dokunmam diyor, atını da ellemem, insanoğlu bırak beni gideyim diyor. Bırakıyor gidiyor, bir daha da ne ata gelmiş ne de bunlara gelmiş.

Anam rahmetlik gider onlardan al çapıtı alırdı, sırt getirirdi. Yedi göbeğine dokunmam diye söz verdi ya cin. Eskiden çocuğu olanlara yırtar yırtar verirlerdi bu çapıtlardan. O faydalı olurdu alkarısı falan geldiğinde de (K. 9).

Cibilenik Efsanesi – 1 (OEM - 23)

Eskiden annem anlatırdı: zamanın birinde bir evliya varmış, büyük bir cami yapmayı tasarlamış. Camiyi yaparken de büyükçe ağaçlar gerekmiş. Bu ağaçları taşıyıp

getirecek kadar güçlü kuvvetli bir dev varmış adı da Cibilenikmiş. Bu Cibilenik ne yerse yesin karnı hiç doymazmış. Evliya da Cibilenik'ten yardım istemiş, ben senin karnını doyururum sen bana ağaç getir demiş. Cibilenik kabul etmiş gitmiş, ormandan ağaçları kökünden söküp söküp kimini koluna, kimini sırtına, kimini başına yüklenmiş. Dönüş yolunda karşısına şeytan çıkmış. Cibilenik'e "nerden geliyon nereye gidiyon" demiş. Cibilenik'te "evliyaya ağaç götürüyom, cami yapıyorlar, o da bana yemek verecek karnımı doyuracak" demiş. Şeytan gülmüş "seni kandırmış, tavada azcık yemek yapmış o da dışının kovuğuna gitmez" demiş.

Cibilenik sinirlenmiş elindeki sırtındaki odunları hep atmış oraya. Bir kafasındaki odunları unutmuş. Evliyanın yanına varmış başında kalan odunları bırakmış. Evliya iyi bu odun yeter sen gel otur yemeğini ye artık diyor. Ancak yemeğe başlamadan besmele çekeceksin demiş. Cibilenik'te sinirlenmiş zaten azcık yemek yaptığı için çekmem demiş. Sonra evliya birdaha diyor besmele çek diye. Cibilenik de çekmem, diyor. Evliya da ne demezsin diye sorunca Cibilenik bismillah demem diyor. Tamam diyor evliya dedin işte diyor. Cibilenik o azcık yemeği yiyor yiyor bitiremiyor karnı tıka basa doyuyor.

Ondan sonra ne zaman biri yemek yeyip doymasa "karnında Cibilenik mi var" derler (K. 5).

Cibilenik Efsanesi – 2 (OEM - 24)

Hız. Nuh (A.S.) zamanında Cibilenik adında bir şeytan vardı. Bu şeytan ayı gibiydi. Çok iri ve kuvvetli olup, ne yese doymuyordu. Bu derdine çare bulması için Hız. Nuh (A.S.) a yalvardı. O sırada Hız. Allah (c.c.) bir gemi yapması için Nuh (A.S.) a emir vermişti. Bunun üzerine Nuh (A.S.) Cibilenik'e "bana büyükçe bir tekne yapacağım ağacı getirirsen, senin karnımı doyururum" dedi. Cibilenik yiyeceği tatlı yemeklerin, kuzu çevirmelerinin hayaliyle yola düştü. Orman biraz ötedeydi. Cibilenik irice çam ağaçlarından beş onunu tepesine, beş onunu omuzlarına, beş onunu da koltuk altlarına alarak yola çıktı. Biraz gidince karşısından bir şeytan geldi. Ağaçları ne yapacağımı sordu. O da durumu anlattı. Şeytan "ohoo" dedi. "Sende de hiç akıl varmola?" "Nuh sana tavada pişmiş, bir çocuğu bile doyuramayacak bulgur pilavı ile içine ekmek doğradığı bir tas ayran hazırladı. Yerinde olsam bunları burada bırakırım." diyerek Cibilenik'i kandırmaya uğraştı. Cibilenik aldırmayarak yürüdü. Fakat yüksekçe bir tepeye çıkıp bakınca Nuh (A.S.)'ın bulunduğu yerde kendine yemek hazırlandığını belli edecek herhangi bir durum göremeyince arkadaşının sözüne uyup ağaçları oraya attı. Fakat başındaki ağaçları unutmuştu. Elini kolunu sallayarak Nuh (A.S.)'ın yanına vardı.

Nuh (A.S.) “tamam” dedi: “Bu ağaç bize yeter. Sen vazifeni yaptın. Otur şimdi yemeğini ye” diyerek önüne tavada pişmiş biraz bulgur pilavı ile içine ekmek doğranmış bir tas ayran koydu. Cibilenik gönülsüzce oturdu. Ancak Nuh (A.S.) besmele çekmesini istedi. O ise “demem” dedi. Nuh (A.S.) “ne demezsin?” dedi. Cibilenik “Bismillah” demem dedi. Bunun üzerine Nuh (A.S.) “dedin bile, haydi başla artık” dedi. Rivayet edilir ki Cibilenik karnını doyurmuş ve yemeğin yarısı da artmıştır (Mingan, 1978, s. 57).

Haymayı Yıkan Cinler (OEM - 25)

Şimdi benim babam rahmetlik, şurada benim oğlanların evi var oraya ekin ekmişler. Burada ekini biçmişler harman yapmışlar, babamın bir de ortağı varmış. Ortağına demiş ki babam, sen git haymada yat harmanı domuzlar yemesin, söylemesi ayıp adı batasınca domuz. Buradan da Gırıklı deriz oraya küncü çekmeye gideceklermiş sabahleyin.

Bu Gebeli Mahallesi tarafından gece bir davul, zurna sanki gelinci gidiyorlar gibi sesler geliyor. Cinin biri demiş ki “Ya şurada haymada bir arkadaş yatıyor, onu da kaldırın, o da bizim şenliğimize katılsın.” demiş. Diğeri de demiş ki “Onun tüfeği var bizi vurur.” “Ya ben onun tüfeğinin yalağına tükürdüm, patlamaz.” demiş.

Neyse iki üç tanesi gelir cinlerin “Emmolu emmolu yahu kalksana, bizim şenliğimize katıl.” Adam korkmuş, donmuş öyle, biri demiş ki “Ulan kaldırın bunu, haymasını kepitin!” Adam yere düşmüş. Biri demiş ki bu cinlerin “Ulan bunun harmanında ne kadar sap varsa darmadağın edin!” Adam orada bayılmış.

Babam rahmetlik de beklermiş ki ortak gele, sabah ışımış, küncü çekmeye gidecekler. Bir beklemiş, beş beklemiş ortak yok. Babam rahmetlik gelmiş bakmış ki amanın ne görsün ortak baygın yatıyor. O toplanan buğday saplarını darmadağın etmiş cinler.

Babam rahmetlik, “Ne oldu, ne bu hal?” demiş.

“Ulan Ahmet böyle böyle, cinler geldi beni bu vaziyete getirdi.” demiş (K. 13).

Cinlerin Halayı (OEM - 26)

Bizim çocuklar okuldan gelirken görmüş, gene bu Kazım gömleği çıkarmış murta bağlamış, verirmiş halayı. Kazım ne tutuyorsun orda? Karışman düğün var burada demiş. Ne düğünü Kazım? Görmüyor musunuz demiş sağını solunu, milleti, hep başıma toplandı demiş, gelin getiriyorlar. Kazım bir ucunu gömleğin murta bağlamış, bir ucunu eline almış verirmiş halayı verirmiş halayı. Çocuklar dermiş ki bırak gidelim işte. Siz gedin dermiş, görmüyor musun ben düğünü tergeyip gitmem. Ona da böyle

rasgeldik. Onu da götürdüler Maraş'ta bir hoca vardı muska yazdırdılar iyileşti. Şimdi çoluğu çocuğu da büyüdü (K. 9).

Cinlerin Keçi Kılığına Girmesi (OEM - 27)

Yoldan geçerken tepede bir ses duyduk, ses duyduk, geliyoruz. Bizim de malımız vardı dedim ki adama sen var bak, iki üç kişiydik biz yoldan gidelim. Keçi herhalde dağda yaylımda kalık, ya da kısıkık dedim.

Geldik biz “hani adam keçi?” adam gidermiş keçi gidermiş, adam gidermiş keçi gidermiş, ses gidermiş yani adam göremezmiş ama. Şu tepeye gelince tepede kaybolmuş. Benim önüm sıra meledi gitti göremedim yok oldu, dedi adam. Hiçbir şey yokmuş, cinler kandırmış. İyi ki peşi sıra gitmemiş daha (K. 9).

Harmanı Dağıtan Cinler (OEM - 28)

Bizim kayınbabagil eskiden evin aşağısında bahçede ekin biçerlermiş orakla, hayvanla falan. Bu kayınbabaya demişler ki emmisigil “ben gideyim hayvanlarla, sen de dağda gezen gelip sapı yerler diye burada bekle harmanı” diyorlar. “Buradan da kalk aşağı tarlaya gel” diyorlar. Bir de haymaları varmış, orda yatıp bekliyor artık. Şu tepeden bir top gelinci çıkıyor. “Abov diyorlar burda bir genç yatıyor, hele bunu da bize katak” diyorlar. Oradan gelip adama vuruyorlar düşürüyorlar, haymasını başına geçiriyorlar, harmanı da altüst ediyorlar, harmanı birbirine katıyorlar.

Sabah oluyor emmisigil yazıya varıyorlar “nerde Ahmet?” diyorlar. “Ahmet yok yukarda yattı kaldıydı” diyorlar. Geri geliyorlar ki ne sap kalmış, ne hayma kalmış. “Kalk hele kalk Ahmet ne oldu?” diyorlar. “Valla şu tepeden bir sürü atlı gelinci çıktı, beni de şu delikanlıya da düğüne katak, dediler ben ne olduğunu bilmiyom, anlamadım” demiş (K. 9).

Çocuğa Musallat Olan Cin (OEM - 29)

Çocuklar ufaktı bizim burada da beton yoktu. Benim ortancıl dört yaşındaydı gece dedi ki tuvalete çıkıcım, dedi, işiyecim dedi. Ben de gaz lambasını çektim kaldırdım, çocuğu emziriyordum, yürü oğlum git işe de gel dedim. Şu kapının ağzına çocuk geldi mi gelmedi mi, çocuk gürp etti düştü, kapıyı açamadı, ben seyirttim kalktım, adam seyirtti kalktı. Hemen öteki çocuğu beşiğe sardık koyduk. Şurada eski evde Ali emmimiz vardı hoca, vardık adam okudu mokudu ama çocuk titiriyo ağzı köpürüyor, gözleri hakta. Adam okudu azcık olmadı. Eskiden at arabası vardı, kaynana rahmetlik çocuğu arabaya bindirip gitti eski hastane var ya oraya eletiyor. Çocuk zapt olmuyor amma, çocuk gözleri açılmıyor. Toktorlar hemen buna bi inne vuruyorlar sakinleştiriyorlar, karyolaya bağlıyorlar. Kurban Bayramı da yakın üç gün var, bu çocuk

orada yatıyor yatıyor, ben de çocuk ufak gidemiyom, kaynana gitti başına durmaya. Üç gün yattı, üçüncü gün kurban kesildi. Bu Karaçay'da da Mulla Mustafalar derler onlardan bir adam geldi çocuğunun ayağı kırılmış, kaynana da sınıkçıydı. Kaynana hastanede çocuğun başında dedik.

Adam ben hastayı yoklarım dezzemi aşağı çağırırık bahçede ayağına bakar dedi gitti. Bizim çocuğun durumuna bakmış, kapıda da anlatmışlar “gardaşım senin bu çocuğun tokurluk değil, bizim de başımıza geldi. Gel motorun arkasına bindireyim seni Karaçay'da Metin hoca var onun cinderi de var. Ona bir yol varak.” Cinderi de kadınmış, bir su getirtmiş kap ile sonra cinlere demiş ki bu çocuğu bırakacaksınız, sizi şöyle ederim, böyle ederim, diyo. Cinler de “o bizim çocuklarımızın üstüne işedi, bizi tepeledi, çocuklarımızı tepeledi” diyo. Yok, bırakacaksınız diyo, cinder. Bir saat iki saat sonra o çocuğu bırakacaksınız, diyor. Adam ben bir şeye inanmazdım, diyor o anaça. Sen sabah gel, diyo ben gece muskasını yazacam, diyo cinder, bizim adamı gönderiyor. Adam ordan geliyor ikindin okunurken çocuk sakinleşmeye durmuş.

Sonra çocuk gözlerini üfelemiş, kalkmış oturmuş ben acımdan öldüm demiş. Kurbandan et kavurduk ondan gönderdiydik onu gevelemiş gayrı. Ondan sonra hastalık görmedi dirildi Ali işte, muskayı taktık boğazına aha iyileşti işte (K. 9).

Çocuk Kılığına Giren Cinler (OEM - 30)

Benim gelin yeni doğum yaptıydı, oğlan da yaylada davar güdüyor, Kemal Ağa'nın davarları vardı. Bizim kızlara “şu baldırcanı da dilivererek de gidek” dedim, gelinin yanında yatacağız. Şuradan köprünün yanından gidiyoruz, önümüz sıra bir ses geliyor “ana ana beni kurtar, ana ben ölüyom, ana kurtar, ana düştüm düştüm.” Dedim ki kızlara “hadi çabuk varak hele çocuk düşer müşer gelin kalkamaz.”

Ali'nin kapısı var ya orda tuvaletin oraya vardık, önümüz sıra ağlayarak gidiyor, bir ses geliyor “ana beni kurtar, ana ben düştüm düştüm, ana ölüyom ölüyom” Böyle vıyırıp gidiyor önümüz sıra, görmüyoruz amma kimseyi, hiç kimse yok. Vardım geline dedim “kız çocuğu bir yere mi düşürdün, dövdün mü” dedim. Yook dedi aha çocuk yattı uyudu dedi. Ses nerden geliyordu bilmek, muhakkak cinlerdi gene (K. 9).

Cin Efsanesi – 1 (OEM - 31)

Osmaniye'de eskiden, yeni doğacak çocukların cinler tarafından öldürüleceğine dair bir inanç varmış. O yüzden insanlar çocuk sahibi olmaktan çekinmeye başlamışlar.

Kaynak kişinin dedesinin dedesinin bir çocuğu olacakmış. Cin tarafından öldürüleceğini düşündüğü için gidip ermiş bir kişiye çocuğu nasıl koruyabileceğini

sormuş. Ermiş kişi de çocuk doğarken ceketinin sol tarafına toplu iğne saplamasını söylemiş.

Çocuk doğarken kendisine tarif edileni yapan adam, cini yakalamış. Ne erkeğe ne dişiye benzeyen cini, elinde iki gün esir tutmuş. Bu arada cin kendisine yalvarmaya başlamış. Kendisini bırakması halinde kırk asır sülalesinden kimseye dokunmayacağını söylemiş. Bunu kabul eden adam cini serbest bırakmış.

O günden sonra, yöredeki doğumlarda cinlerin hiçbir çocuğa zarar vermediğine inanılır (Okuşluk, 1994, s. 160).

Cin Efsanesi – 2 (OEM - 32)

Bizim Döndü' nün Kazım ne olduysa tutuldu, anası da biraz tutardı. Bu çocukta bir yerden ne olduysa tutuldu, cinlendi işte. Bir gün biz oturuyorduk şuradan çıktı koşarak, babası arkası sıra “Kazım varıyor salmayın, Kazım varıyor salmayın.” O seyirdiyor, o seyirdiyor köyde adam kalmadı, Kazım kaçıyor. Kazım gitmiş şu İçme'nin tepeye çıkmış, kayanın üstüne cinlerle konuşuyormuş. Gömleği boğazına dolanmış, kendini kendini boğuyor, bir yandan bağıryormuş beni öldürüyorlar, boğuyorlar yetişin diye. Tutup getirdiler oradan öyle (K. 9).

Memorat – 1 (OEM - 33)

Vakti zamanında Çitli Köyü muhtarı evine dönerken bir kalabalığa denk gelmiş. Kalabalık davul çalıp eğleniyormuş. Muhtarı da tutmuşlar, ağırlamışlar. Gelen yemeğin, gelen tabakların içerisinde hep hayvan pislikleri varmış.

Muhtar durumu anlayıp besmele çektikten sonra kalabalık dağılıvermiş. Yemek getirilen tabakların, çatalların kendi evinin eşyaları olduğunu fark etmiş. Eve varınca hanımını uyarmış bir daha besmelesiz hiçbir şey yapma sakın demiş. Yolda gördüğü kalabalığın cinler olduğunu, bu tabakları onlardan aldığını ve yerine besmelesiz koyduğu için böyle olduğunu söylemiş (K. 10).

Memorat – 2 (OEM - 34)

Halamın eşi Düziçi'nin Karagedik köyünden dönerken cinlerin düğününe denk gelmiş, cinler bunu düğüne davet etmişler. Sonra adam bir bakmış ki cinlerin bir tanesinin üstündeki elbise eşinin elbisesi, adam bıçağıyla elbiseden bir parça kesmiş. Emin olmak için eve gittiğinde bakacakmış. Elbise parçasını alıp çıkıyor düğünden, eve geliyor elbiseye bakmak için, elbise evde dolapta asılı ama kestiği parça eksik (K. 12).

Memorat – 3 (OEM - 35)

Cinler Ümmühan adında bir kadına musallat oluyorlar, bu kadın her akşam düğünlerine gidermiş, düğünlerinde paralar attıklarını görürmüş. Sonra bu kadın âşik

olmuş içlerinden birisine, evlenmiş hatta çocukları bile olmuş. Ümmühan denilen kadının gördüğü böyleymiş ama dışardan, başka insanlar tarafından başka görülürmüş. Düğünde atılanlar para değil eşek dışkısı, kadının çocuğum deyip sarıldığı şey ise bir ayakkabıymış. Kadın bir süre daha böyle yaşamaya devam etmiş, sonra geceleri ormanlara, dağlara gitmeye başlamış. Bir gece karanlıkta yolunu göremeyip bir dikenli çalıya düşüp ölmüş (K. 12).

Memorat – 4 (OEM - 36)

Bir gün teberige gittim, kaynanam orada bana tosun verecek oldu. Tosunu aldım çeke çeke ballık suyuna vardım, orada bir teneke sesi geldi, çocuklar teneke çalar ya onun gibi teneke çalıyorlar. Yukarı bir tarlaya çıktım oturdum, “ulan oradan dinleliydim tenekeyi, eser kayada yüze gitti teneke sesi.”

Oradan sonra taş kesilen deriz oraya geldim, gelirken tosun bir ürktü beni tengir tengir sürdü bir eğreli toruğu vardı onun arkasına kendimi attım. Bir baktım ki cinlerin gelin alayı geçiyor. Dondum kaldım, orda korkumu yendim. Sonra kalktım tosunun yüzünü öptüm, sırtını kaşdım, “haydi gidek gardaş” dedim. Köye geldik Osman emmi tarlanın başında oturuyor, beni gördü. “Nerden geliyon” dedi bana, “teberikten geliyom” dedim. “Korkmadın mı ulan sen” dedi. “Korkmadım” dedim. Neyse oradan eve geldim.

Şu Çıtırıklardan yüz de, bir halam vardı. Halam görmüş cinler gelin getiriyormuş, Allah vere de çocuk görüp de korkmasaydı demiş anneme. Ben görünce çalının arkasına saklandıydım demiş (K. 4).

Memorat – 5 (OEM - 37)

Osmaniye'nin yukarısında Sülüklü diye bir yaylalık var. Biz oraya yaylaya göçtük. Davarcılık yaparız ben çocuğum. Şimdi merkeple kuru, yakacak odun yükletirler ben aşağıya eve geleceğim geri çıkacağım. Çadırdan biraz ayrılınca biri bana çağırıyor “işte bak, işte bak” o yana bakıyorum, bu yana bakıyorum kimse yok. Üç dört adım gene gidiyorum “yahu beni de beklesene, arkadaşlığın böyle mi?” O yana bakarım, bu yana bakarım kimse yok.

Söylemesi ayıp merkebin semerin arkasına bindim. Ufak çocuğum korkuyorum. Bizim de köyden bir Osman emmi derler o da yaylaya gidiyor atla, beni görür. Ula deyyus, dedi “bu eşşeğe neden biniyon sen?” “Valla Osman emmi ayağım ağrıyor ondan bindim” dedim. Neyse bir gün böyle, beş gün böyle korkuyorum. Gene Osman emmi beni gördü merkebin üstünde binili. “Ulan deyyus” dedi “sen korkundan bu eşşeğe biniyon” dedi. “Korkumdan biniyom he doğru valla” dedim (K. 13).

Memorat – 6 (OEM - 38)

Ben işten çıktım eve geliyordum. Kış günü ya biraz da gece kaldım, atım yok arabam yok eve yürüyerek gidiyorum. Evin alt tarafına yaklaştım karşımdan bir buzağı bağırarak, koşarak üstüme üstüme geliyor. Bir anda şaşırđım. Bu saatte bu hayvanın burada ne işi var dedim. Üstüme üstüme gelmeye devam edince korktum, besmele çekmeye başladım. Sonra hayvan yanımdan geçip bir anda kayboldu ortadan (K. 2).

Memorat – 7 (OEM - 39)

Ben genç kızken tahtadan bir evde oturuyorduk. Oturma odasından kalktım diğer odaya geçerken bir anda sırtıma kapkara köpek gibi, koyun gibi garip bir şey atladı. Beni yere yıkmaya uğraştı, ben korkudan çığlık atmaya, bağırmaya çalıştım sesim çıkmadı. O garip yaratık beni devirmeye çalışırken ben pencerenin demirinden tuttum. Bu sırada gürültüyü duyan abim koşup yetişti, beni tuttu, bu sırada o kara yaratık gibi şey abimin ayakları arasından kaçıp gitti. Ben korkudan titremeye başladım, abim de görmüş o şeyi.

Sonra beni hocaya götürdüler, muska yazdılar, bir daha da görmedim (K. 14).

Memorat – 8 (OEM - 40)

Annem akşam halamlara giderken bahçede sakızlık ağacının orda bembeyaz gelinlikler içinde, genç, güzel bir kız görüyor. Kız annemi düğünümüze gel, düğünümüze gel diye çağırıyor. Annem korkuyor kaçarak eve geliyor. Aynı kız ertesi akşam gene görüyor aynı yerde. Babama anlatıyor durumu. Babam da ertesi akşam annemin ardına saklanıyor elinde tüfekte, gidiyorlar. Sakızlığın dibinde çıkıyor gene gelinlikli kız, düğünümüze gel düğünümüze gel, diyor. O sırada babam çıkıyor tüfeği doğrultup sıkıveriyor. O gelinlikli kız bir anda duman olup uçuyor (K. 23).

3.2. Olağanüstü Kahramanlarla İlgili Efsaneler

Karacaoğlan'ın Kedi Donuna Girmesi (OEM - 41)

Karacaoğlan bir gün gene bu Çukurova'da gezerken bir kayanın başında oturmuş ip eğiren güzel bir kız görür. Kıza bir dörtlük okur orada. Kız bir anda sinirlenip terslenir. Öyle kolay değil benim gönlümü çalmak der kız. Kız, madem sazına güveniyorsun hele yedi dörtlük atışalım da öyle görelim deyince Karacaoğlan'ın daha çok hoşuna gitmiş.

Neyse başlamışlar atışmaya amma kız daha ilk deyişte gel oğlan sarılak deli isen de deyince, Karacaoğlan ben seni sınıdım ökçen yokmuş, almam şimdiden geri huri isen de demiş. Kızdan yüz çevirmiş. Kız sinirlenmiş iyice ben daha bugüne kadar bir

Allah'ın kuluna dişimi ışıtmadımdı, beni böyle coşturup söylettin vallahi de senden gayrısına varmam kalan demiş. Kayalıktan aşağı inip Karacaođlan'ın yanına varayım derken dūřüp ölmüş.

Olanı biteni gören köylüler koşup gelmiş Karacaoğlan'ın tepesine çökmüş. Dayağın ardı arkası kesilecek gibi değilmiş amma öldüresiye dövüyorlarmış. Karacaoğlan Allah'a yalvarmış beni bunların elinden kurtar diye dua etmiş. Allah bu duayı kabul etmiş Karacaoğlan kedi kılığına sokmuş, kalabalığın arasından öylece sıvışıp kaçmış. Biraz gidip ahaliden uzaklaşınca geri tekrar eski haline dönmüş (K. 15).

4. Bitkiler, Ağaçlar ve Hayvanlarla İlgili Efsaneler

4.1. Bitkilerle ve Ağaçlarla İlgili Efsaneler

Ayrık, Çetik ve Geliç Otunun Efsanesi (OEM - 42)

Bir gün üç ot beraberce su aramaya çıkmışlar. Dolaşmışlar dolaşmışlar ama bir türlü su bulamamışlar. Sonra otlardan biri sıkılmış ve aramaktan vazgeçip ayrılmış. Diğerlerinden ayrılıp gittiği için ona ayrık otu demişler.

Diğer iki ot su aramaya devam etmiş. Ararken ararken biri suyu bulmuş, suyu ararken çektiği eziyet yüzünden de buna çetik otu demişler. Suyu bulunca da diğer otu gel iç diye çağırđıđı için onun adı da geliç otu olmuş (K. 16).

Geliç ile Şıptaban Otu Efsanesi (OEM - 43)

İki ot su aramaya çıkmışlar birlikte, sonra da iddiaya tutuşmuşlar kim daha önce suyu bulacak diye. Şıptaban suyu daha önce bulmuş, sonra da arkadaşını gel iç diye çağırmış. Bundan sonra da bu otun adı geliç otu olmuş (K. 16).

Kenger Efsanesi (OEM - 44)

Bir gün iki arkadaş çalışmak için gurbete giderler. Bu arkadaşlardan biri çok çalışıp parasını biriktirmiş, öbürü de tembellik edip har vurup harman savurmuş. Geri memlekete dönecek zaman para biriktirememiş olan ötekine parasını paylaşmayı teklif etmiş. “Benim elimde beş kuruş yok, memlekete beş parasız dönersem laf ederler, senin şu parayı bölüşek” demiş. Arkadaşı da bunu kabul etmemiş.

Beş parasız olan “seni yolda öldürürüm bak zaten çelimsizin tekisin, kimsenin de ruhu duymaz” demiş.

Öteki “sen öyle san kimse söylemese havada uçan kengerler ele verir seni” deyince parasız olan “ben seni öldüreyim de gitsin haber etsin hadi kengerler” deyip

adamı orada öldürmüş. Parasını da alıp memlekete dönmüş, herkese arkadaşının orda öldüğünü söylemiş. Arkadaşının karısında da gözü varmış, kadını ikna edip evlenmişler.

Bir zaman sonra avluda otururlarken, adam havada uçan kengere bakıp gülmüş. Karısı da “niye gülüyorsun” diye sormuş, adam cevap vermemiş. Kadın biraz daha ısrar edince adam gülererek “senin kocanı ben öldürdüm, güya kenger seni ele verir demişti, bugüne dek kimseye haber verdiklerini duymadım, ona gülüyorum” deyivermiş.

Kadın gerçekleri öğrenince oğluna haber etmiş, bunun üzerine oğlan adamı öldürüp babasının intikamını almış.

Ondan beridir de havada uçan kengerlerin muhakkak haber taşıdığı düşünülürmüş (K. 16).

Ağaçların Çıkardığı Ses Efsanesi (OEM - 45)

Feymani'nin verdiği bilgiye göre “Karacaoğlan son zamanlarında götürüp sazını Toroslarda bir ardıcın dalına asmış. Sonra da yedilerin mağarasına girip sır olmuş. Kimse öldüğünü görmemiş... Ardıç ve çam ağaçlarının rüzgârda çıkardığı uğultuya Karacaoğlan'ın sazının sesini almış ağaçlar derler.” (Artun, 1996, s. 36).

Çam ve Katırın Törememesi (OEM - 46)³

Hz. İbrahim efendimizi ateşe atacakları zaman hayvanlarla odun toplamaya başlamışlar. Beygir demiş ki ben çekmem bu odunu, eşek de ben de çekmem demiş. Hiç kimse kabul etmemiş, bir tek katır kabul etmiş. Ben çekerim odunu demiş. Çınar demiş ben dalımı budağımı gene vermem demiş, hep ağaçlar kabul etmemiş. Çam kabul etmiş ben veririm odun demiş. Çam ağacı çekmişler. O zaman çama ışıklamayasın, katıra da doğurmayasın, töremeyesin diye lanetlenmiş.

Çam kestiğinde ışıklamaz, ille de kendi tohumundan ışıklar, katır da doğurmaz (K. 17).

4.2. Hayvanlarla İlgili Efsaneler

Güvercin Efsanesi (OEM - 47)

Peygamberimizi ve Hz. Ebubekir'i müşrikler her yerde arıyormuş. Bulup peygamberimizi öldüreceklermiş. Peygamber efendimiz de Hz. Ebubekir ile kaçmış çölde bir mağaraya saklanmışlar. Kâfirler izlerini takip edip mağaranın önüne kadar gelmişler. Bakmışlar ki mağaranın ağzında bir güvercin yeni yumurtlamış daha, bir de örümcek ağ örmüş. Demişler ki burada olsalar bu kuş buraya yuva yapıp

³ Aynı efsane hem hayvanlarla ilgili hem de ağaçlarla ilgili iki ayrı başlık içerisinde değerlendirilebilir.

yumurtlayamazdı, bu örümceğin de ağı bozulurdu. Burada değiller, deyip geri dönüp gitmişler.

Peygamberimiz de bunun üzerine güvercine dua etmiş “senin etini yiyenin karnı doymaya, bokuna basan iflah olmaya” demiş (K.1, K.23).

Kedinin Sırtı Yere Gelmez (OEM - 48)

Bir gün peygamber efendimiz namaza durmuş. Peygamberimiz namazını kılariken bir tane kedi de etrafında dolanıyormuş. O sırada bir yılan faşlıyarak geliyormuş peygamber efendimize doğru. Kedi yılan yaklaşınca hemen atlamış üstüne, bu yılanı öldürmüş.

Peygamber efendimiz de namazını bitirip selam verdikten sonra kediyi kucağına almış, sırtını sıvazlamış “ahirete kadar hiç kimse senin sırtını yere getiremesin” demiş. O sebepten kedi ne olursa olsun, kim ne yaparsa yapsın sırtı yere gelmez, hep dört ayağının üzerine dikilir (K. 1, K. 9, K. 21, K. 23).

Keklik Efsanesi – 1 (OEM - 49)

Hz. Hasan ile Hüseyin düşmandan kaçıyormuş bir oyuk kavak görmüşler içine saklanmışlar. Düşmanlar aramış taramış bulamamış, tam vazgeçip dönecekleri sıra keklik ötmeye başlamış “kakkubak kakkubak, yık da bak yık da bak” demiş. Düşmanlar dönüp kavağa varıyorlar ki Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin, hemen orada öldürüyorlar.

Daha sonra da keklik gelip Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin efendimizin kanında eşeleniyor. Ayakları ile gagasındaki kızılık da bundan gelirmiş. Bunun üzerine kekliğe “senin yumurtan çok ola da alayın olmaya emi” denmiş (K. 1).

Keklik Efsanesi – 2 (OEM - 50)

Hz. Ali bir gün müşriklerden kaçarken bir kavak ağacının tepesine çıkar. Orda da bir keklik bunu görür. Sonra bu keklik müşrikler gelince “kakkubak kakkubak, Ali kavakta Ali kavakta” diye ötüp Hz. Ali'nin yerini belli eder. Bunun üzerine Hz. Ali kekliğe “çoban eline düşesin, avcılar elinde ölesin” diye beddua eder (K. 22).

Turaç Kuşu Efsanesi – 1 (OEM - 51)

Bahara doğru bütün kuşlar toplanmışlar, birbirlerine yazın yaylaya çıkacak mısın diye soruyorlarmış. Kuşların hepsi işte Allah izin verirse gideceğiz demiş.

Bir tek Turaç Allah izin verirse de yaylaya çıkarım, vermezse de çıkarım demiş. Allah'ta turacın bu sözünü duyunca turacı yükseğe çıkamaz etmiş. Uzunca uçup gidemez turaç (K. 23).

Turaç Kuşu Efsanesi – 2 (OEM - 52)

Turaç keklige benzer, sülün cinsinden bir Çukurova, bir Akdeniz kuşudur. Çukurova’da, Akdeniz ikliminin egemen olduğu ta Toroslar’ın içlerine kadar turaca rastlanılır. Yaylada turaç bulunmaz. Türkmen kocalarının anlattıklarına göre turaç beddualıymış da ondan dolayı yaylaya çıkamazmış:

Bir kış günü tüm kuşlar Çukurova’da toplanmışlar, birbirlerine: “Yazın yaylaya gidecek misin?” diye sormuşlar. Kuşların hepsi: “Allah izin verirse gideceğiz” demişler.

Sadece turaç kuşu, “Allah izin verirse de yaylaya gideceğim, vermezse de” demiş, yaradana karşı gelmiş, o yüzden de turaç yaylaya çıkamazmış, beddualıymış.

Bugün bile Çukurova’da düşünceli, dalgın duran adama: “Yaylaya gidememiş turaç kuşu gibi ne düşünüyorsun?” derler (Özdemir, 2007, s. 31-32).

Turaç ile Keklik Efsanesi (OEM - 53)

Turaç ve keklik kuşu aynı büyüklükte, turaç yerli, keklik ise sürgülüdür. Sürer gider, göçer gider serin yere. Turaç hüddüdü hüddüdü öter, keklik kakkubarık kakkubarık öter. Keklik kınalıdır, sürmelidir Allah’tan. Ayakları kırmızı kınalı, gagası kınalı, turaç ise çapar renklidir.

Keklik bir gün “Allah izin verirse yaylaya varırım” demiş. Turaç da, “Allah izin verse de vermese de ben de varırım yaylaya” demiş. Allaha büyük konuştuğu için turaç bir uçmuş, iki uçmuş gidememiş. Allah izin vermemiş (K. 24).

Yarasanın Tüysüz Olması Efsanesi – 1 (OEM - 54)

Bir gün Hz. Süleyman bütün kuşları ormanda çağırıyor. Hepsinden bir tane tüy istiyor bir hastaya şifa bulmak için her kuş bir tane tüy versin diyor. Bütün kuşlara haber salıyor. Kuşların hepsi tek tek geliyor, birer tane tüy veriyorlar. Bir tek yarasa gelmiyor. Ne kadar ısrar etseler de yarasa benim işlerim var diye bahane ediyor gitmiyor.

Hz. Süleyman da yarasa böyle yapınca, bütün tüylerin döküle de insan içine çıkamayasın diye beddua ediyor, yarasanın bütün tüyleri dökülüyor cıscıplak kalıyor (K. 23).

Yarasanın Tüysüz Olması Efsanesi – 2 (OEM - 55)

Zamanında padişahın birinden karısı kuş tüyünden köşk isteyince bütün kuşları topluyor. Kuşların hepsi tek tek geliyor, bir tek baykuş gelmiyor. Padişah nerde o koca kelleli, diyor, zorla getiriyor baykuşu “sen niye çağırdığımda gelmedin diyor?” Baykuş’ta “ben akılsız mıyım da gelip tüylerimi vereyim” demiş. “Sen de hiç akıl yok mu bu kuşların tüylerini yolup ev yapacaksın, kuş tüyünden ev mi olur yel alır götürür.

Hem bu kuşlar önümüz kış soğukta ne yapacaklar, donup ölür hepsi. Ben tüy müy vermem” demiş.

Padişah “madem sen bu kadar aklına güveniyorsun, sana bir soru soracağım, bilirsen bütün bu kuşları serbest bırakacağım, bilemezsen senin de tüyünü alırım” diyor. Baykuş’ta tamam diyor kabul ediyor.

Padişah soruyor: Bu dünyada kadın mı çoktur, yoksa erkek mi çok?

Baykuş’ta kadın çok diyor.

“Bunu nerden biliyorsun, bilemezsin ki” diyor padişah. Baykuş’ta diyor ki senin gibi kadın sözüyle kışta kıyamette kuşlar ne yapar demeden kuş tüyüyle ev yapmaya çıkanlar da kadın sayılır, diyor.

Padişah da hatasını anlıyor ondan sonra tamam diyor bütün kuşları azat ettim diyor. Bütün kuşları salıyor. Kuşların hepsi baykuşa duacı oluyor, kıyamete kadar açlık görmeyesin, her gün bir kuşun ayağına gelsin, diyorlar.

Bu sırada en evvel gelen yarasa tüylerini dökmüşmüş çoktan, cıscılbak kalmış. Ondan sonra da gün yüzüne çıkamaz olmuş hep gece karanlıkta uçmaya başlamış (K. 15).

Yarasanın Tüysüz Olması Efsanesi – 3 (OEM - 56)

İnanışa göre Hz. Süleyman bütün kuşların dilinden anlar, onlarla konuşmuş. Bir gün kuş tüyünden bir saray yapmak istemiş. Bütün kuşlardan bir tüy getirmelerini istemiş. Hepsi gelmesine rağmen yarasa işi olduğunu bahane ederek gelmemiş. Hz. Süleyman, ona beddua etmiş ve bütün tüyleri dökülmüş. Halk arasında yarasanın tüysüz olması buna bağlanır (Okuşluk, 1994, 181).

Peygamber Efendimizi Görmek İsteyen Yılan (OEM - 57)

Peygamberimiz müşriklerden kaçarken yanında Hz. Ebubekir’le birlikte bir mağaraya sığınıyor. Orada saklanıyorlarken uykusu geliyor peygamber efendimizin. Peygamberimiz uyurken mağaradaki bir delikten bir yılan çıkıyor, Hz. Ebubekir de yılan Peygamberimizi sokmasın diye deliğe ayağını dayıyor. Yılan Hz. Ebubekir’i topuğundan sokuyor. Peygamber efendimiz uyanıyor ki Hz. Ebubekir ter içinde kıvranıyor. Peygamberimiz ne oldu diyor soruyor. Yılan sana zarar vermesin diye deliğe ayağımı dayamıştım, yılan topuğumdan ısırıldı diyor. Peygamber efendimiz tükürüğünü sürüyor Hz. Ebubekir iyileşiyor, zehirlenmiyor.

Hz. Ebubekir sonra yılanı niye soktun ki sen beni diye soruyor. Yılan da yıllardan beri ben burada peygamberi bekliyordum onu görmek için, sen de engel oldun

görmemi engelledin ben de onun için soktum peygamberi göreyim diye cevap veriyor (K. 22).

Karayılan Efsanesi – 1 (OEM - 58)

Benim amcamın oğlunun hanımı, kızını beşiğe koymuş yatırmışmış. Çocuk beşikte yatarken bir karayılan nerden gelmişse çocuğun üstüne yatmış. Çocuğu yalarmış böyle diliyle. Çocuğun annesi annem rahmetliğin oraya geldi amma feryat ediyor kadın. Annem rahmetlik kızım ne oldu dedi. Meryem ana çocuğun üstüne kocaman karayılan geldi çocuğu yalıyor dedi.

Annem rahmetlik vardı bakmış hakikaten çocuğu yalarmış diliyle. Annem rahmetlik demiş ki “bre kara oğlan yeter kalan bre, yeter kalan, savuş git.” Yılan, annem rahmetlik öyle deyince koymuş gitmiş (K. 13).

Karayılan Efsanesi – 2 (OEM - 59)

Çok eskiden iyi kalpli ve güzel bir kadın yaşarmış. Bir gün tarlasında çalışırken karşısına bir karayılan çıkmış. Bir süre kadına bakan yılan, hiçbir şey yapmamış ama o günden sonra da kadının peşinden hiç ayrılmamış. Kadına âşık olan yılan, onun kapısının önünde durur, kapıyı açık bulursa yatağa girerek yatarmış. Kadın ve kocası kendilerine zarar vermediği için bu duruma ses çıkarmıyorlarmış.

Zamanla bu olay çevrede duyulmuş. Hiç kimse yılanı öldürmeye cesaret edemiyormuş. Adamın bir tanesi, yılanın zararsız olmasından cesaret alarak öldürmeye karar vermiş. Etrafındakiler yılanın kutsal bir gücü olduğuna inandıkları için öldürmemesini, sonra kendisinin de ölebileceğini söylemişler.

Adam onları dinlemeyerek yılanı öldürmüş. Bir süre sonra kendisi ölmüş. Halk adamın ölüm nedenini, yılanın kutsal olduğuna inandıkları gücüne bağlar (Okuşluk, 1994, s. 182).

Karayılan Efsanesi – 3 (OEM - 60)

Bizim evin önünde su kanalı vardı, annem oraya varınca karayılan annemin önüne çıkıyormuş. Babam varınca çıkmıyormuş, annem varınca çıkıyormuş amma. Birkaç kez böyle olmuş, sürekli annemin önüne çıkıyormuş. Bir gün artık korkusundan kızmış annem, “kara oğlan git bir daha çıkma karşıma, beni korkutuyorsun” demiş. Ondan sonra bir daha görünmemiş (K. 16).

Yılanlı Hacı Efsanesi (OEM - 61)

Eskiden çok tehlikeli, kocaman devasa bir yılan varmış, köylülerin alayına korku salmış. Davar, insan, çolçocuk ne bulsa yermiş. Kimse yanına varıp bunu öldüremezmiş, öyle ki tehlikeli kocaman bir şeymiş. Yılanlı Hacı bunu duymuş, ben bu

yılanı öldürürüm demiş. Köylüler yok bunun yanına varılmaz tehlikeli dese de Yılanıcı Hacı ben tılsımlıyım beni sokamaz demiş. Yalnız beni boğmasına izin vermeyin, demiş. Ben bir torba kükürt alıp gideceğim, siz ardımca gelin bu ortaya çıkınca baltalarla, küreklerle vurup öldürsünüz demiş. Neyse bunlar varmış Yılanıcı Hacı yılanla karşı karşıya gelmiş, yılan bunun sokamıyor ama etrafında dönmeye başlamış. Yılanıcı Hacı vurun öldürün demeye kalmadan köylüler korkup kaçmış. Yılan etrafında dolanı dolanı Yılanıcı Hacıyı boğup öldürmüş. Kendi de kükürtü yediği için karnı patlamış ölmüş (K. 17).

Yılanıcı Bekir ve Anavarza Yılanının Efsanesi (OEM - 62)

Adana'da Anavarza Kalesi'nde yaşadığına inanılan bir yılanla ilgili olarak şu efsane anlatılır:

Eski zamanlarda Yılanıcı Bekir adında birisi yaşarmış. Her çeşit yılanı tutup, zehirlerine karşı panzehir yapan Yılanıcı Bekir, yılan ve akrep sokmalarına karşı muska da yazarmış.

Memleket memleket dolaşıp yılan yakalayan Bekir'in yolu Anavarza'ya düşmüş. Çevredekiler Anavarza'da beş adam boyunda, ağzı bir insanı yutabilecek genişlikte, yeleli bir yılanın yaşadığını söylemişler. Pek çok kişi bu yılanı öldürmeye kalkmış ama başaramamış.

Bunları duyan Yılanıcı Bekir, kendisine keçeden bir elbise yaptırıp hemen yola koyulmuş. Yılanla karşılaştığında bu elbisenin kendisini koruyacağını düşünüyormuş. Anavarza'daki ine yaklaştığında bir tıslama duymuş. Ardından kocaman yılanı görünce şaşırılmış. Dev yılan, Bekir'in şaşkınlık ve korkusundan faydalanıp kuyruğuyla ona vurmuş ve yere düşürmüştü. Ardından, ayaklarından başlayarak yutmaya başlamış. Koltuk altına gelince Bekir kollarını açmış. Çevrede bulunan arkadaşlarına:

“Yılanın boynunu kesip beni kurtarın.” diye bağırmış ama kimse cesaret edememiş. Yılan Bekir'i yutmuş. Ancak yaklaşık üç dakika sonra kusmuş. Anavarza yılanı gittiğinde Bekir'in öldüğünü görmüşler.

Halk arasında Anavarza'da eskiden böyle bir yılanın yaşadığına ve kimse tarafından ele geçirilemediğine inanılır (Okuşluk, 1994, s. 183-184).

Sürünün Ortasında Oturan Ayı (OEM - 63)

Necip abim dağda davar güdüyorken bir ayı sürünün içine gelip oturmuş, her gün gelip oturuyormuş. İlk başlarda korkusundan ses edememiş abim. Bir gün artık korkusundan demiş “bre koca oğlan gelme artık beni korkutuyorsun” demiş. Ondan sonra kalkmış gitmiş, bir daha da gelmemiş ayı (K. 16).

Kaynanasına Fare Yediren Gelin (OEM - 64)

Gelinin biri kaynanası ile birlikte yaşıyormuş. Kaynanasının da gözleri görmüyormuş. Gelin de kaynanadan hiç hazzetmiyor. Gelin bir gün kebab yaptığında kaynanasına fare eti pişirip götürüyor. Kaynanası kokusundan iyi bir şey olmadığını fark ediyor amma gene de yiyor huzursuzluk çıkmasın diye.

Zaman geçiyor gelin yaşıyor kendinin de gelini oluyor. Gelin bir gün et kavurup kaynanasına götürüyor. Kaynanasına götürdüğü et bir anda fareye dönüyor. Gelin şaşırıyor, anlamıyor ne olduğunu. Sonra gelin bir daha et kavurup getiriyor, gene fareye dönüşüyor et. Üçüncüde de aynı şey oluyor. Gelin artık korkuyor, nasıl olur böyle bir şey diyor.

Kaynanası da diyor ki zamanın da ben kaynanama fare eti yedirmiştım şimdi ettiğim karşıma çıkıyor. Ben onu hak ettim getir de yiyim diyor (K. 22).

Sasıydı Susuydu Çocukların Babasıydı (OEM - 65)

Eskiden kızın biri dağa çalıya gitmiş, orada ayı kızı tutup inine götürmüş. Ayı ile kız karı koca olmuşlar. Amma ayı kızı mağaradan hiç çıkarmazmış kaçır diye. Sonra iki çocukları olmuş, yarı ayı yarı insanmış çocuklar.

Kız bir gün ben anamı-babamı çok özledim, beni anama-babama götür demiş ayıya. Ayı da artık beni bırakmaz iki de çocuğumuz var deyip kabul etmiş götürmeyi. Evlerinin yakınına varınca kızı bırakmış, kendi de uzaktan onları izlemeye koyulmuş. Ne yapıyorlar, ne konuşuyorlar diye.

“Nasıl kızım” demiş anası “kocan sana iyi bakıyor mu?” diye sormuş, “bir sıkıntın var mı?” demiş. “Yok, iyi bakıyor ana, bir eksikimi koymuyor da bir kusuru var sası sası kokuyor” demiş kız. Ayı bunu duyunca çok zoruna gitmiş, çok üzölmüş. İnine varıp, duyduklarını içine sindirememiş, başını taşa vura vura kendini öldürmüş. Kız mağaraya gelmiş ki ayı ölmüş. Oturmuş ayının başına “sasıydı susuydu çocuklarımlın babasıydı” diye ağıtlar yakmış (K. 22).

5. Şekil Değıştirme Taşa ve Kuşa Dönme ile İlgili Efsaneler

Gövce Oğlak Efsanesi – 1 (OEM - 66)

Zamanında bir adam karısı ölünce başka bir kadınla evlenmiş. Önceki karısından bir kızla bir oğlu varmış. Bu çocuklar bir gün oğlakları güderken oğlaklar kaybolmuş. Analık demiş ki bu oğlakları bulmadan gelmeyeceksiniz, bulmadan gelerseniz sizi öldürürüm. Aramışlar, taramışlar bulamamışlar.

Bu çocuklar oğlakları bulamayınca: “Allah’ım bizi bu analık öldürecek.” Bir taşın başına varmışlar “Allah’ım bizi ya taş et, ya kuş et” diye dua etmişler.

Çocukların duası kabul oluyor, Allah bunları kuş ediyor. Kız bir tarafa uçuyor gidiyor, oğlan bir tarafa uçuyor gidiyor.

Şimdi bu Gövce oğlaklar öter “Gövce Oğlak, oğlağı buldun mu?” öbürü der ki “yook, huuhuu” bunlar böyle ötüşür bizim bura da dâhil, şu çınar ağacına da gelir öter (K. 13).

Gövce Oğlak Efsanesi - 2 (OEM - 67)

İki kardeş biri kız, biri oğlan oğlak gütmeye gitmişler dönerken sürünün içlerinde bakmışlar ki göv oğlak yokmuş. Eve varışın üvey analıkları sormuş “göv oğlak nerde nerede?” Sonra da analık kovalamış, “defolun gidin, ya göv oğlağı bulacaksınız ya da ben sizi gebertirim” demiş.

Çocuklar dağı taşı aramış bulamamış, sonra da Allaha yalvarmışlar, “Allah’ım bizi ya taş et, ya kuş et” demişler. “Yoksa bu analık elinde biz usandık” demişler. Allah da bunların duasını kabul etmiş. Biri bir dağda öbürü bir dağda öter dururlar. Biri “gövce oğlak buldun mu? Öteki de yook!” dermiş (K. 18).

Zorkunda Kuş Olan Kardeşlerin Efsanesi (OEM - 68)

Osmaniye’de kuş haline gelen kardeşlerle ilgili olarak anlatılan efsane şöyledir:

Yıllar önce Osmaniye’de bir aile yaşarmış. İki çocuğu olan bu ailede, bir gün anne hastalanıp ölünce baba, başka bir kadınla evlenmek zorunda kalmış. Üvey anne çocukları hiç sevmiyor, bazen yemek vermediği bile oluyormuş.

Günler böyle geçerken, kadın bir gün babalarına, çocukları evde istemediğini söylemiş. Onları dağa götürerek bırakmasını istemiş. Çocuklar bu konuşmayı duymuşlar ve çok üzölmüşler. Sabah olunca babaları çocukları alıp dağa götürmüş. Çocuklar, olacakları bildikleri için ceplerini ekmek kırıntısı ile doldurmuşlar. Geçtikleri yerlere bu kırıntıları atıyorlarmış.

Bir süre sonra babaları:

“Beni burada bekleyin. Dağdan odun toplayıp geleceğim.” demiş ve çocukları orada bırakıp kaçmış.

Çocuklar attıkları ekmek kırıntılarına bakarak yolu bulmaya çalışmışlar. Ama kuşlar kırıntıları yediği için yolu bulamamışlar. Çaresiz kalan kardeşler:

“Allah’ım bizi ya taş yap, ya kuş yap.” diyerek dua etmişler. Allah da onları kuş yapmış.

Şimdi her yaz Zorkun'a gelirler, kışın da diyar diyar gezerlermiş (Okuşluk, 1994, s. 180-181).

Yusufçuk Kuşu Efsanesi (OEM - 69)

Bir kız, bir oğlan iki tane kardeş varmış, bunlar analık elinde zulüm görmüş. Analık her gün işkence edermiş bu çocuklara. Bu iki kardeş bir gün oğlak gütmeye gidiyorlar. Oğlaklar yaylımdayken bu çocuklar oyuna dalıyor, oğlakları kaybediyorlar.

Sonra bakıyorlar ki oğlaklar yok ortalıkta. Böyle eve varınca analık bizi keser diye korkuyorlar. Başlıyorlar oğlakları aramaya, arıyorlar tarıyorlar yok, bulamıyorlar. Artık usanıyorlar, ümitleri kalmıyor. Bir taşın başına çıkıp Allah'a yalvarıyorlar "Allah'ım bizi ya bir taş et, ya da bir kuş et" diye dua ediyorlar.

Allah bunların duasını kabul ediyor oğlan taş oluyor, kız da kuş oluyor bu çocukların. Kız o gündür bu gündür "Yusufçuk buldun mu" diye öter (K. 15).

Kuş Olan Kardeşler – 1 (OEM – 70)

Adamın birisi karısı ölünce tekrar evleniyor. Yeni evlendiği avradı da "ben senin bu çocuklarına bakmam, dağa mı seyipliedin, ne ediyorsan et" diyor.

Analık bakmam deyince adam çocukları alıp dağa götürüyor. Siz burada oynayın da ben şu ilerde odun edeyim diyor. Adam su kabaklarının içini boşaltıyor önce, sonra da ağaca asıp çekip gidiyor. Rüzgâr estikçe kabaklar birbirine çarpıp tak-tak ses çıkarıyor. Çocuklar da sesi duydukça babamız daha odun ediyor sanıyorlar. Oyun oynamaya devam ediyorlar.

Artık gece olup babaları gelmeyince varıp bakıyorlar ki babaları yok. Odun sesi sandıkları ses de kabaklardan çıkıyor. Çocuklar diyor ki "tak tak kabacık ille anacık ille anacık." Ağlayıp Allah'a yalvarıyorlar. Allah da bu çocukları kuş ediyor (K. 19).

Kuş Olan Kardeşler – 2 (OEM - 71)

Analıkla yaşayan iki kardeş varmış ve çok eziyet gören bu kardeşler evin odunluğunda yaşarmış. Her gece Allah'a dua ederlermiş Allah'ım ya bizi taş et, ya da kuş et derlermiş ve duaları kabul olmuş çocuklar kuş olmuş. Biri Ağca dağda biri Göğce dağda imiş. Her gece analıklarının penceresine konup ötüşürlermiş. Analık boklu beze yamalık su versin içsin diye yumruk vurur ölsün diye öterlermiş (K. 20).

Taş ve Kuş Olan Kardeşler (OEM - 72)

Çocukların annesi hastalıktan ölüyor, babası birkaç ay sonra tekrar evleniyor. Üvey anne çocuklara işkence ediyor, aç-susuz koyuyor. Sonra çocukları bir gün komşuya salıyor. Bu çocukların da tavşanı varmış. Analık bu tavşanı tutup kesiyor, pişiriyor. Çocuklar gelince kafesteki tavşanı soruyor. Analık tavşanı çocuklara

yedirirken söylüyor. Çocuklar yemeği tergiyor ormana kaçıyor. Biri Allah'ım beni kuş et, diyor, biri de Allah'ım beni taş et, diyor. Çocuklardan biri taş oluyor, biri de bembeyaz kuş oluyor (K. 21).

6. Doğa Olaylarıyla İlgili Efsaneler

Karının Kışı Efsanesi (OEM - 73)

Evvelce yalnız başına yaşayan bir kadıncağız varmış, eski püskü bir evde yaşarmış. Bir tane cılız keçisi varmış ona bakarmış. Kendi kendine geçinip gidermiş. Bir sene kış bitti bitecekken böyle şubat-mart gibi bir yağmur tutturmuş. Öyle böyle yağmazmış amma yağmur, hiç kesilmeden haftalarca yağmış. Böyle büyük bir sel gelmiş bu yaşlı kadınla keçisini de, evini de kaptığı gibi götürmüş.

Ondan sonra da ne zaman böyle şubat-mart gibi çok yağmur yağsa karının kışı geldi denilir. Gerçi artık nisanda mayısta anca geliyor karının kışı, eskisi gibi değil (K. 1).

Karı Kışı Efsanesi (OEM - 74)

Eskiden evler kerpiç ve çalidan ağ ile örülürmüş. Köylerden birisinde de yaşlı bir kadın yaşarmış. O yıl şubat biterken çok şiddetli bir yağmur başlamış. Günler, haftalar boyunca hiç durmadan yağın yağmur, yaşlı kadının kerpiçten yapılma evini iyice tahrip etmiş. Sonunda bir sel gelmiş ve yaşlı kadını, kuzusuyla, bulguruyla, buğdayıyla, tabağıyla, kaşığıyla, sandığıyla, giyeceğiyle önüne katıp götürmüş.

O günden sonra her yıl şubat ayının son günlerinde şiddetli bir yağmur olduğu zaman halk, “Karı Kışı çıktı, Karı Kışı geliyor.” gibi deyimler kullanır. Şubat ayındaki selli yağmurlara karı kışı adı verilir (Okuşluk, 1994, s. 185).

7. Tarihî Efsaneler

7.1. Tarihî Yerlerle İlgili Efsaneler

Şah Kızı (OEM - 75)

Anavarza'yı yaptıran kralın kızı. Yine Türkmen kocaları anlatırlar. Bu kralın çok güzel bir kızı varmış, kral her tarafa ilan vermiş ki “Bu kaleye kim su getirirse kızımı ona vereceğim.” İki tane talip çıkmış. Taliplerden ikisi de işe koyulmuş ama beri taraftan kız, bu delikanlılardan birini gerçekten seviyormuş.

Bu nedenle de sevdiği delikanlıya akıl vermiş:

- Önce su kanalının tamamını yapacaksın, sonra da suyu bırakacaksın.

Öteki delikanlı ise her gün bir miktar kanal yapıp suyu oraya bırakmış. Tekrar kanal, tekrar su... derken kanallar sık sık bozulmuş. Yarışmayı kızın sevdiği delikanlı kazanmış (Özdemir, 2007, s. 309-310).

Keçi Kalesi (OEM - 76)

Şimdi bu kaleyi gâvurlar böyle yapmışlar bitirmişler. Türkler burayı tutamazlar demişler. Bizim Türkler bu kaleyi bunlardan nasıl alırsız, bunlar sayıca çok fazlalar ne yapalım diye düşünmüşler. Bizimkiler her keçinin boynuzuna mum yakmışlar buradan yukarı bırakmışlar, o kalenin altından yukarı. Bırakınca gâvurlar yukarıdan aşağı atmaya başlamışlar oku, mızrağı vızır vızır. Bakmışlar hâlâ geliyor, hâlâ geliyor. Taş yuvarlamışlar, mal hâlâ yukarisına geliyor. Gelince gelince demişler, artık geldi adamlar kaçın buradan gidelim. Yani kaleyi yapmışlar bir gün oturamamışlar gâvurlar. Bundan Keçi Kalesi kalıyor adı buranın adı (K. 25).

Kanlıgeçit Köprüsü – 1 (OEM - 77)

Bu köprü o kadar dar ve tehlikeliymiş ki eskiden durmadan kaza olurmuş. İnsanlar ne kadar dikkatli olursa olsun gene de kazalar olurmuş. Çok fazla can gitmiş o köprüde. O yüzden de o köprüye Kanlıgeçit denilir. Benim bildiğim, duyduğum bu eskilerden (K. 27).

Kanlıgeçit Köprüsü – 2 (OEM - 78)

Osmaniye Bahçe arasında iki ayrı köprü vardır. Kanlıgeçit 1, Kanlıgeçit 2 adı verilen bu köprülerin isimlerini alışları ile ilgili olarak şöyle bir efsane anlatılır:

Yıllar önce savaş zamanında şimdiki köprülerin yerinde bir demir köprü varmış. Asker taşıyan trenler bu köprüden gelip geçerlermiş. Bunu bilen Fransız askerleri köprüdeki rayları sökerek, gelen treni sabote etmişler. İçinde birçok asker taşıyan tren köprüden aşağı uçmuş. Pek çok askerin öldüğü bu kazadan sonra oranın adı Kanlıgeçit olarak kalmış (Okuşluk, 1994, s. 190-191; K. 26).

Kanlıgeçit Ormanı (OEM - 79)

Osmaniye ile Düziçi arasında bulunan ve Kanlıgeçit adı verilen yerle ilgili olarak, Düziçi'nde anlatılan efsanelerden birisi de şöyledir:

Bugün Kanlıgeçit adı verilen bu yer, eskiden oldukça gür bir ormanlık alanmış. Bu yüzden, ormanda rahatlıkla saklanabilen eşkıyalar, geleni geçeni soyar ve öldürürlermiş. Bu nedenle eskiden ormanlık olan bu alanın adı Kanlıgeçit olmuş (Okuşluk, 1994, s. 201).

Alikesik Efsanesi (OEM - 80)

Kılıç vurup orta yerden ayıran: Anavarza'da "Ali Kesik" denilen bir yer vardır. Bunun öyküsü de şöyledir: Hazreti Ali bir kadından borç para alıyor. Günler geçiyor, bir gün Hz. Ali'nin neşeli bir gününde borcun sahibi kadın geliyor ve "Bana olan borcun dururken bu sevinç neden?" diyor. Hz. Ali buna çok üzülüyor. Hemen Düldül denilen atına biniyor, Anavarza kralının yanına varıyor ve onu İslam dinine davet ediyor.

Eğer kral Müslüman olmazsa onunla savaşılabilecek oradan ganimet alıp kadına olan borcunu ödeyecek. Hz. Ali Anavarza'nın ortasına gelince etrafının çevrilmiş olduğunu görür. O kadar çok askerle çevrilmiş ki, Zülfikar denilen kılıcını çekecek kadar bile yer yok. Buradan kaçıp kurtulmak için "Ya Allah!" deyip kaleyi kesip oradan Tozlu köyüne doğru uzaklaşıp gidiyor. Hz. Ali Peygamberden izin almadığı için savaşmamıştır. İşte bundan dolayı şimdi burasının adı "Alikesik"tir (Özdemir, 2007, s. 310; K. 28).

Akçadağ ve Akçadağ Efsanesi (OEM - 81)

Efsaneye göre Akçadağ eteklerinde eşi ve bir çocuğu olan bir adam yaşamış. Her nedense bu adam eşi ile küsmüş. Bir gün, beş gün derken eşi ile barışmak istemiş. Bu nedenle Akçadağ'a ava gitmiş. "Bir geyik avlayıp getireyim de eşimin önüne atıp barışayım" diye düşünmüş. Dağa gitmiş, bir oğlaklı geyik vurmuş, sırtlayıp getirmiş, evin önüne atmış. Yüzme hazırlığına başlarken öte bakmış, beri bakmış, evde ses seda yok. İçeri girmiş bakmış ki çocuğu ve eşi ölmüş, kucak kucağa yatıyorlarmış.

Ağlamış, sızlamış, ağıtlar yakmış. Yavrulu geyiği vurduğu için vebali tutmuş. Sonra vurduğu geyiğin dağda meleyen yavrusunu yakalayıp eve getirmiş. Onu davar sütüyle beslemiş, büyütmüş. Bir daha da ava gitmemiş (Can, 2018, s. 175-176).

Kadirli Yolundaki Kale Taşı (OEM - 82)

Eskiden taş ustası bir adam varmış. Kalenin birini örmüş, gidiyormuş bu Kadirli tarafında başka bir kale örecekmış. Yolda giderken büyükçe bir taş görmüş iyi köşe taşı olur bu deyip o taşı da almış sırtına. Bir adam çıkmış gelmiş atla "yahu sen daha ne yapıyon oğlun öldü senin demiş." Adam da "yahu başka bir şey de, benim oğlum daha üçyüz elli yaşında ham tıraş" demiş. Yok, gerçekten oğlum öldü demiş, atlı. Öyle deyince adam taşı kaldırıp atmış. Ölüm olduğunu bileydim taşı taş üstüne koymazdım demiş. O taş da hâlâ durur orda Kadirli tarafında. O taşı ziyarete gidiyorlar hâlâ (K. 17).

Anavarza Efsanesi – 1 (OEM - 83)

Ceyhan – Kozan – Kadirli üçgeninin ortasında Çukurova'nın orta bir yerinde bir kale yükselir. Kaya Kilisesi, tiyatrosu, hamamı, sütunlu caddesi, çeşitli figürlerin yer aldığı mozaik ve kabartmalarıyla devrinin en modern şehirlerinden biri hüviyetinde olan

bu kale, M.Ö. 11. asırda Asurlularca bölge başkenti olarak inşa edilmiştir. Anavarza Kalesi adı verilen ve 800 dönüm araziye kaplayan bu kalenin inşası kullanılan taşları günümüzde insan gücünün kaldırması imkânsızdır. Bugün harabe olan bu kalenin inşası sırasında cereyan eden bir efsanevi hadise anlatılır.

Denilir ki, Asurluların Çukurova valisi Anavarza'yı inşa ettirirken bir ustabaşı varmış. Bu adam, kalenin örülmesinde kullanılan ve insan gücüyle kaldırılması imkânsız olan yüzlerce kilo gelebilecek örgü taşlarını tek başına ve başının üstünde taşımış. Kalenin bitip de son taşlarının yerine konduğu bir sırada bir işçi gelerek ustabaşının oğlunun öldüğünü bildirmiş. Adam başındaki taşı oraya atıvermiş ve:

“Oğlum öldü beşyüzünde ham tıraş
Ben de bin yaşında idim kır tıraş
Bileyidim ölüm vardı dünyada
Koymaz idim taş üstüne bir tek taş.”
 demiş.

Bugün bu taşın Kadirli – Kozan yolu kenarında durduğu ve bir iki ton ağırlığında olduğu söylenmektedir. Yukarıda geçen ham tıraş, genç yaş (20); kır tıraş da bugünkü olgunluk yaşı 40-50 yaş karşılığıdır (Mingan, 1978, s. 55).

Anavarza (Anazarba) Efsanesi – 2 (OEM - 84)

Adana'nın kuzeydoğusunda, Ceyhan'dan Kadirli'ye giderken yolun sağ tarafında bir kale vardır. Anavarza adı verilen bu kale, yalçın bir kayanın üzerindedir. Eski Anavarza şehri ise kalenin eteklerinde kurulmuştur. Günümüzde kalenin ve şehrin kalıntıları halen durmaktadır.

Anavarza Kalesi ile ilgili olarak Çukurova'da, değişik varyantları olan çok yaygın bir efsane anlatılır. Bu varyantlardan bir tanesi şöyledir:

Kale kralının çok güzel bir kızı vardır. Bu kızı başka bir kale kralının oğlu ister. Ancak prenses Zarba adında bir çobanı sevmektedir.

Kral, içme suyunu kaleye kanallarla kim daha önce getirirse, kızını ona vereceğini söyler.

Çoban ile kralın oğlu kanal yapmaya başlarlar. Zarba önde gitmektedir. Bir ara yorulur ve dinlenmek ister. Bu sırada kralın oğlu uykuya dalan çobanı geçerek suyu kaleye ulaştırır. Kalenin surlarından ikisini seyreden prenses, çobanın kaybettiğini görür. Annesine döner ve: “Ana Zarba öldü.” der. Sonra da kendisini uçuruma atar. Ondan sonra kalenin ismi “Anazarba” olur (Okuşluk, 1994, s. 186).

Anavarza Efsanesi – 3 (OEM - 85)

Anavarza Kralı'nın güzel mi güzel bir kızı varmış. Bu kız genç yoksul bir oğlana âşıkmiş. Bu prensesle evlenmek isteyen bir de prens varmış. Bu genç yoksul oğlan da, prens de krala gidip prensesi istemişler. Kızın gönlünün yoksul gençte olduğunu öğrenen kral öfkelenmiş. Ama gene de bir fırsat vereyim demiş. Anavarza Dağı'nı delip kaleye kim suyu önce getirirse, kızımı ona veririm demiş.

Kötü kalpli prens, prensesi alabilmek için yoksul genci öldürüp kralın yanına gitmiş. Suyu ben getirdim, demiş. Prens de olanları öğrenince dayanamamış kendini Anavarza Dağı'ndan aşağıya atmış (K. 29).

Anavarza Taşının Efsanesi (OEM - 86)

Bundan çok eski yıllarda Kozan ve Anavarza civarında uzun ömürlü insanlar yaşarlarmış. İnanişâ göre bu insanlar o kadar uzun ömürlülermiş ki, ölüm nedir bilmezlermiş.

Tarihi Anavarza Kalesi yapılırken, kalenin temel taşlarını, çevre halkı Kozan Kalesi'nden sırtında getirmiş.

Naş adlı kişi, Kozan'dan yüklediği taşı Anavarza'ya götürmek için yola koyulmuş. Kayhan Burnu Köyünü biraz geçtikten sonra, karşısına bir kalabalık çıkmış. İçlerinden tanıdık birine, ellerinin üstünde götördükleri şeyin ne olduğunu sormuş. Adam oğlunun öldüğünü söyleyince, Naş sırtındaki taşı yere bırakarak şu tekerlemeyi söylemiş:

“Adım Naş
Yaşadım bin beş yüz yaş
Oğlum beş yüz yaş
Yüzü ham tıraş
Bilseydim dünyada ölüm var
Koymazdım taş üstünde taş”
(Okuşluk, 1994, s. 188).

Anavarza Kalesi Efsanesi (OEM - 87)

Anavarza Misis krallığına bağlı bir kentmiş. Anavarza kalesi yapılırken oraya taş taşıyan işçilerden birine, “Karın öldü” diyorlar. Tam o sırada da adam kocaman bir loğ taşıyı omuzlayıp kaleye getiriyormuş. Adam bu haber üzerine taşı derhal yere atıyor ve şöyle söyleyerek üzüntüsünü dile getiriyor:

Ben varım kırk yaşında ham tıraş
Babam vardır seksen yaşında kart tıraş
Bilseydim bu dünyada ölüm var

Koymazdım taş üstüne taş.

(Bu sayıyı üç beş katına çıkararak söyleyenler de vardır.)

İşçi bunları söyledikten sonra sarsılır. Sonra da: “Mademki bu taşı buraya kadar getirdim, yerine de koyayım” deyip taşı kucaklar fakat bir türlü yerinden kıpırdatamaz, taş yerinde kalır. Sözü edilen taş Anavarza’nın doğu kesiminde orada durmaktadır (Özdemir, 2007, s. 309).

Anavarza Kalesi’nin Adı (OEM - 88)

Anavarza Kalesi’nin ismini nereden aldığı ile ilgili olarak değişik rivayetler vardır. Bunlardan birisi de şöyledir:

Eskiden insanlar oldukça güçlü ve iri olurlarmış. Bir kalenin yapımında yine böyle güçlü bir ana-oğul çalışıyormuş. Oğlan yerde taşları yonttuktan sonra yukarıdaki annesine fırlatıyor, bu arada da:

“Ana varıyo” diyormuş. Böylelikle kalenin yapımı bitmiş. Bu sözlerin zamanla değişmesiyle kale “Anavarza” ismini almış.

Kalenin yapımından sonra, kadının oğlu ölmüş. Bunun üzerine kadın şöyle bir ağıt tutturmuş:

Bir oğlum vardı ham tıraş

Dünyada ölüm olduğunu bilseydim

Koymazdım taş üstüne taş

(Okuşluk, 1994, s. 199-200).

Kozan’ın Efsanevi Taşı (OEM - 89)

Kozan Kadırlı karayolunun ortasında bir yerde, asfalt yolun hemen üst tarafında büyük bir değirmen taşı vardır. O civarda bir değirmen veya akarsu olmadığı için taşın nereden geldiği bilinmemektedir. Yörede taş ile ilgili şu efsane anlatılır:

Çok eskiden ölümün var olduğunu bilmeyen bir adam varmış. Kozan’da büyük bir kalenin yapımında çalışıyor, tonlarca ağırlıktaki taşları kaldırıyor. Bir gün kalenin kenarından bir cenaze geçmiş. Kale yapımında çalışan adam merak ederek bunun ne olduğunu sormuş. Cenaze olduğunu söylemişler. Çok şaşırılmış. “Eğer ölümün var olduğunu bilseydim bu dünyada taş üstünde taş koymazdım.” demiş ve iki tonluk taşı yolun üzerine bırakmış ve bir daha da o taşı kimse kaldıramamış (Okuşluk, 1994, s. 189).

7.2. Hazinelerle İlgili Efsaneler

Karakışla Hazinesi (OEM - 90)

Bizim bu Karaçay'da cindar hoca deriz bir hoca varmış. Karakışla derler çok eskiden burada insanların ilk yaşadıkları yer var bu Karaçay'ın yukarısında. Defineciler işte bu hocayı alıp define çıkarmaya gidiyorlar Karakışla'ya Defineciler kazmaya başlamış, hoca okuyormuş. Define de tılsımlıymış.

Hoca “yalnız seslenmeyin ha sakın, ben okuyorum” demiş. Biri kazarken “aha cereyi gördük” demiş. O anda cere dağılmış, yılan vazılamış, her biri bir yere kaçmış adamların (K. 25).

Mecit Kayalıklarındaki Hazine (OEM - 91)

Vakti zamanında bizim buralarda hep gâvurlar yaşarmış, Hristiyanlar falan varmış. İşte bu Karaçay'dan yukarı çıkarken Mecit'in Kayalıkları deriz bir yer var ya işte bu gâvurlar, o kayalığın altına ne kadar altınları varsa yığmışlar.

O kadar çok altın varmış ki, o Mecit'in Kayası kalksa bu Karaçay'a kadar altın akarmış. O derece çok altın olduğu söylenir (Okuşluk, 1994, s. 193; K. 30).

Toprakkale Efsanesi (OEM - 92)

Bir Türk vatandaşı her nasılsa Beyrut'a gitmiş, gezip tozarken yaşlı bir Hristiyan'a rastlamış. Ermeni asıllı olan o şahıs Türk'e, “memlekete gidince Toprakkale'ye var. Kalenin kuzeydoğusundaki beyaz kuşaklı burca çık ve şu kâğıdı burcun içine at” demiş. Türk zarfı alıp gelmiş memlekete. Bir zaman sonra Ermeni'nin verdiği zarfı hatırlamış. Ermeni'ye verdiği sözü yerine getirmek maksadıyla çıkmış kale burcuna. Kan ter içinde kalmış ama. Ceketini çıkarıp bir nefes aldıktan sonra Ermenice yazılı zarfı atmış aşağıya. Fakat o ne? Zarfın düştüğü yerden bir eşek arısı püskürmüş adam ne yapacağını şaşırılmış. Bir yandan kendini korumak için ceketini başına geçirirken bir yandan da çırpınıyormuş. Bu çırpınma esnasında bir eşek arısına vurunca düşürmüş. Arı düşerken bir madeni ses çıkarmış. Adam bir de bakmış ki bir altın lira. İşi anlayıp ceketle vurduğu arıyı düşürmüş ama ne fayda arının çoğu güney istikametinde uçup gitmiş. Adam orayı kazmış ki bir boş küp var. Adam tekrar Beyrut'a gittiğinde Ermeni'yi bulmuş. Ermeni adamı görünce “iyi ki bizim tılsımlı işi geç farkettiler, yoksa bizim paranın çoğunu sen alacaktın.” demiş (Mingan, 1978, s. 54).

Aslantaş Harabelerindeki Hazine Efsanesi (OEM - 93)

Adana'daki Aslantaş Harabeleri ile ilgili olarak çevrede bir efsane anlatılır. İnanışa göre Aslantaş Harabelerinin yakınındaki bir mağarada çok büyük bir altın hazinesi varmış. Bu mağaranın ağzında sihirli kılıçlar ve insan yiyen ejderhalar bulunmuş. Hazineye ulaşmak isteyen kişiler bu güne kadar hep canlarından olmuşlar.

Yöre halkı hazinenin var olduğuna inanmakta, fakat nerede olduğunu bilmemektedir (Okuşluk, 1994, s. 194; K. 15).

Karatepe Hazinesi Efsanesi (OEM - 94)

Çok eskiden Karatepe’de bir çoban varmış. Çoban keçilerini otlattığı yerde hiç su olmamasına rağmen, bir gün keçilerden birinin su içip geldiğini görmüş. Keçiyi takip eden çoban, bir mağaraya girmiş. İçeride binlerce altın ve paranın olduğunu görünce, çıkını doldurmuş ve zengin bir hayat sürmeye başlamış. Ancak ondan sonra bir daha hiç kimse bu hazineyi bulamamış. Bulan kişinin dünyanın en zengin kişisi olacağına inanılır (Okuşluk, 1994, 194; K. 15, K. 28).

7.3. Yer Adlarıyla İlgili Efsaneler

Kanlıgeçit Köyü – 1 (OEM - 95)

Fransızlar Osmaniye’yi işgal için var gücüyle saldırmış, bugün o Kanlıgeçit dediğimiz yerde askerlerimize iki koldan baskın vermişler. Orada şehit olmuş askerlerimizin birçoğu, çok kanlı bir çatışma olmuş. Ondandır oranın adı Kanlıgeçit olarak kaldı (K. 26).

Kanlıgeçit Köyü – 2 (OEM - 96)

Osmaniye’de Kanlıgeçit adı verilen bir köy vardır. Köyün bu ismi alışı ile ilgili olarak şu efsane anlatılır:

Çok eskiden iki sülale varmış. Bunlar Ceridoğulları Çukurova’da, Zülkadiroğulları ise Maraş tarafında yaşarmış. Zülkadiroğulları, Çukurova’ya ortak olmak istemişler. Bu fikirlerini yolladıkları elçi ile Ceridoğulları’na iletmişler. Ceridoğulları teklifi kabul ettikleri takdirde, Zülkadiroğulları’nın Maraş’taki topraklarına ortak olacakmış.

Teklifi kabul etmeyen Ceridoğulları toplanarak Maraş’a yola çıkmışlar. Zülkadiroğulları da Çukurova’ya doğru ilerlemişler. İki güç, bugün Kanlıgeçit adı verilen köyün yakınlarında çarpışmaya başlamış. Her iki taraf da öyle çok kayıp vermiş ki, akan kanlardan orada ufak bir dere oluşmuş. Sonunda savaşı Ceridoğulları kazanmış. O günden sonra da bu köye Kanlıgeçit adı verilmiş (Okuşluk, 1994, s. 197; K. 26).

Oruçbey Köyünün Adı (OEM - 97)

Bu köye bir hastalık gelmiş bu hastalık (korona) gibi bir hastalık hiç kimse kalmamış. Apuşlarda bir kız kalmış. Gebenden dokuz oğlan gelmiş, dokuz oğlandan birisi o kız hastalıktan diriltmiş almış. Onlardan sonra dokuz oğlan demişler buraya.

Daha sonra buraya bir kadı gelmiş, muhtar gibi, kaymakam gibi, adı da Oruç Beymiş. Bu Oruç Bey buraya yerleşmiş daha sonra da köyün adı ondan dolayı Oruçbey kalmış (K. 4).

Böcekli Köyü (OEM - 98)

Söylentiye göre eskiden şimdiki köyün yerinde hiç kimse yaşamazken, Böcekoğlu adı verilen birisi Kadirli'den kalkıp buraya yerleşmiş. Çevrede su olmadığı için toprağı kazarak kuyu yapmış ve yağmur sularını biriktirmiş. Bu kuyunun içine her zaman böcek düşürmüş. Bir diğer söylentiye göre de Böcekoğlu'nun soyundan gelenler burada yaşadığı için köye Böcekli Köyü denilmiş (Okuşluk, 1994, s. 198; K. 32).

Elbeyli Köyü (OEM - 99)

Düziçi'ndeki Elbeyli Köyü üzerine şu efsane anlatılır:

İlbeyoğlu, bir göçer beyidir. İnanişaya göre, bir gün İlbeyoğlu bu günkü köyün yakınlarından geçerken yorulmuş ve yornuk almak istemiş. Atını bağlamak için yere bir kazık çakmış. Bu kazığın daha sonra yeşererek bir çınar olduğuna inanılır. Bu çınara köylüler bugün Koca Çınar derler.

Köy de bu çınarın yakınında kurulduğu için Elbeyli Köyü adı verilmiştir (Okuşluk, 1994, s. 198).

Selverler ve Ayşeler Köyü (OEM - 100)

Düziçi İlçesi'nde yer alan Selverler ve Ayşeler Köyleri, adlarını Selver ve Ayşe adlı iki kız kardeşten almıştır.

Anlatılanlara göre civar köylerden birinde yaşayan Selver ve Ayşe adındaki iki kız kardeş, birbirinden güzelmiş. Zamanla kısmetleri çıkan iki kız kardeş de evlenmiş.

Bunlardan Selver'in gelin gittiği köyün adı Selver, Ayşe'nin gelin gittiği köyün adı da Ayşeler olarak anılmaya başlamış. Daha sonraki yıllarda ise resmen köylerin adı olmuş (Okuşluk, 1994, s. 199; K. 32).

Atalan Köyü – 1 (OEM - 101)

Nenemin anlattığına göre yıllar evvel Atalan Köyünde bir düğün olmuş, başka bir köyden buraya gelin getiriyorlarmış. Bardaktan boşalıncasına da yağmur yağıyormuş gelin getirirlerken. Köyün de bir deresi varmış, yağmurdan iyice deli akmaya başlamış. Gelin dereden geçerken akıntıya kapılmış atla birlikte. Ondan sonra bu köyün adı Atalan olmuş (Okuşluk, 1994, s. 199; K. 32).

7.4. Sınırlandırılmış Tabu Yerlerin Kökenleriyle İlgili Efsaneler

7.4.1. Dağ, Göl, Mağara, Pınar, Çeşme ile İlgili Efsaneler

Dumanlı Dağı (OEM - 102)

Düziçi İlçesi'ndeki Dumanlı Dağı'nın eteklerindeki duman ve sis, esen poyraza rağmen bir türlü kalkmadığı için, halk arasında bu dağa "Dumanlı Dağı" adı verilmiştir (Okuşluk, 1994, s. 200).

Düldül Dağı Efsanesi (OEM - 103)

Hz. Ali buradan geçerken atı Düldül'ün ayak izleri bu kayalıklara çıkmış. İşte bu Düldül atın ayak izleri burada kalmış denir. Bundan dolayı da bu dağın adı Düldül Dağı olmuş (Okuşluk, 1994, s. 202; K. 32).

Eğil Düldül Efsanesi (OEM - 104)

Hz. Ali gâvurlarla savaşa tutuşmuş. Atıyla düşmanı kovalarken bu bizim Düldül dağına kadar gelmiş. Tam dağın üstünde atlayacakken "eğil mübarek" demiş. Dağ eğilmemiş. Hz. Ali de atı Düldül ile bu dağın üstünden atlamış amma "Düldü"ün ayakları dağa çarpmış. Atın nal izleri kalmış bu dağda. Ondan sonra da bu dağa Düldül Dağı denilmiş (K. 34).

Sivrice Tepesi'ndeki Işığın Efsanesi (OEM - 105)

Mehirli Köyü⁴'ndeki Sivrice Tepesi'nde bir mezar vardır. Bu mezar ve çevresinde var olduğuna inanılan ışıkla ilgili olarak şöyle bir efsane anlatılır:

Çukurova'nın Fransızlar tarafından işgali sırasında, Kadirli'nin Oruçbey Köyünden olan Gâvur Hamza düşmanlarla işbirliği içine girmiş. Oruçbey ve Mehirli Köyleri'nde gezmekle görevlendirilen Gâvur Hamza, Mehirli Köyünden Behlül adında bir köylüye rastlamış. Onun asker kaçağı olduğunu ileri sürerek Fransızlara götürmek istemiş. Behlül buna karşı çıkınca, aralarında tartışma çıkmış. Gâvur Hamza, Behlül'ü Sivrice Tepesi'nin kuzeydoğusunda vurmuş. O gittikten sonra Behlül sürünerek altı-yedi yüz metre güneye gitmiş ve orada ölmüş. Öldüğü yere bir mezar yapılmış.

Halk arasındaki inanışa göre, her cuma gecesi, Behlül'ün vurulduğu yerden çıkan bir ışık, mezarına kadar gider ve orada kaybolurmuş (Okuşluk, 1994, s. 205).

Kurt Tepe Efsanesi (OEM - 106)

Kaypak Köyünde çobanın birisi davarını önüne katmış dağa yaylıma çıkarmış. Davarları otlatırken orda mezarlığın yanından bir anda iki kişi çıkmış. Çobana seslenip "çoban gardaş bize şu pınardan su getirir misin?" demiş. "Amma suyu alıp dönerken arkana kafanı çevirip bakmayacaksın" demişler. Çoban da tamam demiş pınara varmış suyu doldurmuş. Su küpünü kucaklayıp dönerken "bunlar arkana sakın dönüp bakma

⁴ Kadirli İlçesi'ne bağlı şimdiki adıyla Yenigün Köyü.

dedi amma şöyle bir bakayım ne varmış arkamda da bakma dediler” deyip kafasını çevirmiş.

Kafasını çevirmesiyle arkasında kocaman kurt çıkmış, adamı parçalamış. Köylüler de çobanı göremeyince, aramaya koyulmuşlar. Çobanı davar güttüğü tepede bulmuşlar bakmışlar ki kurt parçalamış. Ondan sonra oraya Kurt Tepe denilmiş (K. 33).

Amanos Dağlarında Kirmen Kayası (OEM - 107)

Hınzırlı yaylası ile Karagöz yaylası arasında bulunan Kirmen kayası rivayete göre Aydınli Yörüklerinden bir kadın kirmenini kayanın zirvesinden aşağıya sarkıtmış bunun için kirmen kayası denmiş (K. 30, K. 31).

Şahinkayası (OEM - 108)

Amanos Dağları'nın doruklarında Şahinkayası denilen bir kaya vardır. Çok yüksek olan bu kayaya şahinler yuva yapmaktadır. Yörede Şahinkayası ile ilgili şöyle bir efsane anlatılır.

Şahin meraklısı bir genç, yavrulama zamanı şahin alıp büyötmek için bu kayaya çıkmak ister. Ancak kaya çok yüksektir. Aşağıdan yukarı çıkmanın daha zor olacağını düşünür. Dağın doruklarında bulunan bir ağaca ip bağlayarak aşağı sarkar ve şahinlerin yuvasına ulaşır. Yavruları alıp çıkmaya başlar. Ancak bunu gören anne şahin kanat darbeleriyle ipi keser. Genç aşağı düşerek paramparça olur. O günden sonra da bu kayanın adı Şahinkayası olur. Hiç kimse bir daha oraya çıkmaya cesaret edemez (Okuşluk, 1994, s. 203).

Keraat Kayalıkları Efsanesi (OEM - 109)

Bizim Atalan Köyünde Keraat Kayalıkları denilen bir yer var. Zamanında bir bey buradan atıyla hoplayıp geçmek istemiş. Atına haydi bre keraat, deyip atla sıçrayıp geçmiş. Ondan sonra da bu kayalıklara Keraat Kayalıkları denilmiş (Okuşluk, 1994, s. 203; K. 12).

Çocuk Atılan Kaya (OEM - 110)

Bizim köyümüzde çocuk atılan kaya diye bilinen bir yer var, dağın tepesinde. Yine nenemin anlattığına göre bir kadın ikinci evliliğini yapmış, ilk evliliğinden bir çocuğı varmış ama babalık çocuğı istemeyince annesi de çocuğın eline bir dürüm sarıp vermiş sonra da bahsedilen yere gitmişler ve kadın çocuğunu oradan atmış (K. 20).

Konuşan Kaya Efsanesi (OEM - 111)

Osmaniye'de bir dağın tepesinde ateşe benzeyen parıltılar vardır. Halk zaman zaman bu tepeden seslerin geldiğine inanmaktadır. Bununla ilgili olarak çevrede şöyle bir efsane anlatılır:

Yıllar önce Osmaniye’de bir genç kızı iki adam kaçırmış. Kızı bir ağaca bağlayıp işkence yaparak öldürmüşler. Sonra da kafasını kesip bir torbaya koyarak evinin önüne atmışlar. Ancak kızın kafası, yeniden öldürüldüğü yere gitmiş. O günden sonra da o tepede ateşe benzer bir pırıltı görülmeye başlanmış. Halk, buradan gelen seslerin kızı ait olduğunu düşünmekte ve: “Beni de yanınıza alın.” diye seslendiğine inanmaktadır (Okuşluk, 1994, s. 205).

Gelin Uçağı (OEM - 112)

Osmaniye’nin Çona Köyündeki yaylada, Gelin Uçağı adı verilen bir uçurum vardır. Uçurumun bu adı alması ile ilgili olarak şöyle bir efsane anlatılır:

Osmaniye düşman işgali altındadır. Çona Köyünün yaylağında oturan köylü ailelerinden birisinin kızını, düşman askerlerinden yüksek rütbeli bir subay görmüş ve sevmiş. Ancak kızın sevdiği başka birisi varmış. Subay, kızı yanında götürmekte ısrar edince, vermek zorunda kalmışlar.

O zaman da yaylada doğru düzgün yol yokmuş. Ancak atlarla, katırlarla gidilen çok ince ve aşağısı uçurum olan bir yol varmış. Tam bu yoldan giderken kız, atıyla birlikte kendisini uçurumdan aşağıya atmış. O günden sonra da bu uçurumun adı Gelin Uçağı olmuş (Okuşluk, 1994, s. 206; K. 35).

Yeşil Şelalesi Efsanesi (OEM - 113)

Yeşil Şelalesi’nin üst taraflarında taşların renginin kırmızı olmasının sebebi köylü tarafından anlatılana göre: Pınara su almaya inen bir kız ile o civarda koyun otlatan bir çoban pınarın başında denk gelmiş. Köylüler bu durumu uygunsuz bir şeye yorup ora da pınarın başında kızı da, çobanı da taşlarla öldürmüşler. Daha sonra kızla çobanın kanı o taşlardan, kayalardan hiç gitmemiş.

Bugün bile hâlâ bu taşlar kırmızı renktedir. İşte bu kızla, çobanın haksız yere öldürüldükleri için bu taşların rengi bu hali almış o günden sonra da hiç gitmemiş bu kırmızı renk (K. 32).

Kırmızı Taş Efsanesi (OEM - 114)

Çerçioğlu Köyünde bulunan bu suyun yukarısında zamanında genç bir oğlanı vuruyorlar, öldürüyorlar. Çocuğun cenazesini çıkartıyorlar götürüyorlar. Çocuğun cenazesi gittiği halde taşlardaki kanın kırmızısı geçmiyor. Ama on beş yirmi metreye kadar bu kırmızı taşlar var. Bu taşların üzerindeki kırmızılığın nedeninin bu çocuğun kanı olduğu söyleniyor. Bugün bile hâlâ bak kırmızıdır rengi taşların (K. 36).

Kınalıçınar Köyü Pınarı (OEM - 115)

Osmaniye'nin Kınalıçınar Köyünde şifalı bir su vardır. İçindeki kükürt nedeniyle cilt hastalıklarına iyi gelen bu suyun ortaya çıkmasıyla ilgili olarak şöyle bir efsane anlatılır:

Kınalıçınar Köyünde Cinik Emmi adı verilen, herkesten uzakta, dağda yaptığı bir kulübe de tek başına yaşayan bir ihtiyar varmış. Cinik Emmi çam ağaçlarından yaptığı çanakları satarak geçinirmiş.

Bir gün öğle vakti yatarken, cinler tarafından kaçırılmış. Tam o sırada gittikleri yolun üzerinden bir pınar çıkmış. Suyu gören cinler korkarak kaçmışlar.

O günden sonra bu şifalı suyun yanındaki ağaca halk tarafından çeşitli bezler bağlanmış ve bir adak yeri haline getirilmiştir (Okuşluk, 1994, s. 208).

Cürcen Pınarındaki Peri Kızı (OEM - 116)

Böcekli beldesinde bulunan Cürcen isimli pınarın oluşturduğu gölette vaktiyle bir peri kızı yaşamış. Çevre köylerden oraya çamaşır yıkamaya gelirlermiş. İnsanlar kül ile çamaşırını yıkadıkları için bir gün peri kızı çıkıp sizin külünüz benim saçlarımı beyazlatıyor deyip kaybolmuş. O günden sonra da bir daha görülmemiş (K. 11).

Ciğersiz Çeşme (OEM - 117)

Amanos Dağları'nın doruklarında, buz gibi suyuyla ünlü bir çeşme vardır. Adına Ciğersiz Çeşme derler.

Çobanın birisi, Amanos Dağları'nın yükseklerindeki bu akarsuya koyunlarını getirir. Bu sırada şehirden oraya eğlenmeye gelen birkaç arkadaşını görür. Misafir etmek ister. Akşam kızılığın çökmeye başladığında bir koyun alarak, bu gün Ciğersiz Çeşme denilen subaşına gelir. Koyunu keserek ciğerini çıkarır ve subaşındaki kayaya bırakır. Biraz sonra ciğerin ortadan kaybolduğunu görürler. Bunu üzerine çobanın arkadaşlarından birisi buraya bir çeşme yaptırır ve adına da Ciğersiz Çeşme der.

Çevredekiler bu olayı anlatır ve çeşmenin bu yüzden bu isimle anıldığına inanırlar.

Bugün Ciğersiz Çeşme'nin bulunduğu yer çok güzel bir dinlenme yeri haline gelmiştir (Okuşluk, 1994, s. 209).

Karatepe'nin Suyu (OEM - 118)

Adana'da Kozan-Kadirli arasında bulunan Karatepe, ilginç karakterdeki insanlarıyla ünlüdür. Alıklığa varan bir saflığa sahip olan Karatepelilerle ilgili olarak yörede birçok fıkra anlatılır. Karatepelilerin bu derece saf olmaları, köyün yakınlarında bulunan bir suyu içmelerine bağlanmaktadır.

İnanışa göre, Karatepeliler bu sudan içtikleri için böylesine saf olmuşlardır (Okuşluk, 1994, s. 210; K. 17).

Kölete Suyu (OEM - 119)

Kölete suyu, yörede söylentiye göre Antik Dönemlerde burada bir bey yaşamış. Yakışıklı bir de erkek evladı varmış. Bey sağlığında oğlunun mürüvvetini görmek istemiş. Tüm yöre halkı beyin oğluna yakışır bir kız aramaya başlamışlar. Gel zaman git zaman ovada bir ağanın güzel mi güzel, alımlı mı alımlı bir kızı olduğunu haber almışlar. Kızın topuklarına kadar uzanan sapsarı saçları dillere destanmış. Dünürcü gönderip babasından istemişler. Kırk gün kırk gece düğün yapılmış. İki genç evlenmiş, mutlu bir hayat sürmeye başlamışlar. Bir süre sonra kız hastalanmış. Hastalık tüm güzelliğini yavaş yavaş eritmeye başlamış. Eski güzelliğinden eser kalmamış. Bir gün kız kocasının artık kendisini sevmediğini düşünüp derenin taşkın bir zamanında kayanın başına çıkarak atlamak istemiş. Kocası arkasından koşsa da yetişememiş. Kız kendini kayalıklardan suya bırakmış. Kocası da arkasından atlamış. Tanrı olanları görmüş. İki gence acımış. Kızın saçlarını taştan aşağıya dökülen suyun köpüklerine dönüştürmüş. Kocasını da derenin ortasında bir çınar ağacı yapmış.

Efsaneye uygun olarak bu gün, şelalenin döküldüğü kayanın tam karşısındaki derenin içinde, bin yıllardır yaşayan bir çınar ağacı, kollarını açmış kayadan aşağıya atlayan sevgilisini yakalamak için bekler vaziyettedir. Suyun en az olduğu dönemde bile kayalardan aşağı çağlayarak akan suyun köpükleri tıpkı genç kızın altın sarısı saçları gibi ovadan esen rüzgârın ritmine uyarak dans etmektedir (Kaya ve Yanık, 2018, s. 36; K. 28).

Karanlıkderedeki Kayalar (OEM - 120)

Dervişpınarı'nda Karanlık Dere denilen yerde çok büyük iki tane kaya vardır. Bu kayalardan birinin altında gizli bir mağara ve geçit olduğu düşünülür. Bu geçidin Kâbe'ye çıktığına inanılır. Zamanında Peygamber efendimiz bir sefer sırasında bu mağarada kalmıştır. Bu geçitten de doğruca Kâbe'ye varmıştır (K. 1).

Peygamberin Atının Ayak İzleri (OEM - 121)

Gene bu Mitisin Yaylası, Dervişpınarı mevkiinde Karanlıkdere denilen yerde bulunan kayalardan en büyüğünde Peygamber efendimizin atının ayak izi görünmektedir. Bir sefer sırasında buradan geçerken atının ayak izleri bu kayalar çıkmıştır (K. 37).

H. Ali'nin Atının Ayak İzleri Efsanesi – 1 (OEM - 122)

Mitisini geçince Dervişpınarı Yaylası'nda Karanlıkdere denilen yerde iki tane büyük, devasa kaya vardır. Biri ötekine göre az daha büyükçedir bu kayaların, büyük kayanın üzerinde at nalına benzeyen izler var. Biz ufaklığımızdan beri anlatırlar bu izlerin H. Ali'nin atına ait olduğu söylenir. H. Ali bir sefer zamanı buradan geçmiş, atının ayak izleri de kayalara çıkmış (Okuşluk, 1994, s. 211; K. 30).

Ali Kayası Efsanesi (OEM - 123)

Osmaniye'nin Derviş Pınarı Yaylası'nın Çağlayan Deresi'ne bakan sert ve derin yamacında büyük kaya kütleleri vardır. Bu kayalarla ilgili olarak halk arasında şöyle bir efsane anlatılır:

H. Ali düşmanlar tarafından kovalanırken Çağlayan Deresi'nde sıkıştırılmış. Eğer yüksek kayalıklara çıkabilirse kurtulacaktı. Atını kayalıklara sürerek kaçmayı başarmış.

Halk bu kayalarda yer alan at ayağı izlerinin H. Ali'nin atının ayak izleri olduğuna inanır. Bu yüzden sözü edilen kayalara Ali Kayası ismini vermişlerdir (Okuşluk, 1994, s. 211).

8. Taşıt, Makine ve Araç-Gereçlerle İlgili Efsaneler

8.1. Taşıtların Cezalandırılması

Cezalandırılan Tank (OEM - 124)

Kıbrıs Barış Harekâtı olmuştu yıllar evvel, Rumlar azınca gayrı bizimkiler müdahale etmişti. İşte harekât sırasında bizim bu Osmaniye'den birlikler de savaşa gitti. Buradan tank, tüfek gidecekleri sırada tanklardan biri arızalanıyor, durduk yere. Neyse tamir ediyorlar falan yola çıkınca tekrar bozuluyor bu tank. Bir kere daha tamir ediyorlar yola çıkınca gene bozuluyor. Üçüncü de, en son, komutan bunu dağa atın diyor, cezalandırıyor. Bizim bu Gökbekirli'ye o zaman getirip attılar bu tankı (K. 2).

BÖLÜM V

SONUÇ

İnsanoğlu yaratılışından itibaren kendisini, dünyayı, evreni tanıma ve anlam veremediği tüm olayları algılama gayretinde olmuştur. Bu süreç içerisinde karşılaştığı anlamlandıramadığı olayları ve sorunları inanç temelleri üzerinde düşünerek yorumlamaya çalışmıştır. Bu yorumlar çerçevesinde de çeşitli kavramlar ortaya koymuştur. Efsane ve memoratlar insanın bu gayretleri sonucu sözlü kültür içerisinde oluşmuş türlerdir.

Efsane ve memorat türü, içerisinde oluştukları toplumun kültürel yapısını, tarihi ve geleneksel izlerini barındırması açısından önemli sözlü gelenek ürünleridir. Osmaniye’de anlatılan efsane ve memorat örnekleri bölge halkının kültürel, geleneksel, tarihsel açıdan dünyayı ve yaşamı algılayışlarının izlerini göstermektedir.

Derlediğimiz efsane ve memoratların birbirinden ayrımı, şahsi tecrübe ve aktaran kişi temelleri üzerinden gerçekleştirilmiştir. Memoratlar, tabiatüstü bir hadiseyi tecrübe eden kişi etrafında gelişen anlatılardır, genel olarak tabiatüstü hadisenin gerçekleştiği mekân ve zaman açık ve net olarak aktarılmaktadır. Efsanelerde ise açık ve net olarak zaman ve mekân belirtilmez. Bu temel farklılıklar üzerinden derlenen anlatıları efsane ve memorat olarak tasnif edebildik.

Stith Thompson’ın Motif-Index of Folk-Literature adlı eserinin tamamının Türkçe çevirisine ulaşamadığımız için çeşitli kaynaklar içerisinde ve dijital ortamdan ulaşabildiğimiz kısımlar incelenerek çalışılmıştır.

Derlenen 101 efsane ve 23 memorat, metin konu ve motif özellikleri bakımından incelenmiş, Stith Thompson’ın Motif-Index of Folk-Literature adlı altı ciltlik eserinin Türkçe çevirisine ulaşamadığımız için çeşitli kaynaklar üzerinden incelemeler yaptık. Tespit edemediğimiz motiflerin başına (T) eklenmiştir. Osmaniye’de derlenen anlatılarda karşılaşılan motifler şunlardır:

- 1- (T)A2371.4.3. Kekliğin ayakları ve gagası niçin kırmızıdır
- 2- (T)A2392. Katır niçin doğurmaz
- 3- (T)A2586. Kedinin sırtı niçin yere gelmez
- 5- (T)B99.3. Mitolojik kurt
- 7- (T)D2031.0.6. Şeytanların illüzyona sebep olması
- 8- (T)V36. Namaz

Dil ve üslup özellikleri açısından Osmaniye yöresinde derlediğimiz efsane ve memorat türleri süslü ve ahenkli ifadelerden uzak son derece sade bir anlatıma sahiptir. 124 metin içerisinde geçen yöresel sözcüklerin anlamları verilmiştir.

Osmaniye’de derlediğimiz efsane ve memorat metinlerinin sabit bir şekli bulunmamaktadır, anlatıcının şahsi hünerine ve icra ortamının durumuna göre şekil alan anlatılardır.

İslamiyet öncesi ve İslami dönem Türk kültürüne ait izler Osmaniye yöresinde canlı bir şekilde bulunmaktadır. Örnek olarak: “Yağmur Dede Efsanesi” içerisinde “yağmur duasından sonra pınara taş ıslama uygulamasının İslamiyet öncesi dönemde “yada” taşı ile yağmur yağdırma ritüelinin içiçe geçmiş hali, hatta birebir devamıdır diyebiliriz.

Yer adlarıyla ilgili efsanelere baktığımızda toplumun hafızasında yer etmiş tarihi veya olağanüstü olaylar, kişiler yöredeki birçok dağ, köy, ilçe ismi olarak yaşatılmakta olduğunu görüyoruz. Kanlıgeçit Köprüsü, Kanlıgeçit Köyü, Düldül Dağı gibi yer adlarıyla ilgili efsaneler bu konu üzerine örnek efsanelerdir. Efsane ve memorat türünün toplumun hafızasını koruyucu özellikleri buradan gelir.

Hazinelere ilgili efsanelerde ikaz vardır, Yağmur Dede Efsanesi’nde bazı insanların Yağmur Tepe’de hazine aramaya kalktığını ve bazı kazalar yaşadığını aktaran anlatıcı, anlatı sonunda “sen de getme ha!” diyerek, ikazı bir kez de anlatı haricinde kendisi yapmaktadır.

Osmaniye yöresinde en çok anlatılan ve ilgi çeken efsane türü “tarihî efsaneler ve olağanüstü varlıklar ve olağanüstü olaylarla ilgili efsaneler” başlığı içerisinde yer alan anlatılardır. Yöre halkının cin, peri, şeytan gibi tabiatüstü varlıklara karşı çekince ve korkuları anlatılara yansımıştır. Cinlerin çeşitli hayvan kılığına girmesi, insanları ıssız yerlerde tedirgin etmesi, sıkıştırması şeklinde olaylar ve cinder hocalar bölge halkının yoğun olarak yaşadığı ve ilgilendiği konular olması nedeniyle memorat türü son derece canlıdır.

Olağanüstü kahramanlarla ilgili efsane türünde Karacaoğlan’ın olması hiç şaşırtıcı değildir. Karacaoğlan yöre halkının şiirinde, hikâyesinde, fıkrasında sözlü gelenek ürünleri içerisinde başrolde. Karacaoğlan’ın kuş donuna girmesi zor anlarda kahramanın kaçış için kılık değiştirmesi motifi görülmektedir.

Lokman Hekim, Çukurova bölgesi içerisinde özellikle Adana, Osmaniye, Tarsus boyunca yöre halkının hafızasında bulunmaktadır, Lokman Hekim Misis’te yaşadığı,

bütün hastalıklara çare bulduğu hatta ölüme bile çare bulduğuna ancak Allah'ın ölümsüzlüğe izin vermediğine inanılır.

Yakın dönem tarihi içerisinde meydana gelen Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında bir tankın sürekli arızalanması bile efsane türü içerisinde kendisine yer bulmuştur.

Osmaniye yöresinde efsane türüne göre memoratlar daha canlıdır, halk tabiatüstü varlıklara karşı korku ve ilgi ile anlatılar aktarmaktadır.

Osmaniye yöresi gerek coğrafi, gerek kültürel konumu nedeniyle belleklerden silinmeye yüz tutan, yaşamsal hafıza niteliğindeki efsane ve memorat türleri açısından yavaş yavaş zenginliğini yitirmektedir.

Toplumun belleğinde canlılığını yitirmeye başlayan efsane ve memorat türünün kayıt altına alınması ve sonraki nesillere aktarılması çalışmamızın temelini oluşturmuştur.

Ayrıca kültür turizmi açısından efsane ve memoratların değerlendirilmesi bölge halkına maddi ve manevi olarak kazanç sağlayacaktır. Birçok ilimizde efsane ve memortların olduğu bölge turizm açısından değerlendirilerek bölge halkına kazanç sağlamaktadır. Bu çalışmamız ile birçok alanda yeni araştırmalara ve çalışmalara zemin hazırlanmaktadır.

Öncelikle bu çalışmamız kültürümüzün canlı bir parçası olan efsane ve memorat türlerinin eski canlılığına kavuşmasını sağlamaktadır. Osmaniye yöresinde, imkânlar ve zaman dâhilinde derleyebildiğimiz sözlü gelenek ürünlerinden efsane ve memoratlar bu çalışmada biraraya getirilmiştir.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar:

- Acıpayamlı, O. (1978). *Halkbilim terimleri sözlüğü*. Ankara: TDK.
- Akyalçın, N. (2002). *Anadolu efsanelerinin dil özellikleri ve eğitim işlevleri*. Çanakkale: Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- Alptekin, A. B. (1993). *Fırat havzası efsaneleri (metinler)*. Antakya: Kültür.
- Alptekin, A. B. (2014). *Efsane ve motifleri üzerine*. Ankara: Akçağ.
- Artun, E. (1996). *Günümüzde Adana âşıklık geleneği ve Âşık Feymani*. Adana: Adana Valiliği İl Kültür Müdürlüğü.
- Artun, E. (2012). *Anonim Türk halk edebiyatı nesri*. Adana: Karahan.
- Aslan, F. (2012). Halk bilimsel bir terim olarak efsane üzerine bazı dikkatler, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(23), 81-90.
- Bascom, W. R. (2003). Folklorun biçimleri: nesir anlatılar. (R. N. Aktaş, B. Aktepe, B. Değer, A. Doğan, Y. Özay, & K. Serdaroğlu, Çev.) *Millî Folklor*, 15(59), 76-95.
- Bascom, W.R. (2006). Halk bilimi (folklor) ve antropoloji, (M. Ekici Çev.) *Millî Folklor*, 15(58), 162-170.
- Bayat, F. (2010). *Mitolojiye giriş*. İstanbul: Ötüken.
- Boratav, P.N. (1997). Ali Rıza Önder Yaşayan Anadolu efsaneleri. *Millî Folklor*, 5(33), 112-117.
- Boratav, P. N. (2019a). *100 Soruda Türk halk edebiyatı*. Ankara: Bilgesu.
- Boratav, P. N. (2019b). *Türk mitolojisi (Oğuzların-Anadolu, Azerbaycan ve Türkmenistan Türklerinin Mitolojisi)*. Ankara: Bilgesu.
- Buch, W. (1992). Masal ve efsane üzerine. (A.O. Öztürk Çev.), *Millî Folklor*, 13, 10-15.
- Can, İ. (2018). *Kadirli bohçası*. Adana: Ekrem.
- Çıblak, N. (1995). *İçel efsaneleri üzerine bir araştırma*. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Çobanoğlu, Ö. & Çobanoğlu, S. (2015). Türk halk kültüründe konuşmalık türler bağlamında sözel nasihatler, dua ve beddualar. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 4(7), 1-32.
- Çobanoğlu, Ö. (2015). *Türk halk kültüründe memoratlar ve halk inançları*. Ankara: Akçağ.

- Dégh, L. ve Vázsonyi, A. (2015). Memorat ve ön-memorat. (Çev. A. B. Ekiz), *Millî Folklor*, 105, 131-146.
- Devellioğlu, F. (2011). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lügat*. Ankara: Aydın.
- Dönmez Fedakâr, P. (2008). *Karakalpak efsaneleri (inceleme-metinler)*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- Duymaz, A. (1989). *Bingöl efsaneleri (inceleme-metin)*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Ekici, M. (1998). "Halk bilimi çalışmalarında metin (text), doku (texture), sosyal çevre ve şartlar (konteks) ilişkisinin önemi", *Millî Folklor*, 39, 25-34.
- Elçin, Ş. (2004). *Halk edebiyatına giriş*. Ankara: Akçağ.
- Eliade, M. (1991). *Kutsal ve dindışı*. (M.A. Kılıçbay, Çev.), Ankara: Gece.
- Eliade, M. (2017). *Mitler, rüyalar ve gizemler*. (C. Soydemir Çev.), Ankara: Doğu Batı.
- Ergun, M. (1997). *Türk dünyası efsanelerinde değişme motifi (Cilt 1)*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu TDK.
- Erol, M. (1996). *Taşeli platosu efsaneleri (inceleme-metinler)*. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Gökşen, C. (1999). *Giresun efsaneleri*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Görkem, İ. (1987). *Elazığ efsaneleri üzerinde araştırmalar (metinler ve incelemeler)*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Karadağ, M. (1999). *Türk halk edebiyatı anlatı türleri*. Ankara: Ürün.
- Kaya, M.Y. & Dal, E. (2018). *Dünden bugüne Mehmetli*. Adana.
- Luthi, M. (1995). "Masalın efsane, menkabe, mit, fabl ve fıkra gibi türlerden farkı", (S. Sönmez Çev.), *Millî Folklor*, 25, 66-68.
- Mingan, N. (1978). *Osmaniye Cevdetiye kasabasından folklor örnekleri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Nirun, N. & Özönder, C. (1990). *Türk sosyo-kültürel yapısı içinde adetler, örfler, görenekler, gelenekler, milli kültür unsurlarımız üzerine genel görüşler*. Ankara: AKM.
- Ocean, A. E. (2017). *Türk mitolojisi*. (Ş. Sarıhan, Çev.) İstanbul: Mitoloji Tarihi.
- Oğuz, M. Ö. (2004). Destan tanımı ve eski Türk destanları. *Millî Folklor*, 16 (62), 5-7.
- Oğuz, M. Ö. & Gürçayır Teke, S. (2019). *Halk biliminde kuramlar ve yaklaşımlar – 2*. Ankara: Geleneksel.

- Okuşluk Şenesen, R. (1998). Adana'da ölüme ve mezara bağlı efsaneler, III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni (Sempozyumu), 531-540.
- Okuşluk Şenesen, R. (2018). *Adana efsaneleri*. Adana: Karahan.
- Okuşluk, R. (1994). *Adana efsaneleri (derleme-inceleme)*. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Ögel, B. (2014). *Türk mitolojisi I. Cilt*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Öger, Â. (2008). *Uygur efsaneleri üzerinde bir araştırma (inceleme ve metinler)*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- Önal, M. N. (2013). *Muğla efsaneleri (araştırma-inceleme)*, Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi.
- Özdemir, H. (1986). *Etiyolojik Türk halk efsaneleri. III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Program ve Bildiri Özetleri - 2*, 305-310. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Özdemir, Z. A. (2007). *Avşarlar ve Dadaloğlu*. Ankara: Ürün.
- Özön, M. N. (1954). *Edebiyat ve tenkit sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp.
- Pehlivan, G. (2009). Dinî şahsiyetler hakkında oluşan anlatılar. *Millî Folklor*, 83, 88-96.
- Polat, İ. (2020). *Memorat*. İstanbul: Kitabevi.
- Propp, V. (2011). *Masalın biçimbilimi*. (Rifat, M. & S. Çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.
- Sakaoğlu, S. & Duymaz, A. (2002). *İslamiyet öncesi Türk destanları*. İstanbul: Ötüken.
- Sakaoğlu, S. (1980). *Anadolu-Türk efsanelerinde taş kesilme motifi ve bu efsanelerin tip kataloğu*. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Sakaoğlu, S. (2003). *101 Türk efsanesi*, Ankara: Akçağ.
- Sakaoğlu, S. (2013). *Efsane araştırmaları*. Konya: Kömen.
- Sansar, F (2006). *Fırka-i İslâhiye ve Osmaniye*. Osmaniye: Osmaniye Valiliği.
- Seyidoğlu, B. (1985). *Erzurum efsaneleri (Erzurum'da belli yerlere bağlı olarak derlenmiş efsaneler üzerine bir inceleme)*. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Seyidoğlu, B. (1992). *Türk dünyası el kitabı (Cilt 3)*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Seyidoğlu, B. (2005). *Erzurum efsaneleri, Erzurum kitaplığı*. İstanbul: Dergâh.
- Sükûn, Z. (1996). *Farsça-Türkçe Lûgat, (C 1)*. İstanbul: MEB.
- Şemseddin Sami. (2010). *Kamus-ı Türkî*. (Hzl. F.K. Timurtaş), İstanbul: Çağrı.
- Şimşek, E. (2006). *Hendek (Sakarya) efsaneleri üzerine bir değerlendirme. 1. uluslararası Kocaeli ve çevresi Kültür Sempozyumu Bildirileri, cilt. 2*. Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi.

Türk Dil Kurumu (2005). *Türkçe sözlük*, Ankara: TDK.

Ülken, H. Z. (2019). *Destanlar*. Ankara: Doğu Batı.

Ziya Gökalp (1976). *Türk töresi*. (Hzl. Hikmet Dizdaroğlu), Kültür Bakanlığı.

Sözlü Kaynaklar:

- K.1: Mediha Ergen, 1951 – Osmaniye doğumlu, okuryazar, ev hanımı ile 12.10.2019 tarihinde Osmaniye’de yapılan görüşme.
- K.2: Bilal Gök, 1960 – Osmaniye doğumlu, ilkokul, emekli işçi ile 08.11.2018 tarihinde Osmaniye’de yapılan görüşme.
- K.3: Reşat Gürel, 1950 – Osmaniye doğumlu, üniversite, emekli öğretmen. 04.12.2015 Sosyal medya bağlantısı ile erişildi.
- K.4: Hacı Mehmet Çökdel, 1934 – Kadirli doğumlu, okuryazar, emekli çiftçi ile 26.05.2019 tarihinde Kadirli’nin Oruçbey Köyünde yapılan görüşme.
- K.5: Nurgül DüNDAR, 1967 – Osmaniye doğumlu, ilkokul, ev hanımı ile 09.12.2018 tarihinde Osmaniye’de yapılan görüşme.
- K.6: Necip DüNDAR, 1954 – Osmaniye doğumlu, ilkokul, emekli işçi ile 13.01.2020 tarihinde Osmaniye’de yapılan görüşme.
- K.7: Nazire DüNDAR, 1955 – Osmaniye doğumlu, okuryazar, ev hanımı ile 13.01.2020 tarihinde Osmaniye’de yapılan görüşme.
- K.8: Fuat Karbeyaz, 1966 – Osmaniye doğumlu, ortaokul, çiftçi ile 11.04.2020 tarihinde Osmaniye’de yapılan görüşme.
- K.9: Ferdane Gök, 1942 – Osmaniye doğumlu, okuryazar değil, ev hanımı ile 22.09.2018 tarihinde Osmaniye’de yapılan görüşme.
- K.10: Mustafa Akpınar, 1952 – Düziçi doğumlu, ilkokul, emekli esnaf ile 03.02.2020 tarihinde Düziçi’nde yapılan görüşme.
- K.11: Durdu Canlı, 1932 – Düziçi doğumlu, okuryazar değil, ev hanımı ile 21.01.2020 tarihinde Düziçi’nde yapılan görüşme.
- K.12: Ömür Durağan, 1998 – Düziçi doğumlu, üniversite, öğrenci ile 30.09.2020 tarihinde sosyal medya bağlantısı ile yapılan görüşme.
- K.13: Hamdi Gök, 1940 – Osmaniye doğumlu, okuryazar, emekli çiftçi ile 21.09.2018 ve 30.08.2019 tarihlerinde Osmaniye’de yapılan görüşme.
- K.14: Zübeyde Kılıçkaya, 1984 – Osmaniye doğumlu, ilkokul, ev hanımı ile 14.11.2020 tarihinde Osmaniye’de yapılan görüşme.

- K.15: Nihat İyidiker, 1954 – Kadirli doğumlu, üniversite, emekli öğretmen ile 18.05.2019 tarihinde Kadirli’de yapılan görüşme.
- K.16: Nejla Gök, 1962 – Osmaniye doğumlu, okuryazar, ev hanımı ile 07.11.2018 tarihinde Osmaniye’de yapılan görüşme.
- K.17: Mustafa Dünder, 1975 – Osmaniye doğumlu, ilkokul, işçi ile 13.01.2020 tarihinde Osmaniye’de yapılan görüşme.
- K.18: Nuri Kaytan, 1950 – Osmaniye doğumlu, ilkokul, emekli işçi ile 16.11.2018 tarihinde Osmaniye’de yapılan görüşme.
- K.19: Fatma Kaytan, 1948 – Osmaniye doğumlu, okuryazar, ev hanımı ile 23.10.2018 tarihinde Osmaniye’de yapılan görüşme.
- K.20: Ahsen Nur Bülbül, 1997 – Bahçe doğumlu, üniversite, öğrenci ile 30.09.2020 tarihinde sosyal medya bağlantısı ile yapılan görüşme.
- K.21: Hürü Melek Çökdel, 1991 – Kadirli doğumlu, ilkokul, ev hanımı ile 26.05.2019 tarihinde Kadirli’de yapılan görüşme.
- K.22: Selbi Güzel, 1985 – Osmaniye doğumlu, ilkokul, ev hanımı ile 18.10.2019 tarihinde Osmaniye’de yapılan görüşme.
- K.23: Saniye Dünder, 1952 – Osmaniye doğumlu, ilkokul, ev hanımı ile 28.12.2019 tarihinde Osmaniye’de yapılan görüşme.
- K.24: Kaynak kişi adının gizli kalmasını istedi. 31.10.2018 tarihinde Bahçe Köyünde yapılan görüşme.
- K.25: Duran Gezer, 1964 – Osmaniye doğumlu, okuryazar, çiftçi ile 07.11.2018 tarihinde Osmaniye’de yapılan görüşme.
- K.26: Mesut Kılıçarslan, 1948 – Osmaniye doğumlu, üniversite, emekli öğretmen ile 02.11.2018 tarihinde Osmaniye’de yapılan görüşme.
- K.27: Süleyman Bülbül, 1965 – Osmaniye doğumlu, okuryazar, çiftçi ile 23.08.2019 tarihinde Osmaniye’de yapılan görüşme.
- K.28: Utku İyibiçer, 1990 – Düziçi doğumlu, üniversite, işçi ile 25.09.2018 tarihinde Osmaniye’de yapılan görüşme.
- K.29: Songül Erdoğan, 1972 – Osmaniye doğumlu, ilkokul, ev hanımı ile 07.06.2020 tarihinde Osmaniye’de yapılan görüşme.
- K.30: İlyas Toklu, 1969 – Osmaniye doğumlu, lise, memur ile 17.02.2019 tarihinde Osmaniye’de yapılan görüşme.
- K.31: Muhittin Nalbant, Facebook, Zorkun Güzel Yaylam sayfasında paylaşılmıştır, 24.09.2020. Sosyal medya vasıtası ile alınmıştır.

- K.32: Halil Canlı, 1994 – Düziçi doğumlu, yüksek lisans, öğrenci ile 30.08.2019 tarihinde Düziçi’nde yapılan görüşme.
- K.33: Hanım Çelik, 1979 – Osmaniye doğumlu, ilkokul, ev hanımı ile 20.04.2020 tarihinde Osmaniye’de yapılan görüşme.
- K.34: Zeynep Canlı, 1970 – Düziçi doğumlu, okuryazar, ev hanımı ile 30.08.2019 tarihinde Düziçi’nde yapılan görüşme.
- K.35: Ayşe DüNDAR, 1959 – Osmaniye doğumlu, okuryazar, ev hanımı ile 06.07.2019 tarihinde Osmaniye’de yapılan görüşme.
- K.36: Mehmet Karagömlek, 1965 – Düziçi doğumlu, lise, emekli terzi ile 29.08.2019 tarihinde Düziçi’nde yapılan görüşme.
- K.37: Necati DüNDAR, 1956 – Osmaniye doğumlu, üniversite, emekli öğretmen ile 06.07.2019 tarihinde Osmaniye’de yapılan görüşme.

İnternet Kaynakları:

<https://osmaniye.ktb.gov.tr/> (Erişim: 01.12.2020)

<https://osmaniye-bld.gov.tr/kentimiz/osmaniye-tarihcesi> (Erişim: 01.12.2020)

<https://osmaniye.tarimorman.gov.tr/Menu/28/Cografı-Yapı> (Erişim: 01.12.2020)

<http://www.osmaniye.gov.tr/nufus> (Erişim: 01.12.2020)

SÖZLÜK

Abov: Hayret bildiren kelime.

Anaça (o anaça): O ana dek.

Aykırı: Ters, zıt.

Azcak: Az, biraz.

Baldırcan: Patlıcan.

Bre: Ey, hey gibi bir seslenme sözü.

Cıscılbak: Çırılçıplak.

Cinder: Cinlerle konuşan, cinlerin dilinden anlayan kişi.

Çapıt: Bez, kumaş.

Çepel: Yemek bulaşığı, kir.

Davarcılık: Küçükbaş hayvan besiciliği.

Deyyus: Alçak, namussuz, (argo).

Dezzem: Teyzem.

Dilmek (dilivermek): Doğramak, ikiye bölmek.

Diş ısıtmak: Ümitlenmek, gönül vermek.

Emmi: Amca.

Gabak (Kabkak): Kel, ağaçsız, kuru açıklık alan.

Göv: Gökyüzü, olgunlaşmamış – ham, mavi – masmavi, yeşil – yemyeşil.

Gürp etti: Düştüğünde çıkan sesi tanımlamak için söz.

Ham tıraş: Daha hiç sakal tıraşı olmamış.

Ham tıraş: Genç yaş.

Hayma: Tahta ve ağaçla yapılan dinlenme, oturma yeri.

Işkınlamak: Filizlenmek, kök-dal vermek.

İnne: İğne.

İş dutmak: İş yapmak.

Kelle: Kafa, baş.

Kepitmek: Devirmek, yıkmak.

Kır tıraş: Bugünkü olgunluk yaşı 40-50 yaş karşılığıdır.

Kısıkmak: Sıkışmak.

Konmak: Bir yere yerleşmek, göçerlerin çadır kurması.

Merkep: Eşek.

Ortancıl: Ortanca, büyük ile küçük arası.

- Oymak:** Aşiret, topluluk.
- Sav(uş/tur):** göndermek, uzaklaştırmak.
- Seyip:** Başiboş, sahipsiz, kimsesiz.
- Seyirtmek:** Davranmak, harekete geçmek.
- Sımkçı:** Kırık, çıkık işlerinden anlayan kişi.
- Teberik:** Hediye, armağan.
- Tergemek:** Bırakmak, ayrılmak.
- Tılsım:** Büyü, büyülu şey, muska.
- Titiremek:** Titremek.
- Toğga:** Yöresel çorba.
- Toktur:** Doktor.
- Toruk:** Yeni yetişen ağaç fidanı.
- Töremek:** Çoğalmak, büyümek.
- Uçak:** Uçurum.
- Üfelemek:** El ile ovuşturmak,
- Üfelemiş (gözlerini üfelemiş):** Ovuşturmak.
- Varışın:** Varınca.
- Vıykırmak:** Çığlık atmak, bağırarak.
- Yalak (Tüfek yalağı):** Eski çakmaklı tüfek.
- Yar:** Uçurum.
- Yeter kalan:** Yeter artık.
- Yetişik:** Genç, büyümüş yetişkin.
- Yıklmak:** Düşmek.
- Yüz:** Taraf, yön.

EKLER

Fotoğraf. 1- Gökbekirli Mahallesi, Kıbrıs Barış Harekâtı Zamanında Cezalandırılan Tank. (OEM - 124)

Fotoğraf. 2- Yağmur Dede'nin mezarı başında bulunan, içerisine toğga konulduğu söylenen taş. (OEM - 4)

Fotoğraf. 3- Yağmur Dede'nin mezarının bulunduğu söylenen tepeden bir fotoğraf. (OEM - 4)

Fotoğraf. 4- Düziçi Yeşil Şelalesinden bir fotoğraf. (OEM - 113)

Fotoğraf. 5- Düziçi'nden Düldül Dağı'nın görünümü. (OEM - 103)

Fotoğraf. 6- Kadirli Hasan Dede Türbesinden bir fotoğraf. (OEM - 12)
(Kaynak: www.haberler.com)

ÖZ GEÇMİŞ

Adı Soyadı: Furkan Kürşat DÜNDAR

Doğum Tarihi ve Yeri:

E- Posta Adresi:

EĞİTİM BİLGİLERİ

2005 – 2010

Kirami Refia Alemdaroğlu Anadolu Lisesi

2012 – 2017

Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı

2017 - ...

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi

2018

Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi TÖMER Yabancı Dil Olarak Türkçe Eğitimi

2018 – 2019

Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Pedagojik Formasyon Eğitimi

İŞ DENEYİMİ

2019 – 2020

Altındağ Halk Eğitimi Merkezi HEP Projesi Yabancılara Türkçe Eğitimi

OSMANIYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK
RAPORU ALINMASI VE KULLANILMASI UYGULAMA ESASLARI

BİRİNCİ BÖLÜM

Amaç, Kapsam, Dayanak ve Tanımlar

Amaç

MADDE 1- Bu Uygulama Esasları'nın amacı; Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne bağlı anabilim dallarında yürütülen tüm tezli lisansüstü programlarda yazılan tezlerin tez savunma sınavı öncesinde jüri üyelerine dağıtılması ve başarılı bulunan tezlerin mezuniyet aşamasında Enstitü'ye teslim edilen ciltlenmiş ve elektronik nüshalarının içerisinde “Ek” olarak yer alması gereken “Tez Çalışması Orjinallik Raporu”nun alınmasına ve kullanılmasına ilişkin esasları düzenlemektir.

Kapsam

MADDE 2- (1) Bu uygulama esasları; Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne bağlı anabilim dallarında yürütülen tüm tezli lisansüstü programlara ilişkin hükümleri kapsar.

Dayanak

MADDE 3 – (1) Bu Uygulama Esasları, 4/11/1981 tarihli ve 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununun 14 üncü maddesine;

(2) 06/08/2017 tarihli ve 28728 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan “Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği”ne,

(3) 25/12/2014 tarihli YÖK Genel Kurul toplantısında görüşülerek karara bağlanmış olan “Lisansüstü Programların Açılması ve Yürütülmesine Dair İlkeler”e dayanılarak hazırlanmıştır.

OSMANİYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

OSMANİYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 29/01/2021

Tez Başlığı / Konusu: Osmaniye Yöresinde Efsane ve Memoratlar

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 150 sayfalık kısmına ilişkin, 15/01/2021 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme tiplerinden biri uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 20'dir.

Filtreleme Tip 1 (maksimum %30)

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça dâhil,
- 3- Alıntılar dâhil.

Filtreleme Tip 2 (maksimum %10)

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç,
- 3- Alıntılar dâhil,
- 4- 5 Kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orjinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Furkan Kürşat DÜNDAR

Öğrenci No:

Ana Bilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

Programı: Tezli Yüksek Lisans

Statüsü: Y.Lisans Doktora

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

ENSTİTÜ ONAYI

UYGUNDUR.

Dr. Öğr. Üyesi
Ali DOĞANER

(Unvan, Ad Soyad, İmza)